

***СОВРЕМЕННЫЕ
ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ
НАУКИ
(CURRENT TRENDS IN THE
DEVELOPMENT OF SCIENCE)***

***Материалы Международной
научно-практической конференции
9 февраля 2022 года
(г. Нур-Султан, Казахстан)***

Баспасы **«Академия»**

Материалы Международной (заочной)
научно-практической конференции
под общей редакцией **А.И. Вострецова**

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ НАУКИ (CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF SCIENCE)

научное (непериодическое) электронное издание

Современные тенденции развития науки [Электронный ресурс] / Баспасы «Академия», Научно-издательский центр «Мир науки». – Электрон. текст. данн. (1,79 Мб.). – Нефтекамск: Научно-издательский центр «Мир науки», 2022. – 1 оптический компакт-диск (CD-ROM). – Систем. требования: PC с процессором не ниже 233 МГц., Microsoft Windows Server 2003/XP/Vista/7/8, не менее 128 МБ оперативной памяти; Adobe Acrobat Reader 10.1 или выше; дисковод CD-ROM 8x или выше; клавиатура, мышь. – Загл. с тит. экрана. – Электрон. текст подготовлен НИЦ «Мир науки».

© Баспасы «Академия», 2022

© Научно-издательский центр «Мир науки», 2022

СВЕДЕНИЯ ОБ ИЗДАНИИ

Классификационные индексы:

УДК 001

ББК 72

С56

Составители: Научно-издательский центр «Мир науки»

А.И. Вострецов – гл. ред., отв. за выпуск

Аннотация: В сборнике представлены материалы Международной (заочной) научно-практической конференции «Современные тенденции развития науки», где нашли свое отражение доклады студентов, магистрантов, аспирантов, преподавателей и научных сотрудников вузов Российской Федерации и Казахстана по техническим, экономическим, педагогическим и другим наукам. Материалы сборника представляют интерес для всех интересующихся указанной проблематикой и могут быть использованы при выполнении научных работ и преподавании соответствующих дисциплин.

Сведения об издании по природе основной информации: текстовое электронное издание.

Системные требования: PC с процессором не ниже 233 МГц., Microsoft Windows Server 2003/XP/Vista/7/8, не менее 128 МБ оперативной памяти; Adobe Acrobat Reader 10.1 или выше; дисковод CD-ROM 8x или выше; клавиатура, мышь.

© Баспасы «Академия», 2022

© Научно-издательский центр «Мир науки», 2022

ПРОИЗВОДСТВЕННО-ТЕХНИЧЕСКИЕ СВЕДЕНИЯ

НАДВЫПУСКНЫЕ ДАННЫЕ:

Сведения о программном обеспечении, которое использовано при создании электронного издания: Adobe Acrobat Reader 10.1, Microsoft Office 2010.

Сведения о технической подготовке материалов для электронного издания: материалы электронного издания были предварительно вычитаны филологами и обработаны программными средствами Adobe Acrobat Reader 10.1 и Microsoft Office 2010.

Сведения о лицах, осуществлявших техническую обработку и подготовку: А.И. Вострецов.

ВЫПУСКНЫЕ ДАННЫЕ:

Дата подписания к использованию: 10 февраля 2022 года.

Объем издания: 1,79 Мб.

Комплектация издания: 1 пластиковая коробка, 1 оптический компакт диск.

Наименование и контактные данные юридического лица, осуществившего запись на материальный носитель: Научно-издательский центр «Мир науки»

Адрес: Республика Башкортостан, г. Нефтекамск, улица Дорожная 15/294

Телефон: 8-937-333-86-86

СОДЕРЖАНИЕ

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Г. Иманбай Способы распознавания речи в телекоммуникационных сетях связи	7
А.Б. Кошкарбаев Гиперпресстелген кірпіш өндіріс желісінің технологиясы және оның жеке кезеңдері	14
А.С. Шехбобоев Сепарация технологических параметров нефти и газа	18

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

Г.Б. Болатова, Н.А. Заманбеков, Ш.Б. Туржигитова Дәрілік өсімдіктер жиынтығынан дайындалған тұнбаның бұзаулар қанының морфологиялық көрсеткіштерінің динамикасына әсері	22
Е.М. Қорабаев, Ә.А. Жылгельдиева, Х.А. Азизов Энтерит кезіндегі қандағы белок және белок фракцияларына дәрілік өсімдік тұнбасының әсері	27
А.Р. Леденева, А.С. Волкова, Е.А. Мазыкина Способы применения пестицидов	32
Г.Б. Тұрбаева Дәрілік өсімдіктер жиынтығынан дайындалған фитопрепараттың бұзаулардың клиникалық көрсеткіштеріне әсері	36

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Е.И. Мазилкина Влияние факторов внешней среды на разработку и реализацию международных рекламных кампаний	40
--	----

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

И.Б. Плиев Роль прокурора в обеспечении прав потерпевшего на стадиях уголовного досудебного производства	59
---	----

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Ф.Е. Абишев, Т. Бош, Д.Е. Тлектесова Сөйлеу тілінде бұзылыстары бар балаларды әлеуметтендіру	67
А.Т. Амантаева, А. Кабиева, Д.Е. Тлектесова Аутистік спектрдың бұзылысын түзету әдістері	73
Н.Ш. Атабек, А.Н. Убайдулла, Д.Е. Тлектесова 6-7 жастағы сөйлеу тілі бұзылған балаларды оқытуда мультимедиялық технологияларды қолдану	78
З.Б. Аушахманова, А.Е. Жангуттинова, Д.Е. Тлектесова Ерте балалық шақта психикалық дамудың тежелуі	83
А.Р. Кітапбаева, А.З. Жаксыбек, Д.Е. Тлектесова Болашақ логопедтерді сөйлеу қабілеті бұзылған балалары бар ата-аналармен жұмыс істеуге дайындау	88
А.В. Тазарачева Сущность и особенности предшкольного образования	93
А.Т. Төлеу, А.К. Шукутаева, Д.Е. Тлектесова Мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту және тәрбиелеу	99
А.С. Тұрған, А.С. Құлбай, Д.Е. Тлектесова Дефектолог кадрларды қайта даярлау бағдарламаларын модификациялау қажеттілігі	104
А.Н. Умирбек, Ж.М. Садвакасова, Д.Е. Тлектесова «Дефектология» және «дамуында ауытқуы бар балаларды оқыту және тәрбиелеу» журналдарындағы жарияланымдар негізінде инклюзивті білім берудің әлеуметтік-психологиялық аспектілерін талдау	108

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

А.С. Передела MODY-диабет: современные тенденции в этиопатогенезе, диагностике и лечении	112
---	-----

ТЕХНИЧЕСКИЕ НАУКИ

Г. Иманбай,
магистрант 2 курса
напр. «Радиотехника, электроника
и телекоммуникации»,
e-mail: **orazymbetova@mail.ru,**
науч. рук.: **А.К. Оразымбетова,**
PhD, Академия логистики и транспорта,
г. Алматы, Республика Казахстан

СПОСОБЫ РАСПОЗНАВАНИЯ РЕЧИ В ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННЫХ СЕТЯХ СВЯЗИ

Аннотация: в данной статье рассматриваются основные методы распознавания речи, при которых определяется личность диктора и выполняются основные функции управления оборудованием. Авторы данной статьи раскрывают основные понятия, связанные с распознаванием речи. Каждый метод распознавания речи рассматривается подробно с наглядной иллюстрацией происходящих процессов.

Ключевые слова: распознавание речи, обработка сигнала, речь, методы, функции.

В настоящее время стремительно развивается область науки и техники, связанная с передачей, обработкой и улучшением качества передаваемой информации. Мировое сообщество вступило в эру информационных технологий, где решающее место отдается именно надежности, доступности и высокой скорости обмена данными.

В Республике Казахстан активно реализуется программа «Цифровой Казахстан», включающая в себя несколько направлений развития информационной инфраструктуры страны. Актуальными на сегодняшний день остаются вопросы обработки, передачи и распознавания сигналов, так как существуют определенные проблемы, связанные конкретно с этими процессами. В данной статье рассмотрим основные методы и принципы обработки информации, а также

перспективы использования голосового управления.

Обработка сигналов – область радиотехники, в которой осуществляется восстановление, разделение информационных потоков, подавление шумов, сжатие данных, фильтрация и усиление сигналов.

Аналоговая обработка сигналов – любая обработка, производящаяся над аналоговыми сигналами аналоговыми средствами. В более узком смысле – математический алгоритм, обрабатывающий сигнал, представленный аналоговой электроникой, в котором математические значения представлены непрерывными физическими величинами, например, напряжением, электрическим током или электрическим зарядом. Небольшая ошибка или шум в сигнале будет представлен в результирующей ошибке обработанного сигнала. [1]

Цифровая обработка сигналов – способы обработки сигналов на основе численных методов с использованием цифровой вычислительной техники.

Распознавание речи – т.е. преобразование речевого акустического сигнала в машинную цепочку символов и слов. Эти системы могут быть охарактеризованы по ряду параметров. Прежде всего это объём словаря: малые объёмы до 20 слов, большие – тысячи и десятки тысяч. Количество дикторов: от одного до произвольного. Стилль произнесения: от изолированных команд до слитной речи и от чтения до спонтанной речи. Коэффициент ветвления, т.е. величина, определяющая количество гипотез на каждом шаге распознавания: от малых величин ($10 < 15$) до больших ($100 > 200$). Отношение сигнал/шум от больших (> 30 дБ) до низких (< 10 дБ). Качество каналов связи: от высококачественного микрофона до телефонного канала. Качество работы систем распознавания речи обычно характеризуется надёжностью распознавания слов, или, что-то же самое, процентом ошибок. [2]

Речевой сигнал формируется и передаётся в пространстве в виде звуковых волн. Источником речевого сигнала служит речеобразующий тракт, который возбуждает звуковые волны в упругой воздушной среде. Приёмником сигнала является датчик

звуковых колебаний в электрические.

Кроме того, системы распознавания и синтеза речи затрагивают вопросы лингвистики, в которой заложены фундаментальные концепции и принципы распознавания речи и понимания языка.

Синтез устной речи – это преобразование заранее не известной текстовой информации в речь. Речевой вывод информации – это реализация речевого интерфейса, для упрощения использования системы. Фактически, благодаря синтезу речи предоставляется еще один канал передачи данных от компьютера, мобильного телефона к человеку, аналогично монитору. Конечно, передать рисунок голосом невозможно, но вот прослушать электронную почту или расписание на день в ряде случаев довольно удобно, особенно если в это время взгляд занят чем-либо другим. Например, придя утром на работу, готовясь к переговорам, Вы могли бы поправлять у зеркала галстук или прическу, в то время как компьютер читает вслух последние новости, почту или напоминает важную информацию для переговоров. На рисунке 1 представлен процесс акустической обработки сигнала.

Рисунок 1 – Акустическая обработка сигнала

Технология синтеза устной речи нашла широкое применение для людей, имеющих проблемы со зрением. Для всех остальных она создает новое измерение удобства пользования техникой и значительно снижает нагрузку на зрение, на нервную систему, позволяет задействовать слуховую память. [3] На рисунке 2 представлен процесс синтеза речи.

Рисунок 2 – Синтез речи

На данный момент людьми используются две технологии, которые основаны на распознавании речи.

Первая технология – это распознавание речи, сервис на основе искусственного интеллекта, распознающий человеческую речь и способный выполнить определенное действие в ответ на голосовую команду. [4]

Рассмотрим некоторые из наиболее популярных голосовых помощников, одним из которых является Google Now. Google Now – один из первых голосовых помощников Google. Работает на устройствах с Android, iOS и в браузере Chrome. Любит подсказывать оптимальные маршруты до дома, учитывая текущее местоположение пользователя, предлагать подборки новостей, умеет анализировать почту и поисковые запросы. Google Now интегрирован со всеми сервисами Google и некоторыми сторонними приложениями. Поддерживает русский язык. На рисунке 3 представлен интерфейс программы Google помощника.

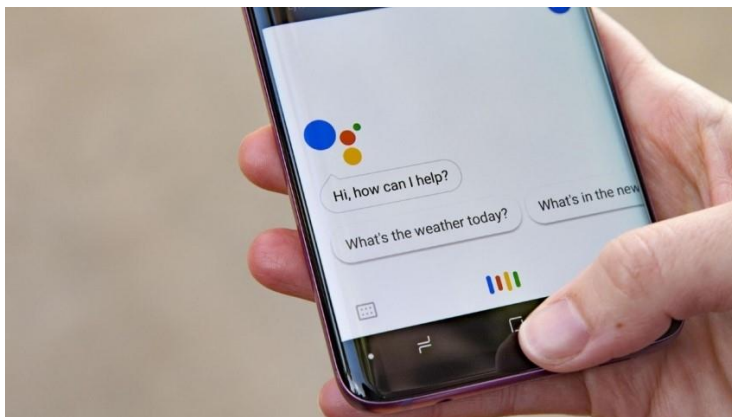

Рисунок 3 – Google помощник

Еще к одному из типов голосового помощника можно отнести программу Siri, работающая только на устройствах Apple. Умеет вести диалоги и давать рекомендации, например, куда пойти или какой фильм посмотреть. Поддерживает множество языков, в том числе есть версия голосового помощника на русском языке. На рисунке 4 представлена рабочая система Siri.

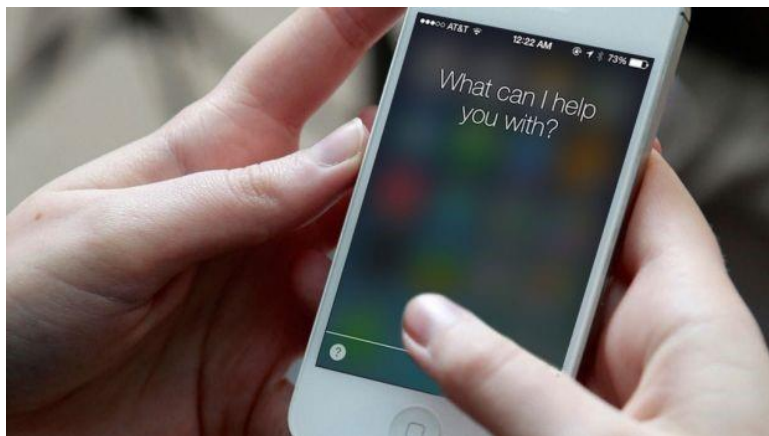

Рисунок 4 – Система Siri

И к последнему наиболее популярному на данный момент голосовому помощнику в странах СНГ можно отнести Яндекс.Алиса. Голосовой помощник на русском языке от компании Яндекс. Доступен в универсальном приложении Яндекс и в Яндекс.Браузере на платформах Android и iOS и десктопах. Есть интеграция с остальными сервисами компании. Голосовой помощник Яндекса умеет распознавать музыку, изображения на фото, вызывать такси, управлять навигатором, а также вести полноценную беседу. [5]

Ко второй технологии отнесем голосовое управление умным домом. В комнате ставится микрофон, который распознает команду и включает по этой команде сценарий или какое-либо действие. Неплохой вариант, но достаточно дорогостоящий. В каждую комнату придется поместить микрофон и медиа точку, и через них управлять умным домом. Но главный минус – это то, что в случае, если громко играет музыка или в помещении много гостей, система может не распознать вашу речь и не включить нужный сценарий. На рисунке 5 показан умный дом с голосовым управлением. [6]

Рисунок 5 – Умный дом с голосовым управлением

Заключение. В данной статье были рассмотрены основные способы использования распознавания речи в телекоммуникационных системах. Данные технологии, основанные на распознавании речи были разработаны для упрощения жизни человечества. Каждая технология была раскрыта в подробностях, что позволила повысить уровень понимания.

Список использованных источников и литературы:

- [1] <https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=534672#text>
- [2] https://ru.wikipedia.org/wiki/Распознавание_речи
- [3] http://speech-text.narod.ru/chap3_4.html
- [4] <https://vunivere.ru/work68320/page2>
- [5] Головкин Б.А. Машинное распознавание и линейное программирование – 2010 г.
- [6] Ли, У. Методы автоматического распознавания речи – 2012 г.
- [7] Фланаган Дж.Л. Анализ, синтез и восприятие речи – 2009 г.
- [8] Чесебиев И.А. Компьютерное распознавание и порождение речи – 2016 г.
- [9] Ле Н.В., Панченко Д. Распознавание речи на основе искусственных нейронных сетей – 2017 г.

© Г. Иманбай, 2022

*А.Б. Кошкарбаев,
«Машина жасау» бағытының
2 курс магистранты,
e-mail: zon1c1598@gmail.com,
ғылыми жетекшісі: Г.Т. Итыбаева,
профессор, т.ғ.к.,
«Торайғыров университет» КЕ АҚ,
Павлодар қ., Қазақстан Республикасы*

ГИПЕРПРЕССТЕЛГЕН КІРПІШ ӨНДІРІС ЖЕЛІСІНІҢ ТЕХНОЛОГИЯСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЖЕКЕ КЕЗЕҢДЕРІ

Аннотация: бұл мақала құрылыс материалдарын өндірудің жаңа технологияларын дамытуға арналған. Құрылыс кірпішін алудың дәстүрлі әдістеріне балама. Өндіріс технологиясы мен өндіру желісі жеке кезеңдерге бөлініп қаралады.

Түйін сөздер: гиперпресстелген кірпіш, гиперпрессия, гиперпрессия технологиясы, өндіріс желісі.

Гиперпресстелген кірпіш – бұл ішкі және сыртқы қабырғаларды салу үшін, сондай-ақ әрлеу жұмыстары үшін қолданылатын өте танымал құрылыс материалы. Кез-келген басқа материалдар сияқты, оның жағымды және жағымсыз жақтары бар, оларды кірпішті таңдағанда ескеру қажет.

Гиперпресстелген кірпіш өндіру технологиясы өте қарапайым, бірақ сонымен қатар тиімді. Ұнтақталған тас немесе ұнтақталған әктас үлкен қысыммен кірпіш блоктарға қысылады. Цемент байланыстырушы элемент ретінде қолданылады. Өнімнің жалпы ылғалдылығы 12% аспауы керек. Сондай-ақ композицияға кез-келген түсті кірпіш алуға мүмкіндік беретін арнайы бояғыштар кіреді. Осылайша алынған материал қазіргі кездегі барлық сорттардың ішіндегі ең берік сорт болып табылады. [5]

Кірпіш ең жоғары беріктікке ие, сонымен бірге салмағы өте көп. Сондай-ақ, композиттік элементтердің жоғары адгезиясы гиперпресстелген кірпіштің ылғалды минималды сіңуін және аязға жақсы төзімділікті береді. Материалдың

техникалық сипаттамалары оны тек бір қабатты нысандардың құрылысында ғана емес, сонымен қатар биік тұрғын үйлердің құрылысында да қолдануға мүмкіндік береді. Бірақ бір маңызды нюанс бар: кірпіштің жоғары массасы ондаған жылдар бойы осындай маңызды жүктемелерге төтеп бере алатын қуатты іргетастың болуын талап етеді. Сондай-ақ, кемшіліктерге нөлдік бу өткізгіштігі жатады. Бұл құрылысшылардан кірпішке ауа саңылауын қалдыруды талап етеді.

Гиперпресстелген кірпіш өндіруге арналған өндіріс желісі (1-сурет) бірнеше технологиялық өңдеу кезеңдерін қамтитын бір жолға біріктірілген. Бірінші кезеңде шикізат арнайы елеу машинасының көмегімен таңдалады. Тым үлкен элементтер қалдықтарға жіберіледі, ал тексеруден өткен шикізат алғашқы алдын-ала сығуға көшеді. Осыдан кейін бақылау, қажет болған жағдайда ылғалдылықты түзету жүзеге асырылады. Ол үшін арнайы кептіру пеші қолданылады, ол артық ылғалды буландыруға және қажетті мәнге қол жеткізуге мүмкіндік береді. Содан кейін композицияға құм түйірлерінің бір-біріне жабысуын жақсартатын арнайы элементтер қосылады, сонымен қатар материалдан артық ауаны кетіруге қызмет етеді. Содан кейін екінші алдын-ала басу жасалады.

1-сурет – Гиперпресстелген кірпіш өндіруге арналған өндіріс желісі

Осыдан кейін композицияға кірпіштің аязға төзімділігін және басқа да маңызды пайдалану параметрлерін арттыратын қоспалар енгізіліп, шамамен 20 мегапаскаль қысыммен түпкілікті сығымдау жүзеге асырылады. Дайын өнім әр түрлі параметрлер бойынша сапа бақылауынан өтеді. Тексеру нәтижелері аяқталғаннан кейін ғана партия сатуға жіберіледі немесе қанағаттанарлықсыз нәтижелер болған кезде ол қабылданбайды және қайта өңдеуге жіберіледі. [3]

Әр түрлі маркалы гиперпрессивті кірпішті өндіруге арналған жабдық өзінің қуатымен, автоматтандыру дәрежесімен және конфигурациясымен ерекшеленеді. Барлық қосымша опциялар, әрине, құрылғылардың соңғы бағасына әсер етеді. Мысалы, көптеген заманауи баспақтар тек кірпішті ғана емес, сонымен қатар басқа да өнімдерді – тротуар плиткаларын және сәндік тасты алуға арналған. Қазіргі заманғы желілердің өнімділігі сағатына 350-4500 мың кірпіш арасында өзгереді. [2]

Өнімдерді қалыптау – бүкіл технологиялық тізбектің негізгі және маңызды кезеңі. Дәл қазір өнімдер өздерінің геометриялық пішінін және оларға тән сипаттамаларын алады. Гиперпресстелген кірпішке арналған пресс машиналары суық дәнекерлеу деп аталатын принцип бойынша жұмыс істейді, онда материалдардың ең кішкентай фракциялары жоғары қысым қоспасына әсер ету арқылы бір-біріне жабысады.

Әдетте, заманауи кәсіпорындарда автоматтандырылған прессер қолданылады, бұл дайын өнімді өндіру процесін және өндірісті бақылау процесін жеңілдетеді.

Жоғары қуатты, толық автоматтандырылған технологиялық желілерге 2 немесе одан да көп гиперпресс кіреді. Бірақ шағын зауытты көптеген жабдықтармен жабдықтаудың мағынасы жоқ, себебі шығындар экономикалық тұрғыдан ақталмайды.

Кірпішті қалыптастыру сатысында технологтар келесі параметрлерді бақылайды:

- массаға әсер ететін қысым;
- кірпіштің жалпы өлшемдері.

Егер нақты параметрлердің кез-келгені берілген параметрлерге сәйкес келмесе, машинаның жұмысы тоқтап, пайда болған қалдықтар қайта өңдеуге жіберіледі. Осылайша,

жабық өндірістік цикл алынады. [4]

Гиперпресстелген кірпішті дайындау, одан әрі пресеуден кейін алынған шикізатты буландырудан тұрады. Буландыру процесінде дайын өнімдер олардың беріктігінің 70% – на дейін алады. Бұл кезеңде арнайы буландыру камералары қолданылады, онда қалыпталған кірпіштер паллеттерге жіберіледі. Мұнда олар 8-10 сағат бойы 40-70 °С температурада ұсталады, қыста буландыру уақыты көбейтіледі.

Буландыру кезеңінің соңында өнімдер шамамен 3 күн жоғары температурада паллеттерде тұруы керек. Содан кейін кірпіш әрі қарай сақтау үшін қоймаға жіберіледі немесе тікелей құрылыс алаңына жеткізіледі.

Гиперпресстелген кірпіш өндірісінің ерекшеліктеріне байланысты сыртқы факторлардың теріс әсеріне берік және тұрақты материал, керемет сапа және ерекше пайдалану қасиеттері алынады. [6]

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

[1] Доманская И.К. Строительные материалы и изделия. – Екб.: Издательство, 2018. – С. 54.

[2] Киптенко А.К., Мартынов П.Т., Никифоров В.С. Производство кирпича. – М.: Издательство, 1959. – С. 11.

[3] Электрондық ресурсы: URL: <http://barrum.ru/news/proizvodstvo-giperpressovannogo-kirpicha>.

[4] Электрондық ресурсы: URL: https://newchemistry.ru/letter.php?n_id=5057.

[5] Электрондық ресурсы: URL: <http://mini-proizvodstvo.ru/giperpressovannyj-kirpich/proizvodstvo-giperpressovannogo-kirpicha-metodom.html>.

[6] Электрондық ресурсы: URL: <https://stroy-podskazka.ru/kirpich/vidy/giperpressovannye/>.

© А.Б. Кошкарбаев, 2022

*А.С. Шехбобоев,
студент 2 курса
напр. «нефтяное машиностроение»,
e-mail: rasul05tj07.03.1998@gmail.com,
науч. рук.: С.А. Леонтьев,
к.э.н., доц.,
ТИУ,
г. Тюмень, Российская Федерация*

СЕПАРАЦИЯ ТЕХНОЛОГИЧЕСКИХ ПАРАМЕТРОВ НЕФТИ И ГАЗА

Аннотация: целью данной статьи является разработка метода Интеллектуализирующие информационные и измерительные системы, предназначенные для контролировать комплекс параметров сложных многофазных течет под неопределенностью и его реализацией по примеру создания методологии для адаптивной информации и измерительная система транспортируемых параметров масла и обнаружение органических отложений на внутренней поверхности трубопровода до повысить эффективность реализованной информации о состоянии система топливно-энергетического сектора и определение оптимальной Технические характеристики эксплуатации для контроля процесса транспортировки нефти система. Назначенные достижения цели предусматривают улучшение Энергетические и экологические характеристики нефтяных предприятий, уменьшение антропогенного воздействия, вызванного топливом и Энергетический сектор на окружающей среде. Эта статья представляет заземление для структуры измерительной системы, предназначенной для Обеспечить эффективные не разделение измерений динамического масла потока в трубопроводах и толщину парафиновых отложений на Внутренняя поверхность трубопровода. Компьютерная модель для моделирования Операция автоматизированной системы управления процессом для нефти транспортировка, согласно математическому математике MatLab Вычислительная система, программный пакет Simulink, был Разработано на основе

предлагаемой интеллектуальной системы использования..

Ключевые слова: Определение, оптимальное технологических, параметров, сепарация, нефти и газа.

Регулярность контроля качества сырья Регулируются внутренними документами компаний, участвующих в нефти Разработка поля и составляет в среднем более 3 месяцев. Учет производительности полей осуществляется по схеме скважин или лицензированным сайтом в конечных точках (CQCS и т.д.), который не дает точных данных о состоянии процесса в каждом конкретном хорошо в режиме реального времени. Это, в свою очередь, приводит к несоблюдению требованиям государственного стандарта ГОСТ R 8,615-2005, что устанавливает общий метрологический и Технические требования к измерению количества сырой нефти, Стандарты точности измерения с параметрами сырой нефти учитывается, из-за нерешенного выпуска определения Концентрации различных включений в газовых потоках перевозимое сырье в динамическом режиме [1-3].

Стоит отметить, что состав нефти, исходящей из Производство хорошо до основного трубопровода не постоянна вовремя, какие результаты часто при несоответствии между ранее выполненные измерения и фактическая фаза Состав нефтяного потока. Поток шаблонов масляного потока определяется в основном в соответствии с распределением газа и жидкие фазы в масле. Течет из того же хорошо может варьироваться значительно друг от друга свойствами и составом, поведение потока и теплообмена, а так же важно, Шаблон потока оказывает существенное влияние на контроль над другими Параметры газожидковых потоков, содержащие большое количество Соли, твердые компоненты, асфальтеновые парафиновые соединения и т.д. [6-7] Существующие метры потока и плотности потока и плотности не могут соответствовать требованиям государственного стандарта в отношении Точность измерения, поскольку параметры и свойства потоков нефти варьируются в зависимости от спонтанных стационарных или нестационарных законов, которые характеризуются во времени функциями Тип «Белый

шум»

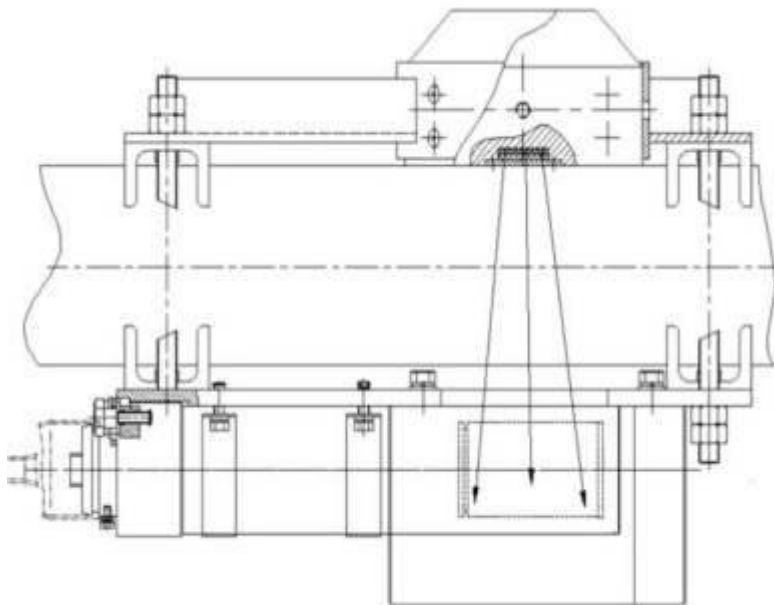

Рисунок 1 – Процесс бесконтактного измерения гамма-излучением

Выводы.

Предлагаемый алгоритм автоматической защиты, основанный на Анализ характеристики расхода головы, обеспечивает своевременное сигнализация оператору при необходимости выполнить гладкий Отключение процесса, тем самым уменьшая риск несчастных случаев на трубопроводе. Кроме того, он включает в себя правильный контроль доступа для Различные группы пользователей, к данным и функциям на сервере и клиентские приложения. Автоматизированная система управления обеспечивает Автоматическое обслуживание оптимального технологического режима контролируемый процесс и операционная обработка большого Количество сигналов через серверы ввода / вывода [4-5].

Список использованных источников и литературы:

[1] Ляпощенко О., Павленко И., Настенко О. Модель перекрестного движения и взаимодействия газожидкостного потока с захваченной пленкой жидкости в инерционно-фильтрующих сепарационных каналах, Сепарация и очистка Technology, vol. 173 (1), 2017, pp. 240 – 243.

[2] J. H. Song, B. E. Jeong, H. J. Kim, S. S. Gil, "Three-phases separator определение размеров с использованием распределения размеров капель", Offshore Technology Conference Pub-lishing, 2010, DOI: 10.4043/20558-MS.

[3] М. Абдулкадир, В. Х. Перес, "Влияние скорости смеси и диаметра капель на водонефтяной сепаратор с помощью вычислительной гидродинамики (CFD)", "World Fluid динамики (CFD)", Всемирная академия науки, техники и технологии, том 61, 2010, стр. Technology vol. 61, 2010, pp. 35 – 43.

[4] Б.А. Граймс, "Модель баланса популяций для гравитационной сепарации партии сырой нефти и водных эмульсий. Часть I: формулировка модели", Журнал Journal of Dispersion Science and Technology, vol. 33, 2012, pp. 578-590.

[5] Н. Харуа, Л. Кхеззар, Х. Саадави, "CFD-моделирование горизонтального трехфазного сепаратора". горизонтального трехфазного сепаратора: Подход на основе баланса популяции", American Journal of Fluid Dynamics, vol. 3(4), 2013, pp. 101-118.

[6] B.A. Grimesa, C.A. Doraob, et al, " Модель баланса популяций для гравитационного разделения сырой нефти и водных эмульсий. Часть II: Сравнение с экспериментальными данными по сепарации сырой нефти", Journal of Dispersion Science and Technology, vol. 33, 2012, pp. 591-598.

[7] J. Kramer, J. Ravnik, R. Jecl, L. Skerget, "Simulation of 3D flow in пористых средах методом граничных элементов", Инженерный анализ с граничными элементами, том 35, 2011, стр. 1256-1264.

© А.С. Шехбобоев, 2022

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ НАУКИ

Г.Б. Болатова,

магистрант 2 курса специальности

«Ветеринарная медицина»,

Н.А. Заманбеков,

в.з.д., профессор,

Ш.Б. Туржигитова,

в.з.м., аға оқытушы

Қазақ ұлттық агралық зерттеу университеті,

Алматы қ., Қазақстан Республикасы

ДӘРІЛІК ӨСІМДІКТЕР ЖИЫНТЫҒЫНАН ДАЙЫНДАЛҒАН ТҮНБАНЫҢ БҰЗАУЛАР ҚАНЫНЫҢ МОРФОЛОГИЯЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІНІҢ ДИНАМИКАСЫНА ӘСЕРІ

Андатпа: зерттеу жүргізу барысында алынған деректер андыз және дәрілік жалбызтікен дәрілік өсімдіктерден дайындалған түнбаның бұзаулардың бронхопневмония ауруына қарсы қолданылатын дәрі-дәрмектермен бірге кешенді түрде қанның морфологиялық көрсеткіштеріне айтарлықтай қуаттандырып әсер ететіндігі тәжірибе жүргізу барысында анықталды

Кілт сөздер: фитопрепарат, иммунитет, морфология, бронхопневмония, өсімдік.

Кіріспе. Қазіргі таңда ауылшаруашылығы жануарларының имундық жағдайын барынша арттыру, өсіп-даму функциясын жақсарту, сонымен қатар олардан сапалы, әрі жетілген төл алу және де Республика тұрғындарын сапалы мал өнімдерімен қамтамасыз ету қазіргі кезде мемлекетімізде ең бір өзекті мәселелердің бірі болып табылады [1, 2].

Ауыл шаруашылық жануарлар арасында, оның ішінде жас төлдерде тыныстану жүйесі аурулары жиі кездеседі, ол әрине, көптеген жағымсыз факторларға тікелей байланысты, атап айтқанда, күтіп-баптау ережелерінің тиісті деңгейде сақталмауы, зоогигиеналық шаралардың дұрыс жолға

қойылмауы, азықтандыруының тиісті талаптарға сәйкес келмеуі ж.б. [3, 4].

Республика көлемінде және алыс-жақын шет елдерде жануарлардың тыныстану жүйесі ауруларын емдеу мақсатында көптеген дәрі-дәрмектер қолданылады, ал олардың басым көпшілігі әр түрлі топтағы антибиотиктер, сульфаниламидтік препараттар, нитрофурандар және басқа да антибактериалды дәрі-дәрмектер. Бұл дәрілердің басым көпшілігі шетелдік фармацевтикалық зауыттарда өндіріледі, сондықтан да олардың нарықтық бағасы да тым жоғары. Қазақстан аумағы әр түрлі шипалық қасиеті бар дәрілік өсімдіктерге өте бай [5, 6]. Міне біз осы тұрғыдан мал ауруларына экономикалық тұрғыдан тиімді, әрі экологиялық жағынан таза, дайындалу технологиясы күрделі емес дәрілік өсімдіктерді қолдануды мақсат тұттық

Материалдар мен әдістер. Тәжірибеге бронхопневмония ауруына шалдыққан Алатау тұқымына жататын 10 бас бұзау алынды. Бұзаулар бес-бестен 2 топқа бөлінді: тәжірибе және бақылау. Тәжірибе тобындағы бұзауларға андыз және дәрілік жалбызтікен өсімдіктерінен дайындалған тұнба 1:10 қатынасында тәулігіне 3 рет 70-100 см³ мөлшерінде ауыз арқылы ішкізілді және қосымша бұлшық етке 2,0 мөлшерде тетравит поливитамины, вена қан тамыры арқылы 40% глюкоза ерітіндісі 5%-ды аскорбин қышқылымен бірге егілді және қақырық түсіргіш заттар (термопсис тұнбасы, муколтин) ішкізілді, ал бақылау тобындағы бұзауларға шаруашылық жағдайында қолданылып жүрген препараттар ғана беріліп отырды.

Зерттелінетін қан келесі кезекпен алынды: дәрі-дәрмектер мен тұнбаны қабылдағанға дейін және қабылданғаннан кейінгі 7, 14, 21, 28 –ші тәуліктерінде. Қанның морфологиялық көрсеткіштерін зерттеу MS4 автоматты гематологиялық анализаторы көмегімен жүргізілді.

Зерттеу нәтижелері және талдау. Тәжірибе жүргізу барысында алынған зерттеу нәтижелері препараттарды пайдаланғанға дейін екі топтағы бұзаулардың фондық көрсеткіштері шамамен бірдей болатындығын көрсетті. Морфологиялық көрсеткіштердің өзгерістері зерттеу мерзімдерінде байқалады. Тәжірибе тобындағы бұзаулар

канындағы лейкоциттердің концентрациясы (WBS) 7, 14, 21 және 28-ші тәуліктерде бақылау тобындағыларға қарағанда, тиісінше, 9,1; 24,9; 31,3; және 35,8%-ға дейін, ал лимфоциттердің (LYM) мөлшері бақылау тобына қарағанда, тиісінше, 14,9; 22,9; 33,5 және 41,2%-ға жоғарылағандығы байқалды. Моноциттердің (MON) мөлшері тәжірибе тобындағы жануарларда бақылау тобына қарағанда, тиісінше, 10,6; 20,6; 44,1 және 34,5%-ға көтерілді. Зерттеудің 7-ші тәулігінде гранулоциттердің концентрациясы тәжірибе тобында бақылау тобымен салыстырғанда 9,7%-ға, ал 14, 21, 28-ші тәуліктерде 20,6; 27,2 және 31,5%-ға жоғарылады [$P<0.001$]. Зерттеу мерзімінің 7, 14, 21 және 28-ші тәуліктерінде эритроциттердің концентрациясы тәжірибе тобындағы жануарларда бақылау тобына қарағанда, тиісінше, 12,1; 14,5; 18,5 және 21,2%-ға көтерілді. Эритроциттердің орташа көлемі (MCV) тәжірибелік жануарларда бақылау тобына қарағанда көбірек болды.

Гематокрит көлемі де (Hct) тәжірибелік жануарларда бақылау тобына қарағанда жоғары екендігі анықталды. Жоғарыда көрсетілген мерзімдерде гематокрит көлемі тәжірибелік жануарлар тобында бақылау тобына қарағанда, тиісінше, 8,7; 12,1; 13,1 және 13,0%-ға көтерілді. Гемоглобиннің эритроциттегі орташа концентрациясы (MCHC) тәжірибе тобындағы бұзауларда бақылау тобына қарағанда көбірек болды және ол 29,30-дан 36,32 g/dl-ге дейін жоғарыласа, ал бақылау тобында 29,48– 31,83 g/dl аралығында ғана болды [$P<0,01$; $P<0,05$]

Зерттеудің 7, 14, 21 және 28-ші тәуліктерінде тромбоциттердің анизоцитозы (RDV) тәжірибе тобындағы жануарларда 15,70-тен 17,74 g/dl-ге дейін жоғарыласа, ал бақылау тобында 15,63-16,39 g/dl аралығында болды [$P<0.05$].

Тромбоциттердің концентрациясы (PLT) зерттеудің барлық мерзімдерінде зерттеу жүргізілген топтарда біршама жоғарылап отырды, дегенмен тәжірибе тобындағы бұзауларда айқын түрде байқалады. Жоғарыда көрсетілген зерттеу жүргізу күндері тәжірибелік топтағы бұзауларда тромбоциттердің деңгейі бақылау тобына қарағанда, тиісінше, 8,1; 13,4; 23,7 және 18,4%— ға көтерілді. Тромбоциттердің орташа көлемі (MPV) тәжірибелік топтағы бұзауларда 7,70 – 8,98% аралығында болды

[$P < 0,05$; $P < 0,001$]. Анизацитоз көрсеткіштері (PDW) жоғарыда көрсетілген зерттеу мерзімдеріне сай тәжірибелік топта, тиісінше, 10,9; 14,2; 18,8 және 16,6% болды.

Алынған қанның морфологиялық көрсеткіштері бақылау тобындағы бұзауларда да біршама көтерілді, бірақта тәжірибе тобымен салыстырғанда жоғарылау деңгейі айтарлықтай төмендеу болатындығы анықталды.

Қорытынды. Сонымен, зерттеу жүргізу барысында алынған деректер аңыз және дәрілік жалбызтікен дәрілік өсімдіктерден дайындалған тұнбаның бұзаулардың бронхопневмония ауруына қарсы қолданылатын дәрі-дәрмектермен бірге кешенді түрде қанның морфологиялық көрсеткіштеріне айтарлықтай қуаттандырып әсер ететіндігі тәжірибе жүргізу барысында анықталды. Зерттеу барысында алынған морфологиялық көрсеткіштердің ең жоғарғы деңгейі зерттеу жүргізу мерзімінің 14– 21-ші тәуліктерінде тіркелді. Қолданылған фитопрепараттың фармакоқуаттандырғыш әсерін оның құрамындағы биологиялық белсенді заттардың әсер етуінен деп негіздеуге болады.

Пайдалынылған әдебиеттер:

[1] Мазнев Н.И. Высокоэффективные лекарственные растения// Большая энциклопедия народной медицины, Москва. – 2013. – 605 с.

[2] Бирюков И.В. Эффективность применения некоторых лекарственных растений при профилактике болезней органов дыхания у телят // Материалы Межд. научно-практич. конф., Барнаул, 2016. – С. 245-246.

[3] Билялов Е.Е. Бұзау бронхопневмониясының патогенезіндегі морфофункционалдық және иммунологиялық көрсеткіштер: Дис. к.в.н., Алматы, 2007-87б.

[4] Якупова Г.М. Эффективность различных методов лечения телят, больных неспецифической бронхопневмонией: дисс. канд. вет. наук. – Казань, 2010. – 125 с.

[5] Туржигитова Ш.Б., Заманбеков Н.А., Қазымов Д.Ә., Кобдикова Н.К., Оспанғали Д.С. Дәрілік өсімдіктерден дайындалған тұнбаның бұзаулардың жіті бронхит ауруына қарсы емдік әсері // «Халықаралық қысқы мектеп» аясында

өткен жас ғалымдардың халықаралық ғылыми-тәжірибелік конф. жинағы, Алматы, 15-27.02.2021. – 287-292 б.

[6] Sh.B.Turzhigitova, Zamanbekov N.A., Kobdikova N.K., Korabaev E.M., Zhylgeldieva A.A. A New Environmentally Safe Phytopreparation the inscresing the Protective Function of Calves // Jornal of Pharmaceutical Scienes and Resarch Vol. 14(2), 2021, P.887-894 ISSN 0974-2318 (Scopus).

© Г.Б. Болатова, Н.А. Заманбеков, Ш.Б. Туржигитова, 2022

*Е.М. Қорабаев,
в.з.к., профессор,
Ә.А. Жылгельдиева,
PhD., аға оқытушы,
Х.А. Азизов,
в.з.м., аға оқытушы,
Қазақ ұлттық аграрлық зерттеу университеті,
Алматы, Қазақстан*

ЭНТЕРИТ КЕЗІНДЕГІ ҚАНДАҒЫ БЕЛОК ЖӘНЕ БЕЛОК ФРАКЦИЯЛАРЫНА ДӘРІЛІК ӨСІМДІК ТҰНБАСЫНЫҢ ӘСЕРІ

Аңдатпа: энтерит кезінде жусан тұнбасын қолдану төлдердің қанның құрамындағы белок және белок фракцияларына және өсіп – өну функциясына тиімді әсер етіп, емдеуге кететін шығынды айтарлықтай төмендетеді.

Кілт сөздер: энтерит, қайнатпа, тұнба, тұнбаша, антибиотиктер, белок, глобулин, фосфор, альбумин, процесс.

Кіріспе.

Мал шаруашылығы алдында тұрған негізгі мәселелердің бірі – төлдер арасындағы ауруларды болдырмай, малдардың өсіп-көбею мүмкіндігін жоғарлату. Сонымен қатар, ғылым алдында тұрған ең маңызды мәселелердің бірі ауыл шаруашылық мал организмінің физиологиялық және өсіп-өну қабілетін жоғарлататын арзан да тиімді, әсері күшті биопрепараттар шығару болып табылады. Қазіргі кездегі көптеген ғалымдардың зерттеулеріне сүйенсек, тыныс алу және ас қорыту жүйесі ауруларына ермен, жусан, зығыр және тағы басқа өсімдіктердің тұнбаларын қолдану жақсы нәтижелер беретіні айтылған. Бірақ, әлі де болса сапалы, қол жетерлік, қарапайым дәрілік заттарды өндіріске енгізудің маңызы өте зор. Осыған орай, біз өзіміздің зерттеулерімізде грек жаңғағы тұнбашасын, тұнбасын немесе қайнатпасын бұзаулардың диспепсиясына қарсы қолданып, біршама көңіл толарлық нәтижелер алдық. Бұл нәтижелердің бірі – жусанның тұнбасы немесе қайнатпасының ауру бұзаулар ағзасындағы жалпы белок

және оның фракцияларына әсері.

Зерттеу материалдары және әдістері.

Жусаннан жасалынған тұнбаның немесе қайнатпаның ас қорыту жүйесіне әсерін зерттеу мақсатындағы ғылыми жұмысты орындау барысында шаруашылықтағы ауру бұзауларды диспепсияның жеңіл түрінің клиникалық белгілеріне қарай, 5 бастан, екі топ құрдық. тәжірибелік топтағы 5 бұзауға жусанның тұнбасын немесе қайнатпасын (50мл тұнбаша + 50мл су немесе 100-200 мл қайнатпасы) емізік шөлмек арқылы бердік. Әр бұзауға бір бергенде 150-200 мл берілді. Дайындалған қайнатпаны тоңазытқышта 2-3 тәулік сақтауға болады. Ал тұнбашаны ұзақ уақыт сақтай беруге болады. 2 бақылау тобындағы бұзауларды емдеу үшін шаруашылықта күнделікті қолданылатын емдік шара – антибиотиктер, соның ішінде окситетрациклин гидрохлоридін қолдандық. Окситетрациклинді бір бұзауға 5-7 мың ә.б./ кг мөлшерінде тәулігіне 1 рет, 5 күн, бұлшық етке ектік. Қанды зертеу бұзаулар туылғаннан кейінгі 1, 5, 10, 15 күндері жүргізілді. Диспепсия кезіндегі қан құрамындағы өзгерістерді анықтау үшін, оның биохимиялық құрамына талдау жүргіздік. Яғни, ақзат және ақзат фракцияларын анықтадық.

Зерттеу нәтижелері.

Организмнің иммунды жағдайын анықтау үшін қанның құрамындағы жалпы белоктың және оның фракцияларының мөлшерін зерттеудің маңызы өте зор. Себебі, белоктар жануарлар ағзасының өсіп-өну функциясының бірден – бір көрсеткіші болып табылады. Жусанның тұнбашасы, тұнбасы немесе қайнатпасының жалпы белокка және оның фракцияларына әсері 1-ші кестеде көрсетілген.

Кесте 1 Бұзаулардың қан сарысуы құрамындағы жалпы белоктың және белок фракцияларының динамикасына әсері г/л, ($M \pm m$, $n=10$)

Көрсеткіштер	Топтар	Препаратты бергенге дейін	Препаратты бергеннен кейінгі қан алу мерзімдері			
			1-ші күні	3-ші күні	5-ші күні	10-шы күні
Жалпы белок	Тәжірбие	65,72 $\pm$ 1,34	67,03 $\pm$ 1,12	69,94 $\pm$ 1,28	71,44 $\pm$ 1,28	70,66 $\pm$ 1,39
	Бақылау	66,19 $\pm$ 1,28	66,14 $\pm$ 1,41	66,12 $\pm$ 1,09	66,18 $\pm$ 1,14	66,10 $\pm$ 1,11
Белок фракциялары:						
Альбуминдер	Тәжірбие	26,18 $\pm$ 0,12	28,34 $\pm$ 0,09	30,83 $\pm$ 0,11	32,37 $\pm$ 0,12	31,99 $\pm$ 0,11
	Бақылау	27,25 $\pm$ 0,12	27,23 $\pm$ 0,12	27,08 $\pm$ 0,10	27,18 $\pm$ 0,09	27,23 $\pm$ 0,09
Глобулиндер	Тәжірбие	37,94 $\pm$ 0,18	38,29 $\pm$ 0,14	39,11 $\pm$ 0,16	39,17 $\pm$ 0,18	38,67 $\pm$ 0,19
	Бақылау	37,84 $\pm$ 0,17	38,11 $\pm$ 0,17	38,74 $\pm$ 0,13	38,90 $\pm$ 0,13	38,87 $\pm$ 0,13
α -глобулиндер	Тәжірбие	11,08 $\pm$ 0,04	10,57 $\pm$ 0,03	9,99 $\pm$ 0,03	8,99 $\pm$ 0,03	9,19 $\pm$ 0,04
	Бақылау	11,06 $\pm$ 0,05	11,19 $\pm$ 0,06	11,25 $\pm$ 0,04	11,25 $\pm$ 0,05	11,14 $\pm$ 0,04
β -глобулиндер	Тәжірбие	11,05 $\pm$ 0,04	10,88 $\pm$ 0,04	9,93 $\pm$ 0,04	8,89 $\pm$ 0,05	9,33 $\pm$ 0,05
	Бақылау	10,53 $\pm$ 0,04	10,52 $\pm$ 0,03	10,52 $\pm$ 0,02	10,52 $\pm$ 0,03	10,50 $\pm$ 0,03
γ -глобулиндер	Тәжірбие	16,31 $\pm$ 0,10	17,84 $\pm$ 0,07	19,19 $\pm$ 0,09	21,19 $\pm$ 0,10	20,15 $\pm$ 0,10
	Бақылау	16,25 $\pm$ 0,09	17,20 $\pm$ 0,08	17,26 $\pm$ 0,0	17,23 $\pm$ 0,05	17,23 $\pm$ 0,06

Алынған нәтижелерді талдау.

Организмге препараттың емдік мөлшерін енгізу белок құрамында айтарлықтай өзгерістер туғызады. Препаратты енгізгенге дейінгі бірінші тәуліктерде жалпы белоктың мөлшері тәжірибе тобы мен бақылау тобындағы бұзаулармен салыстырғанда жалпы бірдей болатындығын байқауға болады.

Препаратты енгізгеннен кейін жалпы белоктың мөлшері тәжірбие тобында бақылау тобындағы бұзауларға қарағанда едәуір артады. Айтарлықтай өзгерістер препаратты енгізгеннен кейін 3-5-ші күндері 12,1 және 5,0 пайызға жоғарылайды. Ал бақылау тобындағы бұзауларда жалпы белоктың концентрациясы жоғарыда аталған мерзімдерде көп өзгеріске ұшырамайды, ол керісінше 1,5 пайызға төмендейді.

Жусанның тұнбашасы, тұнбасы немесе қайнатпасы белоктық фракцияларға да айтарлықтай әсер етеді. Препарат егілгенге дейінгі белок фракцияларының концентрациясы сынақ тобындағы бұзауларда салыстырмалы түрде бір деңгейде болды. Өзгерістер препаратты екеннен кейінгі мерзімдерде байқала бастады. Мысалы, альбуминдердің максимальды түрде жоғарылауы тәжірибе тобындағы бұзауларда екен күннен кейінгі 3 күні 5,4 пайызға; 5-ші күні 11,2 пайызға жоғарылайды. Ал, бақылау тобындағы бұзауларда альбуминдер айтарлықтай өзгерістерге ұшырамайды.

Бұл алынған препараттардың сондай – ақ басқа фракцияларға да қуаттандырып әсер етеді. Негізінен олардың концентрацияларының ең жоғарылау шегі препаратты екінші қайтара еккеннен кейінгі 3 және 5-ші күндері байқалып отырды. Гамма–глобулиндердің концентрациясы тәжірибе тобындағы малдарда алғашқы күндері-ақ айтарлықтай жоғарылап тәжірибе аяқталғанша жоғары деңгейде тұрды. Гамма-глобулиндер аталған мерзімдерде тиісінше 33,3 және 12,7 пайызға көтерілсе, ал бақылау тобындағы бұзауларда небәрі 7,4 және 6,6 пайызға ғана жоғарылайды.

Бұзаулардың қан сарысуы құрамындағы жалпы белокпен оның фракцияларының көрсеткіштерін салыстыра отырып мынаны айтуға болады. Алынған препарат жануарлар организміне олардың жүйке жүйесі арқылы әсер етеді, бірақта белоктың алмасу процессіне қатынасатын РЭЖ – нің клеткалық элементтерін және жатыр – аналық без жүйесін, естен шығармауымыз керек. Сонымен, қатар препараттың емдік дозасы организмдегі биохимиялық процесстердің белсенділігін күшейтеді деп айту болады.

Қорытынды.

1. Жусанның тұнбасы немесе қайнатпасының емдік мөлшерін қолдану бұзаулар ағзасының физиологиялық реакцияларын және қорғаныс қабілеттілігін арттырады.

2. Жусанның тұнбасы немесе қайнатпасы 1-2 айлық бұзаулардың қан сарысуы құрамындағы жалпы белоктың және белок фракцияларының деңгейіне қуаттандырып әсер етеді: альбуминдердің деңгейі ауру бұзауларда 19,1%-ға дейін; гамма-глобулиндердің мөлшері – 22,4%-ға жоғарылайтындығы белгілі болды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

[1] Молдағұлов М.А., Ермаханов А.М., Есходжаев У.К., Кулдеев А.И., Камбарбеков А.Т. – «Ветеринарлық клиникалық диагностика», Алматы, 2004 ж.

[2] Молағұлов М.А., Ермаханов А.М., Есходжаев У.К., Камбарбеков А.Т. «Жануарлар ауруларының клиникалық диагностикасы» Алматы, 2007 ж.

[3] Базекин Г.В. «Новое в лечении диспепсии телят».

Мат. Междунар. конф. ветеринарных терапевтов и диагностов посвященный 70 летию Бурядской гос. Академии им Ф.Р. Филатова. Россия, Улан-Удэ, 2001

[4] Молагулов М.А., Ермаханов А.М, Есходжаев У.К., Камбарбеков А.Т. «Жануарлар ауруларының клиникалық диагностикасы» Алматы, 2007 ж.

© *Е.М. Корабаев, 2022*

*А.Р. Леденева,
А.С. Волкова,
Е.А. Мазыкина,
магистранты,
Кубанский государственный аграрный
университет им. И.Т. Трубилина,
г. Краснодар, Российская Федерация*

СПОСОБЫ ПРИМЕНЕНИЯ ПЕСТИЦИДОВ

Аннотация: данная статья посвящена краткой характеристике способов применения пестицидов, таких как протравка семян, опрыскивание семян с их характеристиками.

Ключевые слова: пестициды, опрыскивание семян, протравка семян, обеззараживание, эмульсии, суспензии, многолитражное, малообъёмное, ультромалообъёмное.

Семена являются источником многих возбудителей болезней сельскохозяйственных культур. Заражение семян фузариозами альтернарий, бактериальными возбудителями, плесневением семян и др. болезнями вызывают гибель семян или поражение корневой системы всходов, что приводит к изреживанию посевов. Всхожесть семян снижают возбудители пыльной головни пшеницы и ячменя, пыльной и твердой головни всех злаковых культур, проростки, первичные корни многих сельскохозяйственных культур имеют нежные покровы, через которые легко проникают возбудители болезней, которые сохраняются в почве.

Протравливание семян – это неотъемлемая часть прогрессивной технологии. Протравливание семян и обработка посадочного материала – это нанесение пестицида на семенной посадочный материал для уничтожения наружной или внутренней инфекции, растительного происхождения. Для протравливания семян применяют комбинированные протравители, которые содержат инсектициды и фунгициды как системного, так и контактного действия.

В настоящее время существует 2 направления обработки семян:

1) обработка семян на семенных заводах. При дражировании семена принимают форму горошины. При инкрустации – внесение пестицида в пленкообразующие составы. Семена кукурузы обязательно обрабатывают на калибровочных заводах фунгицидами, методом инкрустации.

2) обеззараживание семенного материала в хозяйственном использовании стационарных машин. Обработка семян или протравливание обеспечивает защиту семян от внешних и внутренних инфекций, защиту проростков от почвенной инфекции, защиту всходов от болезней и почвенных вредителей, повышение энергии прорастания и всхожести семян, увеличение корнеобразования, повышение естественного иммунитета растений, протравливание семян позволяет получать оптимальную густоту посева, повышает урожайность [1].

Поэтому протравливанием семян достигается: обеззараживание семян от возбудителей болезней, передающихся через семенной материал; защита семян во время хранения, а также высеянных семян и их проростки от плесени. При обработке семян комбинированными препаратами снижается число повреждений всходов почво-обитающими вредителями за счет системного действия инсектицидов; ослабление отрицательного действия травматических повреждений семян за счет предохранения от развития микроорганизмов; повышение энергии прорастания семян и их полевой всхожести; стимулирования роста и развития растений; улучшение перезимовки озимых культур;

Протравливание семян проводится 3 способами: сухой способ, влажный, полусухой.

Опрыскивание – это основной и уникальный способ применения пестицидов. Сущность опрыскивания заключается в нанесении раствора пестицида, эмульсии, суспензии в капельножидком состоянии на обрабатываемую поверхность с помощью протравителей различных типов.

Достоинства этого метода: сравнительно малый расход препарата; равномерное покрытие пестицида обрабатываемой поверхности; хорошая прилипаемость и удерживаемость; можно применять комбинированное составление препарата; меньший снос пестицида чем при опыливаниях.

Недостатки заключаются в следующем: сложность приготовления растворов и соблюдения заданной нормы расхода; большой расход воды; портится аппаратура в результате коррозии.

Опрыскивание следует рассматривать в двух аспектах: биологических и физико-химических.

Биологический аспект состоит в проведении опрыскивания в оптимальные сроки и это связано токсикологической целесообразностью применения пестицидов против чувствительных фаз развития. Оптимальные сроки опрыскивания связаны с продолжительностью опрыскивания по времени [2].

Физико-химический аспект включает: знание свойств применяемого препарата; размер капель; степень покрытия обрабатываемой поверхности; норма расхода рабочей жидкости.

Из свойств пестицидов нужно знать:

1) при какой температуре воздуха можно проводить опрыскивание и снизить численность вредных организмов и не вызвать ожоги растений 2,4Д применяют при температуре выше 12°C, а секатор +5°C.

2) размер капель – важный показатель, при тонком распыле размер капель лежит в пределах 50 – 300 микронов, при среднем от 200 – 800 микронов, при грубом 500 – 1000 микронов.

3) густота покрытия каплями – определяется непосредственно на растениях или на искусственных коллекторах

4) норма расхода рабочей жидкости – зависит от биологии вредителя, возбудителей болезней и от фазы развития сорного растения.

Опрыскивание подразделяют на 2 вида: наземное и авиационное. По количеству расхода рабочей жидкости на единицу площади наземное опрыскивание подразделяется на:

- 1) многолитражное;
- 2) малообъемное;
- 3) ультромалообъемное (УМО).

Многолитражное – размер капель составляет от 120 до 300 микронов. Для ягодников, виноградной лозы расход составляет

800-1000 микронов/га, а для садовых насаждений зависит от возраста 5- 9 лет 500-800 л воды, 10- 15 лет 1000-1200 л воды, 16-20 1500-2000 л. Ранней весной проводят промывку садов или резервное опрыскивание, расход рабочей жидкости 2500-3000 л.

Малообъёмное – самый распространенный. Размер капель 20- 70 микрон. Расход рабочей жидкости 200- 300 л для полевых культур, для ягодников, виноградной лозы 200 л, сады 5- 9 лет расход рабочей жидкости 200-250 л/га, 10- 15 лет 300- 400 л/га и возрастной сад от 16-20 лет при малообъёмном 500 л. Используются штанговые опрыскиватели с уменьшенными отверстиями распылителей.

Ультромалообъёмное опрыскивание – это метод внесения пестицидов с добавлением небольшого количества воды, либо совсем без добавления, в виде высококонцентрированного, готового к применению препарата. Другими словами, УМО – это рабочий раствор объемом от 0,5 до 5 л/Га или препарат, изготовленный в специальной препаративной форме для применения в чистом виде.

Список использованных источников и литературы:

[1] Совершенствование ассортимента средств защиты растений и способов их применения на важнейших сельскохозяйственных культурах (по итогам госиспытаний пестицидов и способов их применения за 1961-1981 гг.): Сборник научных трудов / Под редакцией: Новожилова К.В., Юревича И.А. – Ленинград: Всероссийский научно-исследовательский институт защиты растений РАСХН, 1983. – 87 с.

[2] Пикушова Э.А. Техника безопасности при хранении, транспортировке и применении пестицидов в сельском хозяйстве / Э.А. Пикушова, Л.Г. Мордалева, Е.Ю. Веретельник: метод. указания. – Краснодар, 2007. – 35 с.

© А.Р. Леденева, А.С. Волкова, Е.А. Мазыкина, 2022

*Г.Б. Тұрбаева,
ветеринария мамандығының 4-курс студенті,
ғылыми жетекші: А.Б. Иманғалиева,
Талдықорған агро-техникалық колледжінің
педагогі, ветеринария ғылымының магистрі,
Талдықорған қ., Қазақстан Республикасы*

ДӘРІЛІК ӨСІМДІКТЕР ЖИЫНТЫҒЫНАН ДАЙЫНДАЛҒАН ФИТОПРЕПАРАТТЫҢ БҰЗАУЛАРДЫҢ КЛИНИКАЛЫҚ КӨРСЕТКІШТЕРІНЕ ӘСЕРІ

Андатпа: мақалада зерттеу жүргізу барысында алынған мәліметтер өсімдіктер жиынтығынан дайындалған фитопрепараттың жіті бронхит ауруына шалдыққан бұзаулардың клиникалық көрсеткіштеріне (температура, пульс, тыныс алу жиілігі) тиімді әсер ететіндігі анықталды.

Кілт сөздер: фитопрепарат, иммунитет, жіті бронхит, өсімдік, тұнба.

Кіріспе. Шипалық қасиеті бар өсімдіктермен емдеу мәселесі бүгінгі таңда өзіндік назар етуді талап етеді, себебі дәрілік өсімдіктерді пайдалану медицина және ветеринария ісінде жыл сайын кең қанат жайып келеді. Ол түсінікті де, себебі қазіргі уақытта емдік мақсаттар үшін пайдаланылатын дәрі-дәрмектердің басым көпшілігін өсімдіктер әлемі құрайды, оның үстінде Қазақстан аумағы әр түрлі шипалық қасиеті бар дәрілік өсімдіктерге өте бай, ал олар өз кезегінде экологиялық тұрғыдан қауіпсіз, әрі экономикалық тұрғыдан тиімді болып келеді [1 – 3].

Қазіргі кезде қолданыстағы дәрі – дәрмектердің басым көпшілігі Республикамызға алыс – жақын шетелдерден жеткізіледі, ал отандық дәрі – дәрмектер әлі де болса сұранысты толыққанды қамтамасыз ете алмайды. Ал шетелден тасымалданатын дәрі – дәрмектердің өзіндік құны тым жоғары. Міне осы тұрғыдан алып қарағанда біз қазіргі кезде табиғаттың өзі тегін сыйлайтын мүмкіншіліктерді ұтымды пайдалануымыз керек. Осы тұрғыдан отандық фармацевтикалық және ауылшаруашылығы саласында еңбек ететін ғалымдар жоғарыда аталған мәселені нәтижелі түрде іске асыру мақсатында біршама

жұмыстар атқаруда [4 -6].

Материалдар мен әдістер. Тәжірибеге жіті бронхит ауруына шалдыққан Алатау тұқымына жататын 5 бас бұзау алынды. Бұзауларға өсімдіктерінен дайындалған тұнба 1:10 қатынасында тәулігіне 3 рет 70-100 см³ мөлшерінде ауыз арқылы ішкізілді және қосымша бұлшық етке 2,0 мөлшерде тетравит поливитамині, вена қан тамыры арқылы 40% глюкоза ерітіндісі 5%-ды аскорбин қышқылымен бірге егілді және қақырық түсіргіш заттар (термопсис тұнбасы, муколин) ішкізілді. Фитопрепаратты дайындау үшін біз келесі дәрілік өсімдіктерді қолдандық: қызыл мия тамыры (*Gluceryhiza glabra*), жолжелкен жапырақтары (*Plantago glabra*), өгейшөп (*Tussilago farfara*). Бұл өсімдіктердің химиялық құрамы әртүрлі биологиялық белсенді заттарға өте бай және олар адамдар мен жануарлардың әртүрлі респираторлық ауруларында айқын фармакотерапиялық қасиеттерге ие.

Зерттеу жүргізудің алдында сау және катаральді жіті бронхитпен ауыратын бұзаулардың клиникалық жағдайына, сондай-ақ фитопрепараттар бергеннен кейін зерттеулер жүргіздік. Клиникалық зерттеулер негізінде барлық жануарларға жіті катаральді бронхит диагнозы қойылды. Бұзауларда жіті тыныс алу, жөтел, трахеяны басу кезінде ауырсыну рефлексі, өкпеде және трахеяда дымқыл сырыл болды.

Зерттеу нәтижелері және талдау. 1-кестеде жіті катаральді бронхитпен ауыратын бұзаулардың дене температурасын, тамыр соғуы және тыныс алу жиілігі емдеу басталғаннан бастап 15 күн ішінде зерттеу нәтижелері көрсетілген.

Тәжірибе жүргізудің алғашқы тәуліктерінде кейбір жануарлардың дене температурасы физиологиялық нормадан асып кетті, алайда 5 күн емделгеннен кейін ол физиологиялық нормадан аспады және үлкен өзгерістерге ұшырамады. (орташа алғанда температураның ауытқуы 38,7-40,5°C аралығында болды). Жүректің жиырылу көрсеткіштері әр түрлі күндері физиологиялық норма шегінде болды немесе сәл асты, орта есеппен минутына 90-123 соққы болды. Бұзаулардағы тахикардияның болуы жеке реакциямен және тәжірибе

күндерінде тұрған ыстық ауа-райымен түсіндіріледі. Аурудың алғашқы аптасында бұзаулар жиі тыныс алды, тыныс алу жиілігі физиологиялық нормадан 2 есе асты. 15-ші күні фитопрепаратты бергеннен кейін барлық бұзауларда жөтел мен өкпе мен бронхтарда сырылдар тиылып, сауығу басталды.

Кесте – 1. Жіті катаральді бронхитпен ауыратын бұзаулардың клиникалық статусы (емдеу басталғаннан бастап 15 күн ішінде)

Зерттеу күні	Инв. №	Температура	Тамыр соғу жиілігі (пульс)	Тыныс алу жиілігі
1-ші тәулікте	2214	41,0	117	60
	2233	40,5	120	61
	2216	40,1	123	49
	2213	39,5	117	70
	2214	41,6	120	62
Орташа		40,50±0,81	119,40±2,50	60,40±7,50
5-ші тәулікте	2214	39,1	102	61
	2233	40,6	114	66
	2216	39,5	102	55
	2213	39,0	105	64
	2214	39,5	93	51
Орташа		39,50±0,61	103,20±7,53	59,40±6,27
10-шы тәулікте	2214	39,2	102	40
	2233	39,5	92	66
	2216	39,5	99	52
	2213	38,7	105	36
	2214	39,3	90	40
Орташа		39,20±0,74	97,60±6,43	46,80±12,30
15-ші тәулікте	2214	38,6	95,4	31
	2233	38,2	94,4	30
	2216	38,9	90,2	30
	2213	38,1	91,2	31
	2214	38,2	92,8	30
Орташа		38,42±0,67	92,8±9,57	30,60±6,54
Нормасы		38,5-40,5	91-96	27-30

Қорытынды. Сонымен, зерттеу жүргізу барысында алынған деректер дәрілік өсімдіктерден дайындалған тұнбаның бұзаулардың жіті қатаралді бронхит ауруына қарсы қолданылатын дәрі-дәрмектермен бірге кешенді түрде қолдану олардың клиникалық көрсеткіштеріне айтарлықтай тиімді ететіндігі тәжірибе жүргізу барысында анықталды.

Пайдалынылған әдебиеттер:

[1] Мазнев Н.И. Высокоэффективные лекарственные растения // Большая энциклопедия народной медицины, Москва. – 2013. – 605 с.

[2] Кукенов М.К., Рахимов К.Д. Лекарственные растения Казахстана и их использование. – Алматы, 1996. – 149 с.

[3] Шәріпбаев Н.Ш. Пайдалы өсімдіктерді мал дәрігерлігінде қолдану. – Алматы, «Қайнар» баспасы, 1988. – 149 б.

[4] Бирюков И.В. Эффективность применения некоторых лекарственных растений при профилактике болезней органов дыхания у телят // Материалы Межд. научно-практич. конф., Барнаул, 2016. – С. 245-246.

[5] Заманбеков Н.А. Фитофармакология. (Оқу құралы) // Алматы, «Альманах» баспасы, 2017. – 215 б.

[6] Sh.B.Turzhigitova, Zamanbekov N.A., Kobdikova N.K., Korabaev E.M., Zhylgeldieva A.A. A New Environmentally Safe Phytopreparation the inscresing the Protective Function of Calves // Jornal of Pharmaceutical Scienes and Resarch Vol. 14(2), 2021, P.887-894 ISSN 0974-2318 (Scopus).

© Г.Б. Тұрбаева, А.Б. Иманғалиева, 2022

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Е.И. Мазилкина,

к.э.н., доц.,

e-mail: elivma@yandex.ru,

*Поволжский институт управления
имени П.А. Столыпина (филиал РАНХиГС),*

г. Саратов, Российская Федерация

ВЛИЯНИЕ ФАКТОРОВ ВНЕШНЕЙ СРЕДЫ НА РАЗРАБОТКУ И РЕАЛИЗАЦИЮ МЕЖДУНАРОДНЫХ РЕКЛАМНЫХ КАМПАНИЙ

Аннотация: в статье рассматривается влияние культурных, социальных, экономических и правовых факторов внешней среды, оказывающих влияние на разработку и реализацию международных рекламных кампаний. Приводятся конкретные практические примеры, когда игнорирование местных или региональных особенностей рынка сбыта приводило к провалу международной рекламной кампании.

Ключевые слова: международная реклама, международные рекламные кампании, этапы разработки и реализации международных рекламных кампаний.

Знание состояния и тенденций развития мирового рынка рекламы представляется необходимым, прежде всего, для того, чтобы во внешнеэкономической сфере подготавливались и проводились достаточно профессиональные и адекватные маркетинговому окружению рекламные кампании. Изменения в рекламе объясняются ее высокой динамичностью. Она мгновенно реагирует на события, происходящие на рынке, и в какой-то степени служит их индикатором.

Постоянный рост информации в современном обществе, объективная массовость воздействия современных медиа, возросшие искушенность и опытность потребителя, рост стоимости маркетинга – все это лишь немногие факторы, делающие актуальным исследование в области рекламной деятельности кампаний. Главное условие успешной рекламной

кампании – это запуск в непрерывное обращение рекламы, которую покупатель запоминает и отождествляет с конкретным товаром. Особенно актуален этот вопрос на международном рынке, на котором присутствует глобальная более сильная конкуренция.

Современная международная реклама находится в сильной зависимости от основного экономического направления, существующего сегодня в мире – глобальной интеграции, происходящей в мировой экономике.

Целью деятельности международной рекламной кампании на зарубежных рынках является сделать экспортный продукт известным и привлекательным для зарубежного потребителя. Возникновению и резкому развитию международной рекламы способствовали факторы глобального экономического характера и рекламные.

Создание международных торговых марок и стандартизированных рекламных кампаний предоставляет множество гарантированных преимуществ. Но, как правило, отличия стран в условиях конкуренции на рынке, в культурном плане, по степени экономического развития и по поведению потребителей настолько велики, что полную стандартизацию делают или невыгодной, или вовсе невозможной. Несмотря на всеобщее увеличивающееся сближение и интеграцию рынков, потребителей и медиаканалов, существенные различия все-таки остаются. В связи с этим значительная часть рекламных кампаний основывается на поиске взаимовыгодных условий между местными условиями и глобальными целями. Для этого в основном используется схема централизованного создания стратегий и творческих концепций, с помощью которых и решаются тактические задачи.

Мировой рынок характеризуется широким ассортиментом конкурирующих товаров, и предложение на них превышает спрос. Поэтому предприятия работающие, в том числе и на внешних рынках, вынуждены не только искать не занятые конкурентами "ниши", но и интенсифицировать свою рекламную деятельность, организовывать и проводить кампании более профессионально, управлять рекламным процессом.

Актуальность статьи заключается в том, что в то время

как страны и производители вовлечены в процесс глобализации и консюмеризма, реклама, особенно на международном рынке, получает все большее распространение, и вследствие этого требует усиленного изучения ее аспектов и особенностей.

По поводу определения самого понятия международной рекламы, существует множество мнений. И так, исходя из различных мнений специалистов в данной области, можно сказать, что международная реклама — это один из видов деятельности международной компании в области маркетинга или полученной в результате данной деятельности продукции, с целью распространения об экспортном товаре нужной информации непосредственно до целевой аудитории зарубежных покупателей. Информация о товаре, как правило, формируется таким образом, чтобы оказывать влияние на сознание, вызывая нужную для рекламодателя реакцию зарубежных потребителей.

Международная реклама образовалась в результате глобальных процессов специализации и интеграции, происходящих в мировой экономике и причины её появления двойственны, это: экономические причины и рекламные. Международная реклама оказывает содействие взаимопроникновению культур различных стран, а также появлению новых единых культурных стандартов.

Одним из отличительных признаков современной международной рекламы является не простое формирование спроса, а управление спросом внутри целевой группы иностранных потребителей. На смену исследованию запросов странового рынка пришло изучение предпочтений, покупательских мотивов, характера использования прибыли иностранных потребителей.

Приоритетная цель рекламы на международном рынке — всячески содействовать возобновлению уже заключенных и поиску новых контрактов на поставку экспортной продукции. Для реализации данной цели международные компании используют следующие средства:

- реклама на печатной продукции;
- реклама в средствах массовой информации;
- наружная реклама в виде баннеров, вывесок и др.;

- оферты производителей, направляемые в адрес покупателя;
- прямые пробные продажи товаров;
- демонстрации товаров на различных международных ярмарках и выставках;
- производственные, торговые справочники;
- интернет-реклама;
- реклама на транспорте.

Следует отметить, что для определения особенностей международной рекламы требуется полное представление социально-экономических и национально-культурных условий, сформировавшихся в конкретной стране, с которой будет связана рекламная деятельность международной компании. Во всех странах существуют свои отличительные особенности в области восприятия рекламы, а также различия в моделях потребительского поведения.

Также возможны существенные различия в законодательных методах регулирования рекламной практики, существующих ограничениях и запретах. Поэтому следует остановиться на отдельных причинах, из-за которых проведение единой рекламы для всех стран невозможно:

Культурные и поведенческие различия покупателей в разных странах являются серьезной преградой на пути широкого использования глобальных (всемирных) рекламных кампаний.

Культура каждой страны – это совокупность общественных отношений, потребительских предпочтений, религиозных убеждений, языков и привычек. Все это воздействует на процессы восприятия и распространения информации.

Например, реклама мыла «Палмолив» как концентрированного с оливковым маслом недопустимо для Италии, так как там такое масло используют только как кулинарный ингредиент.

В США большой спрос на прогулочные велосипеды. Такие велосипеды были предложены на рынке стран Азии. Однако, там продажа их была не настолько эффективна. Это объясняется тем, что жители этих стран предпочитают

использование велосипедов как средство передвижения, а не отдыха. Из этого можно сделать вывод: отрицательную роль исполнил фактор отличий в мотивах разных стран потребительских категорий одного товара.

В США прогулочным велосипедом пользуется категория людей, любящих активный отдых. Население, например, Китая или Вьетнама велосипед воспринимают в первую очередь, как предмет насущной необходимости. Это объясняет, почему американские прогулочные велосипеды не имели большого спроса в Азиатских странах.

Поэтому рекламист должен понимать и учитывать особенности местной культуры, так как она может значительно отличаться от той, которая ему привычна. Данные различия определяются, в основном, в разных привычках, цветовых и вкусовых предпочтениях. Из этого следует, что рекламистам следует учитывать многонациональный уклад, который существует в пределах даже отдельной крупной страны, например, такой как Россия.

Сравнения культур проводятся по таким критериям, как:

- уровень доверия населения к буквальной, ясной информации;
- склонность населения своим традициям и обычаям;
- нацеленность на взаимозависимость, индивидуальность или родственность.

2. Разные уровни экономического развития разных государств помогают понять многие вопросы в сфере рекламы, такие как: почему у потребителей отличающиеся друг от друга способы принятия решения о покупке, уровни проявления интереса к одной и той же категории товаров, иные приоритеты одних товаров перед другими, почему потребители различных стран демонстрируют не схожее отношение к одной и той же рекламе и др.

3. Специфическое государственное регулирование и различия в законодательстве в различных странах способствуют тому, что информационные возможности на отдельных рынках часто значительно различаются.

Зачастую это отражается на возможности применения сравнительной рекламы в средствах массовой

информации. Например, государственное регулирование Великобритании и Испании такую рекламу разрешает. Незаконной такая реклама считается в Германии, а в Бельгии и Люксембурге сравнительная реклама вовсе запрещена. Следовательно, американская реклама, которая строится на прямом сравнении товаров с товарами конкурентов, не может применяться в таком виде в нескольких странах Западной Европы.

Кроме этого, многие страны придерживаются государственного контроля за использованием средств массовой информации. Например, в телерекламе контролируются количество времени, занимаемое рекламным сообщением, само содержание рекламного послания, оформление и т.д. Так, к примеру, в Италии телерекламу можно выпускать 10 раз в году, не чаще, чем через 10 дней.

Степень и характер этих законодательных ограничений в странах бывают разными, но именно они сказываются на возможностях иностранного рекламодателя, чем вызывает сомнение в успехе рекламной кампании.

Международные рекламные кампании, нацеленные сразу на большое количество рынков, обладают рядом явных недостатков, если при их создании в необходимой мере не учитывались интересы отдельно взятого рынка. Так, получается, из-за того, что реклама использует буквенные и символичные обозначениями свойств товара, которые в разных культурах обычно воспринимаются и толкуются по-разному. Очень тяжело найти такое рекламное обращение, которое было бы в равной степени эффективно для рынков стран с разными культурами без дополнительной доработки.

Таким образом, основные особенности международной рекламы связаны с необходимостью многостороннего изучения «культурного фактора» в сравнительном контексте, оценкой и анализом рыночных возможностей и ограничений, которые несет в себе феномен культуры практически во всех сферах деятельности компании за рубежом.

Кроме того, важным параметром изучения является положение и роль женщины в обществе. Ее образ в рекламе будет существенно различаться в зависимости от того, обладает

она равными правами с мужчинами или занимает подчиненное положение в нем. Так как, Америка – это страна равноправия и равных возможностей, женщину здесь обычно изображают, как успешную, свободную, экономически независимую и самодостаточную. Женщина в российской рекламе чаще выступает в роли домохозяйки и редко в роли какого-либо руководителя. В большинстве исламских государств, где женщина занимает подчиненное положение, запрещается рекламировать женское белье. В некоторых странах вообще реклама с участием женщин запрещена.

Для того, чтобы сделать правильный выбор рекламного персонажа, следует также иметь представление о внешности представителя нации (рост, вес, цвет кожи и цвет волос, разрез глаз и т.д.) и его предпочтениях в одежде (свободная одежда, небрежная; нарядная и праздничная).

Также, на внешнем рынке зарубежных стран немаловажно обращать внимание на сегментирование по поведенческим признакам, из которых наиболее значимыми в пределах данного исследования будут: уровень информированности в отношении продвигаемого товара или услуги и уровень готовности к совершению покупок; наличие потребности населения в продвигаемых товарах и общее отношение к ним.

Еще одним важным фактором является национальная символика цвета, которую нужно учитывать в ходе кодирования рекламного посыла. Если данному фактору не уделить должного уровня внимания, итогом может стать низкая коммуникативная эффективность рекламы.

Все особенности международной рекламы напрямую зависят от переноса общих принципов рекламной деятельности с национального рынка на международный.

Это основной элемент, как в понимании природы и специфики сущности международной рекламы, так и в понимании характера рекламного взаимодействия международной компании с потребителями зарубежного рынка, реализуемого в рамках определенной стратегии завоевания и сохранения конкурентных позиций на целевом зарубежном рынке.

Одной из важнейших проблем международной рекламы в

современных условиях остается выбор между стратегией ее стандартизации или адаптации.

Целями стратегии стандартизации рекламы являются:

- создание международного имиджа товара;
- уменьшение расходов на разработку и производство рекламы;
- обеспечение ускорения синхронного выхода на рынки зарубежных стран;
- недопущение смешения сообщений в случае наложения СМИ и перемещения потребителей из одной страны в другую;
- увеличение эффективности рекламного воздействия, потому как преимущества товара или услуги («обещание» рекламы) во всех странах воспринимаются одинаково и обосновываются идентичным позиционированием («реклама конформизма»).

Наилучшим вариантом международной рекламы на данный момент является частично стандартизированная реклама, сохраняющая единый дух и общую стратегию рекламной деятельности, но располагающая вероятностью приближения к национальным условиям для наиболее эффективного влияния на целевую аудиторию внешнего рынка.

Из всего этого можно сделать вывод, что все перечисленные элементы рекламной коммуникации непосредственно связаны с национальной спецификой на внешних рынках зарубежных стран, из чего следует, что для осуществления успешной международной рекламной кампании, необходимо уделять внимание тщательному изучению всех элементов рекламной коммуникации.

Рекламной кампанией называют совокупность рекламных мероприятий, которые направлены на достижение определенной маркетинговой цели рекламодателя и осуществляемых за пределами страны производителя или продавца товара.

Международная рекламная кампания – один из основных элементов реализации фирмой своей рекламной стратегии, а так же инструмент тактического планирования рекламной деятельности за рубежом.

В состав участников международной рекламной кампании входят рекламодатели, чьи интересы представляют

обычно рекламные агентства, расположенные в той стране, где проводится кампания, а так же коммерческие агенты, участвующие в организации товаропроводящей сети, диллеры и дистрибьюторы.

Существует несколько подходов к международной рекламной кампании. Она может быть жесткорегламентируема с минимальной адаптацией к местному рынку. Так же могут проводиться на всех крупных рынках специальные местные кампании. Большинство фирм, при реализации международной кампании, используют стандартизированную стратегию, которая позволяет адаптироваться к местным условиям страны или региона, при необходимости.

Цели международной рекламной кампании:

- создать международный имидж товара;
- сократить расходы на разработку и производство рекламы;
- ускорить синхронный выход на рынки разных стран;
- избежать смешения сообщений в случае наложения СМИ и передвижения потребителей из одной страны в другую;
- повысить эффективность рекламного воздействия, поскольку преимущества товара или услуги одинаково воспринимаются в любой стране.

Теория международного маркетинга различает три метода управления международными рекламными кампаниями:

- централизованный;
- децентрализованный;
- смешанный.

Централизованное управление подразумевает принятие стратегических, творческих и тактических решений в рекламном агентстве, которому рекламодаделец отводит роль центра управления рекламной кампанией. Реализуют решения такого агентства его филиалы, а так же местные рекламные организации в странах или регионах, где проводится кампания.

При использовании централизованного управления появляется возможность для выделения большего количества денежных средств на предварительные исследования, направить рекламные кампании фирмы с рекламными мероприятиями ее отделений и коммерческих агентов в различных регионах. К

основным преимуществам данного метода относят единообразие визуального и текстового представления рекламы, а так же соблюдение на всех уровнях и во всех точках сбыта отработанной концепции рекламной кампании и обеспечение целостности выполнения плана рекламных мероприятий.

В тоже время при повышении степени централизации увеличивается опасность отрыва рекламных кампаний от реальной действительности, вследствие чего, не будут учтены специфические условия сбыта в должной мере на местах, которые способствовали бы проведению более обоснованных и оперативных мероприятий.

Децентрализованный метод управления подразумевает принятие решения автономно рекламными агентствами, которые осуществляют рекламные мероприятия в странах, регионах. Отделения фирмы-производителя, а также ее коммерческие агенты самостоятельно или через местные рекламные агентства создают отдельные рекламные программы, которые объединяются в общую программу, утверждаемую руководством фирмы. В таком случае уделяют внимание специфическим особенностям сбыта в отдельных регионах. Способы создания данных программ в центре, отделениях и у коммерческих агентов имеют различия. Следовательно, рекламные кампании проблематично анализировать и корректировать.

Метод децентрализации обычно применяют, когда учитываются частные изменения конъюнктуры рынка. В данном случае главная фирма управляет лишь прибылью, и окупаемостью вложенных средств.

Особенностью такого метода является то, что филиалам и дочерним фирмам предоставляется право выбора рекламной политики, создания рекламных материалов, проведения рекламных кампаний. Следует отметить, что эта свобода, зачастую ограничивается товарной рекламой и не распространяется на престижную рекламу.

Достоинством децентрализации считается оперативная реакция на нововведения на определенных рынках, а недостатком – крупные затраты средств на исследования, предваряющие рекламные кампании, а также на подготовку и

создание рекламных материалов, так как денежные средства, которые выделяются на эти цели, распространяются по отделениям, филиалам, коммерческим агентам.

Смешанным называют такой метод управления, при котором рекламные агенты принимают решения на местах, но согласуются с центром. В данном методе согласно с маркетинговым планом-программой идентифицируются и разрабатываются единые цели и задачи рекламной деятельности для фирмы, ее отделений и коммерческих агентов и, следовательно, рекламных кампаний, а уже на местах разрабатываются определенные программы рекламных выступлений.

Можно сделать вывод, что смешанное управление рекламной кампанией, с одной стороны, учитывает специфическую направленность отдельных рынков, а с другой – устраняет негативные последствия от внезапных действий на местах, так как фирма управляет рекламной деятельностью своих отделений, филиалов, агентов. В том случае, когда фирма выбрала смешанный способ управления рекламными кампаниями, она довольно быстро реагирует на изменения конъюнктуры, но при этом возникает опасность существенного возрастания расходов на рекламу на местах.

Считается оптимальным методом управления тот метод, который позволяет снижать затраты на рекламу, осуществляемую в нескольких регионах, и в тоже время позволяет учитывать условия сбыта на различных рынках.

От выбора метода управления рекламной кампанией зависит унификация рекламной продукции, степень которой определяет стратегия маркетинга, от которой зависят способы влияния на рекламную аудиторию.

Недифференцированный способ предполагает разработку рекламной идеи и воспроизводство исходных материалов осуществляются централизованно. На местах рекламные материалы содержат лишь небольшую конъюнктурную правку.

Дифференцированный способ обычно используют для товаров, содержание и форма рекламы которых (визуализация, тексты, музыкальное сопровождение) в существенной степени формируются спецификой разных сегментов потребителей.

Помимо ограничений, которые определены местными регулирующими органами, предусматриваются и различия, предопределенные традициями местного населения в районах, подвергаемых рекламному воздействию. В то же время национальная особенность целевой аудитории обычно не определяется географическими границами, так, к примеру, единая американская нация сегментируется, а нации стран Западной Европы сближаются, формируя все в большей степени гомогенизированный рынок.

При дифференцированном способе для создания рекламы местные рекламные агентства получают от рекламодателя базовые материалы и данные, которые необходимы для подготовки, создания и осуществления рекламы. К таким материалам относятся: характеристика товара, сведения о его специфике, потребительские достоинства и свойства, исходные рекламного-графические решения (товарные знаки, методические указания и т.д.).

Проводя комплексные международные рекламные кампании необходимо уделять большое внимание их координации, то есть согласование времени, география охвата и целевой направленности отдельных мероприятий, составляющих комплекс. Данная координация проводится между рекламодателем, его филиалами и коммерческими агентами в разных странах и регионах рекламным агентством, который обслуживает рекламодателя, и другие организации, задействованные в проведении кампаний.

Мелкие рекламные агентства вынуждены ограничивать свою деятельность, так как они не могут конкурировать с рекламными «гигантами», имеющими прочные связи с сетью издательств, радио– и телестудий в различных городах или даже странах. Они, как правило, специализируются в каких-то отдельных направлениях рекламной деятельности. Специализация может осуществляться по номенклатуре рекламируемых товаров, средствам распространения рекламы.

Корпорации, входящие в лидирующую десятку, доминируют в общенациональной и международной рекламе товаров массового спроса, предоставляя своим клиентам полный комплекс обслуживания в области маркетинговых

коммуникаций. Менее крупные агентства в основном ограничиваются услугами региональной или местной рекламы.

Мировой рынок рекламы – это конкурентная среда, в которой осуществляются рекламные мероприятия, целью которых является экспортирование отечественных товаров и услуг. Современный рынок рекламы характеризуется динамичностью: реклама оперативно реагирует на события, происходящие на рынке.

Так же, одной из усиливающихся тенденций является увеличение конкуренции в результате концентрации около половины мировой торговли в руках транснациональных компаний (ТНК). На обострение конкуренции влияют также разграничение мира на экономические зоны и сложности со сбытом, непосредственно связанные с все больше увеличивающимися требованиями к качеству и ассортименту товара, поэтому вопрос о более совершенных формах и методах сбыта становится все актуальнее.

Расходы на рекламу достаточно весомы в бюджетах зарубежных фирм. Например, в США только на рекламу в средствах массовой информации тратится более 5% суммарных расходов на производство и реализацию продукции. США стоят на первом месте в мире по расходам на рекламу. При этом наиболее высокими являются затраты на рекламу у производителей лекарств (20% суммарных расходов), парфюмерии и косметики (13,8%), кухонных принадлежностей, спиртных напитков и т.д. Высокий уровень отчислений на рекламу во многом определяется ценами на рекламу на мировом рынке. Спрос на рекламу можно рассматривать, с одной стороны, как спрос рекламодателей, предъявляемый рекламному агентству, а с другой – как спрос потребителей, рекламируемых товаров и услуг.

Реклама считается сферой деятельности, обеспечивающей высокую прибыль, поэтому за место на этом рынке ведется острая борьба. В настоящее время намечаются тенденции к поглощению мелких и средних рекламных корпораций более крупными, к установлению контроля промышленных предприятий (в том числе ТНК) над рекламными агентствами. Монополизируя рынок рекламных услуг, промышленные

фирмы получают монополию на сбыт производимых ими товаров. Растет число так называемых «домашних» рекламных агентств – дочерних компаний промышленных корпораций.

Основой любой рекламной кампании является использование принципов воздействия рекламы. Существует восемь стадий понимания и восприятия рекламы: ее должны увидеть или услышать, затем обратить на нее внимание, усвоить, оценить, запомнить, воссоздать через время, сравнить с другими товарами или услугами, принять решение.

Разработка рекламной кампании начинается с изучения рынка и других факторов внешней среды. На основе полученных данных, производится стратегическое планирование рекламной кампании, которое определяет следующие параметры: цель, стратегию, время, бюджет. Разрабатываются исходные данные для медиапланирования и разработки рекламных материалов.

Теория международного маркетинга выделяет следующие этапы построения программы рекламной компании:

На первом этапе определяются цели рекламы, которые можно свести к двум большим группам:

- цели в области сбыта, которые приводят к осязаемому приросту объемов продаж или побуждают потребителей к приобретению товаров. Данная группа предполагает использовать информативную и напоминающую рекламу.

- цели в области коммуникаций, которые направлены на передачу задуманных идей, формирование имиджа предприятия, изменение потребительских привычек. Все это способствует росту уровня сбыта в долгосрочной перспективе. Данная группа предполагает использовать убеждающую рекламу.

На данном этапе учитываются следующие факторы:

- Общая стратегия рекламодателя.
- Стратегия маркетинга и маркетинговых коммуникаций.
- Маркетинговые цели, продукция и стратегия конкурентов.

На втором этапе планирования международной рекламной кампании изучаются особенности социально-экономических и национально-культурных условий, сформировавшихся в

конкретной стране, с которой будет связана рекламная деятельность. Изучается целевая аудитория, определяется кому адресовать рекламное сообщение, а также принимается решение каким должно быть рекламное сообщение и каким должен быть результат.

Третий этап планирования предполагает установление суммы, которая необходима на проведение международной рекламы.

Так американский предприниматель Джон Ванамаркер однажды сказал, что понимает, что половину денег он тратит на рекламу впустую, но не знает, какую половину. Данное высказывание актуально и в наши дни. У многих компаний возникают проблемы с определением оптимального бюджета для проведения рекламной кампании. Практически никто не может точно определить бюджет, для получения стопроцентной отдачи от рекламы. При отклонении от оптимальности уровень эффективности рекламы снижается:

- при бюджете сверх оптимального уровня компания впустую тратит часть денежных средств, так как потребители осведомлены и дополнительная реклама не требуется;

- при бюджете менее оптимального уровня компания недополучает прибыль от реализации товара, так как некоторые потребители не осведомлены о товаре.

Тем не менее, из-за недостаточного уровня рекламы компания может понести более существенные потери, чем при перетрачивании средств на рекламу, ведь целью рекламы является не только информирование потребителей, но и напоминание и убеждение.

На четвертом этапе утверждаются сотрудники, ответственные за проведение рекламной кампании, а так же принимается решение о привлечении рекламных агентств и осуществляется их выбор. Пятый этап включает определение рекламной идеи и разработку концепции.

Разработка рекламного обращения определяет:

- 1) содержание рекламного обращения, которое включает в себя следующие элементы:

- уникальное торговое предложение по принципу "Купи именно этот товар и получишь именно эту специфическую

выгоду".

Интересная идея, отличная от конкурентов в данной сфере. Упор делается на выгоде для потребителя. Раскрывается уникальность и демонстрируется результат данного предложения.

- тема рекламы, которая должна соответствовать целям рекламной кампании. Строится на основе привлекательных свойств и мотивов.

- рекламный слоган. Это, как правило, короткий лозунг, оставляющий след от рекламы в памяти. Рекламный слоган позволяет повысить узнаваемость бренда, а так же отражает деятельность фирмы(как в иносказательной, так и в абстрактной форме). Например, фирма Gillette использует рекламный слоган "Лучше для мужчины нет"

- рекламный образ – визуальный образ, который отражает рекламную тему. Его можно построить на использовании профессионального статуса (витамины рекламирует врач), на сильном контрасте (в рекламе шампуня против секущихся кончиков волос демонстрируются волосы До и После), на ассоциациях (реклама Билайн – Сергей Светлаков) и т.п.

- рекламный текст (сценарий) – текст, соединяющий рекламную тему, слоган и образ в завершенное произведение, вызывающее интерес и доверие у потребителей. Рекламный сценарий содержит: вступительную часть, где упор делается на выгоду предложения; основную часть, в которой решается проблема, связанная с появлением определенной потребности; заключение, которое побуждает к приобретению товара, получению услуги и т.п.

2) формы рекламного обращения, то есть способа ее подачи:

- представление свидетельств потребителей в пользу товара – в основу рекламного обращения кладутся одобрительные отзывы клиентов, покупателей, пользователей, которые подчеркивают выгоды использования того или иного товара или сотрудничества с той или иной фирмой;

- подчеркивание профессионального мастерства – свидетельства профессионалов о выгодах и преимуществах товара или сотрудничества с фирмой;

– создание юмористической обстановки – использование юмористического сюжета в рекламе. Это вызывает положительные эмоции и привлекает внимание потребителя, что способствует хорошей запоминаемости. Часто рекламодатели используют мультипликацию для яркой формы подачи рекламного обращения.

– демонстрационная реклама – реклама, которая показывает товар в естественной обстановке;

– обучающая реклама – реклама, где внимание акцентируется на особенностях эксплуатации товара;

– форма новостей – реклама в виде статьи в прессе или сюжета в информационной программе, которая воспринимается зрителями, слушателями или читателями как пробуждающая интерес новость;

3) Стиль рекламного обращения-письменный или устный способ выражения мысли посредством подбора и соответствующего расположения слов; стили бывают следующих видов:

– официально-деловой;

– научно-профессиональный;

– публицистический;

– литературный;

– фамильярно-разговорный.

Теория международного маркетинга предполагает разработку рекламного обращения с учетом его языковых особенностей.

Нередко слово или словосочетание иностранного происхождения совпадает по звучанию с местным, но имеет совершенно другое лексическое значение или же грамматическое написание.

Так, например, на украинском рынке несколько лет назад появился шоколад "Wispa". Его появление сопровождала рекламная кампания в средствах массовой информации. В англоязычной рекламе обыгрывалась ситуация "испорченного телефона" так как название шоколада "wispa" – означало "обрывок". Однако, перевод данного слова на украинский язык дал совершенно иную ассоциацию, так как "віспа" означает тяжелое инфекционное заболевание (оспа).

Более яркий примером может послужить рекламная кампания напитка "Bluewater", что в переводе с английского означает "Голубая вода". Напиток с таким названием неуместно продвигать на украинском рынке, так как по-украински название значит крайне неблагозвучно. Чтобы не допустить такой ошибки, рекламная кампания прибегла к подбору украинского аналога названия-"Блакитна вода".

Таким образом, в разработке рекламного обращения большое внимание следует уделять особенностям местного произношения названий торговых марок, восприятию разных стилей подачи рекламы, а так же мастерству переводчика. От качества перевода зависит актуальность рекламной кампании. В идеале, язык, на который переводится текст, должен быть для переводчика родным.

Шестой этап: выбор средств распространения рекламы – Это важнейший этап рекламной кампании на который уходит до 80% рекламного бюджета. Выбор того или иного средства распространения зависит от ответа на три принципиальных вопроса: кого фирма хочет охватить (целевые потенциальные покупатели); где находя те, кого нужно охватить? (места наибольшего сосредоточения); когда распространять обращения? (время, когда обращение будет воспринято большинством потенциальных покупателей).

На данном этапе принимается решение об основных параметрах рекламы, таких как:

- охват – количество людей, ознакомленных с рекламным обращением за определенный период времени,
- частота – среднее число фактов воздействия какого-либо рекламного обращения на отдельных лиц или сегменты за определенный период времени,
- сила воздействия – эффект, который производит рекламное обращение на среднего представителя целевой аудитории.

На седьмом этапе планируется рекламный бюджет, включает в себя распределение денежных средств по средствам донесения рекламы до потребителей.

На восьмом этапе составляется график мероприятий рекламной кампании с указанием сроков проведения.

Заключительным этапом является определение оценки эффективности рекламной деятельности. Приблизительную эффективность рекламы можно измерять практически на каждом этапе рекламной кампании, учитывая косвенные признаки благополучия или появившихся трудностей. Точных цифр эти наблюдения дать не смогут, но они могут помочь руководителю сориентироваться в общей ситуации.

Какой бы из способов измерения эффективности рекламы ни был выбран, следует помнить, что идеально-эффективной рекламы не существует, но к идеальности необходимо стремиться подобно тому, как мореплаватели ориентируются на Полярную звезду, никогда ее не достигая.

Таким образом, исходя из вышесказанного можно сделать вывод, что международная рекламная деятельность может быть определена как процесс коммуникации, как процесс организации сбыта на внешних рынках, как экономический и социальный процесс, целью которых является продвижение товаров или услуг, способных обеспечить зарубежному потребителю создание более высокой потребительской ценности, а значит, обеспечение более высокого стандарта его жизни.

Разработав единую рекламную концепцию, агентства начинают «применять» ее к отдельно взятым странам с учетом того, о чем говорилось выше. Их первая задача – локализовать свою деятельность, придать ей национальный оттенок. Компромисс для рекламного агентства состоит прежде всего в принятии стандартов, действующих в конкретной стране, когда рекламу товаров приводят в соответствие с культурой потребителей, проживающих в ней. Оптимальным вариантом рекламы в международном маркетинге скорее всего может считаться частично стандартизированная реклама, которая сохраняет единый дух и общую стратегию рекламной кампании, но располагает возможностью приближения к местным условиям для более эффективного воздействия на целевую аудиторию.

© Е.И. Мазилкина, 2022

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

И.Б. Плиев,
магистрант 2 курса
проф. «Уголовный процесс»,
e-mail: islam-pliev@mail.ru,
СибЮУ,
г. Омск, Российская Федерация

РОЛЬ ПРОКУРОРА В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРАВ ПОТЕРПЕВШЕГО НА СТАДИЯХ УГОЛОВНОГО ДОСУДЕБНОГО ПРОИЗВОДСТВА

Аннотация: в статье обосновывается необходимость изменения уголовно-процессуального законодательства, регламентирующего полномочия прокурора и органов предварительного расследования, статус потерпевшего, а также наделения прокурора правом возбуждения уголовного дела. Предлагаемые изменения в процессуальных полномочиях прокурора рассматриваются также сквозь призму организации деятельности правоохранительных органов, влияния показателей статистической отчетности на их деятельность.

Ключевые слова: изменение законодательства, государственные органы, прокуратура, процессуальные полномочия, документооборот, Конституционный Суд РФ, задачи уголовного судопроизводства.

В соответствии с позицией Конституционного Суда РФ, правовой статус потерпевшего следует фактически из его объективного положения. Процессуальное оформление в материалах следствия соответствующим постановлением следователя или дознавателя является по сути лишь констатацией свершившегося факта. Таким образом, дальнейшее совершенствование процессуальных норм о защите прав потерпевших на протяжении всего досудебного и судебного производства по уголовному делу означает, в сущности говоря, исполнение задач уголовного судопроизводства.

Следует вместе с тем подчеркнуть, что права потерпевшего в законодательстве имеют определенные ограничения. В частности, согласно определению Конституционного Суда РФ, принятие решений о возбуждении уголовного дела публичного обвинения, о прекращении уголовного дела или уголовного преследования не определяется исключительно пожеланиями потерпевшего. Указанные процессуальные решения базируются на комплексе оснований, в числе которых следует указать интересы общества, отраженные в требованиях законов, и конкретные обстоятельства криминального посягательства.

Актуальность защиты прав потерпевших обусловлена неблагоприятной криминологической обстановкой в нашей стране – количество зарегистрированных преступлений измеряется миллионами, даже несмотря на некоторые тенденции к снижению их числа.

Сложившаяся система оценки деятельности правоохранительных органов в число наиболее важных показателей включает состояние преступности на определенной территории, распространенность тех или иных видов преступлений, уровень раскрываемости, а также ряд других. Защита прав потерпевших от преступлений в настоящее время не отражена в числе показателей результативности их деятельности и не определяет степень ответственности уполномоченных органов и должностных лиц. Следует предположить, что отсутствие этого статистического показателя в отчетности правоохранительных органов несколько снижает их внимание к данному вопросу.

Прокурорско-следственная практика свидетельствует о срывах в реализации государственных механизмов обеспечения прав граждан в уголовном судопроизводстве. Так, в 2019 г. число нарушений, выявленных в действиях органов следствия и дознания, превысило 4 млн, из них в части учетно-регистрационной дисциплины (т.е. при приеме, регистрации и рассмотрении заявлений о преступлении) – более 3 млн, непосредственно при производстве следствия и дознания – более 1 млн.

В системе нормативно-правового регулирования охрана

прав и интересов потерпевших от преступлений определена назначением и руководящими принципами уголовного судопроизводства, а также нормами, закрепляющими процессуальный статус его участников, включая этапы реализации прав и свобод потерпевших на различных стадиях процесса. Данное нововведение закреплено в постановлении Пленума Верховного Суда РФ от 29 июня 2010 г. №17 «О практике применения судами норм, регламентирующих участие потерпевшего в уголовном судопроизводстве».

Такое положение лица, ставшего жертвой преступного деяния, в литературе разграничено в «процессуальном и материальном смысле», когда, с одной стороны, лицо, которому преступным деянием причинен вред, является не кем иным, как потерпевшим, но законных интересов и прав лиц, признанных потерпевшими, закреплены на общем и особенном (иначе – специальном или ситуационном) уровнях [1, с.17].

Очевидно, определенное расширение прав потерпевших отражено в правоприменительной практике, в частности, по проблематике:

1. Определение Конституционного Суда РФ от 22 ноября 2012 г. №2048-О Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 29 июня 2010 г. №17 «О практике применения судами норм, регламентирующих участие потерпевшего в уголовном судопроизводстве»

2. Федеральный закон от 28 декабря 2013 г. №432-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации в целях совершенствования прав потерпевших в уголовном судопроизводстве» Исходя из изложенного, наиболее значимым для реализации прав потерпевшего является вопрос своевременности вынесения постановления о признании потерпевшим, поскольку в противном случае, например в случае прекращения уголовного дела или совершения запрещенного уголовным законом деяния невменяемым, пострадавший официального процессуального статуса лишен.

По всему комплексу уголовных дел закон не предъявляет к личности и социальному статусу пострадавшего каких-либо конкретных требований, поскольку в число задач государства

входит не только осуществление защиты интересов конкретного лица, но и охрана важных общественных отношения от криминальных посягательств в целом. Таким образом, обращения граждан по поводу любых преступных посягательств подлежат обязательной регистрации и проверке в установленном законодательством порядке. Однако следует признать тот факт, что число нарушений, выявленных в деятельности органов предварительного расследования, весьма многочисленно.

Парадоксально, но в отдельных случаях препятствием реализации права граждан на доступ к правосудию на стадии возбуждения уголовного дела являются ведомственные нормативные акты, регламентирующие требования к содержанию сообщений и заявлений граждан. Малоэффективным средством защиты прав граждан служит право обжалования в суд в порядке ст. 125 УПК РФ отказа в принятии заявления о преступлении со ссылкой на п. 21 названной Инструкции в связи с исключительной компетенцией органов предварительного расследования оценивать на стадии досудебного производства содержание обращений о привлечении к уголовной ответственности указанных в них лиц[5, с.8-12].

Согласно позиции Конституционного Суда РФ, решение вопросов о возбуждении уголовного дела публичного обвинения и его дальнейшем движении, а также прекращении уголовного дела или уголовного преследования не зависит от волеизъявления потерпевшего.

Так, в соответствии с п. 21 Инструкции о порядке приема, регистрации и проверки сообщений о преступлениях в следственных органах (следственных подразделениях) в ред. Приказа СК РФ от 5 марта 2012 г. №13, «сообщения, заявления и обращения, которые не содержат сведений об обстоятельствах, указывающих на признаки преступления, не подлежат регистрации в книге регистрации сообщений о преступлении и не требуют процессуальной проверки в порядке, предусмотренном статьями 144-145 УПК РФ» [6].

Оно предопределяется исключительно общественными интересами, конкретизируемыми на основе требований закона и

фактических обстоятельств дела. Стадия возбуждения уголовного дела, как и уголовное судопроизводство в целом, призвана создавать наиболее благоприятные условия для эффективного обеспечения защиты прав потерпевших (пострадавших) от криминальных посягательств. Однако же, как уже указывалось, признание за пострадавшим лицом процессуального статуса «потерпевшего» зависит полностью от волеизъявления органов предварительного расследования. В большинстве случаев на начальной стадии процесса потерпевший вынужден прилагать немалые усилия для обоснования необходимости возбуждения уголовного дела, самостоятельно противопоставляя свои доводы о наличии факта противоправного деяния. Ряд законодательных нововведений последних лет, с одной стороны, направлен на сокращение сроков принятия решений по поступившим заявлениям, сообщениям о преступлениях. В первую очередь, эффективными мерами борьбы с нарушениями сроков досудебного производства на законодательном уровне можно назвать положения ст. 6.1 УПК РФ, устанавливающие правила определения разумного срока досудебного производства[4, с.38-39].

С другой стороны, увеличение сроков доследственной проверки по сообщениям о преступлениях до 10 и 30 суток далеко не всегда вызвано наличием объективных обстоятельств. Заслуживают внимания, следующие статистические данные: только в 2019 г. по инициативе органов прокуратуры на учет поставлено около 120 тыс. ранее известных преступлений, которые по различным причинам не регистрировались. Следовательно, потерпевшие по данным преступлениям фактически были лишены доступа к правосудию, что является недопустимым в государстве, которое декларирует себя как правовое[2, с.12-15].

Кроме того, невозможно обеспечить соблюдение прав граждан на доступ к правосудию, в том числе в разумный срок, ввиду неоднократного, необоснованного направления сообщений о преступлениях по подследственности. В практике имеются и многие другие способы сокрытия преступлений и сообщений о преступлениях от учета сотрудниками

правоохранительных органов [3].

В континентальной и смешанной форме уголовного судопроизводства руководящая роль прокурора, осуществляющего уголовное преследование, включает руководство дознанием, возбуждение уголовного дела, поддержание государственного обвинения, обеспечение исполнения обвинительного приговора.

Кроме того, в ряде европейских государств прокурор имеет исключительные полномочия в случаях, не терпящих отлагательств, санкционировать производство обыска, инициирование применения при необходимости мер процессуального принуждения, принимать решение о прекращении производства по уголовному делу в форме предварительного следствия, что усиливает функциональную роль прокурора в уголовном процессе и повышает эффективность указанной функции. Более того, сложившаяся в уголовном процессе советского периода (некоторые процессуалисты считают УПК РСФСР 1960 г. наиболее совершенным) функциональная модель государственного обвинения, которая включала полномочие по возбуждению уголовного дела и дознание, ставшее самостоятельной формой расследования, не позволяла затягивать процедуру принятия решения о возбуждении уголовного дела и обеспечивала реализацию прав лиц, пострадавших от преступлений[7, с.7].

С учетом изложенного считаем обоснованными предложения правоведов о возвращении прокурору права возбуждать уголовные дела как при незаконном отказе в возбуждении уголовного дела, так и при выявлении признаков преступления в процессе надзорной деятельности.

Осложняет задачу уполномоченных должностных лиц по принятию своевременного и обоснованного решения о признании потерпевшим пострадавшего лица также отсутствие законодательной формулировки понятия «вред». Перечисление в ст. 46 УПК РФ видов вреда, причиненного преступлением, ограничивает возможность пострадавших на защиту охраняемых уголовным законом благ, прав и свобод, которые могут быть подвергнуты криминальным посягательствам.

В литературе неоднократно предлагалось заменить

законодательное определение вреда с перечислением его видов на более широкое «нарушение прав и законных интересов», что, по нашему мнению, представляется справедливым. Аналогично следует поддержать и предложения признавать потерпевшим также лицо, которому запрещенным уголовным законом деянием неменяемого причинен определенный вред [5, с.8-12].

Изложенное дает возможность сделать вывод, что действующий механизм обеспечения конституционного права на доступ граждан к правосудию с ограниченной функциональной ролью прокурора в досудебном производстве не гарантирует пострадавшим от преступления права на судебную защиту, на справедливое судебное разбирательство и снижает уровень доверия граждан к правосудию.

Список использованных источников и литературы:

[1] Аршибекова М.Т. Права и законные интересы потерпевшего: общее и особенное в нормативном обеспечении. Актуальные проблемы обеспечения прав участников уголовного судопроизводства: монография / М.Т. Аршибекова, В.М. Быков, И.С. Дикарев [и др.]: под ред. Н.С. Мановой. М.: Проспект, 2018. С. 17.

[2] Абдул-Кадыров Ш.М. Функции и полномочия прокурора в стадии возбуждения уголовного дела // Законность. 2012. №9. С. 12–15.

[3] Колесов М.В. Прокурорский надзор за исполнением законов при расследовании должностных преступлений, связанных с укрытием преступлений от учета: автореф. дис. канд. юрид. наук. / Акад. Генер. прокуратуры РФ. М., 2015.

[4] Корнуков В.М., Лазарев В.А., Холоденко В.Д. Возбуждение уголовного дела в системе уголовно-процессуальной деятельности. Саратов, 2002. С. 38–39.

[5] Тетерина Т.В. Проблемы обеспечения имущественных, иных прав и законных интересов потерпевшего в уголовном процессе: автореф. дис. канд. юрид. наук. Н. Новгород, 2004. С. 8-12.

[6] "Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации" от 18.12.2001 N 174-ФЗ

[7] Яни П.С. Обеспечение прав потерпевшего в

уголовном судопроизводстве: автореф. дис. канд. юрид. наук.
М., 1995. С. 7.

© И.Б. Плиев, 2022

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Ф.Е. Абишев,

Т. Бош,

e-mail: alshinbekov1999@mail.ru

Д.Е. Тлектесова,

п.э.м, оқытушы,

e-mail: kusainova-0810_d@mail.ru,

КЕАҚ Павлодар педагогикалық университет,

Павлодар қ, Қазақстан

СӨЙЛЕУ ТІЛІНДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ

Аннотация: әлеуметтік мінез-құлық, сөйлеу бұзылулары бар балаларға құрдастардың нашар қарым-қатынастары және мұғалімдердің қолайсыз қатынасы, оқу нәтижелерінің нашар болуы. Бұл проблемалар сөйлеу бұзылыстарына қатысты бастапқы сипатта болуы мүмкін, оның нәтижесі жалпы негіз болуы мүмкін немесе бір-бірін де қарастыруы мүмкін.

Керекті сөздер: Сөйлеу бұзылысы, мүмкіндігі шектеулі балалар, афазия, тұтықпа, фонематикалық талдауд, логопедия, психология.

Сөйлеу бұзылысы бар балалар мектепте айрықша қиын жағдайға тап болады, яғни сыныптық өзара әрекеттесуде сөйлеу бұзылыстары бар балалар қиыншылық көреді, өйткені сөз негізгі – орта болып табылады және құндылықтар мен ақпарат алмасу құралы ретінде қабылданады. Барлық адам өмірінің физикалық, эмоционалды және әлеуметтік аспектілері әлеуметтік өзара әрекеттесу дағдыларына байланысты. Мектепке дейінгі және бастауыш мектеп оқушыларының шамамен 30% -ы сөйлеу бұзылыстарының кейбір түрлерінен зардап шегеді. Біз түрлі мәселерді қарастырамыз: сөйлеу бұзылулары бар балалар, құрдастармен қарым-қатынас, мұғалімдердің қарым-қатынасы, оқыту, қиындық.

Сөйлеу бұзылыстары бар балалар оқушылар мен достардың рөлін атқаруға кедергі келтіретін көптеген

факторларға ұшырайды.

Бұл факторларды төрт топқа бөлуге болады: эмоциялық және жеке бұзылыс сферасы, сондай-ақ әлеуметтік мінез-құлық, сөйлеу бұзылулары бар балаларға құрдастардың нашар қарым-қатынастары және мұғалімдердің қолайсыз қатынасы, оқу нәтижелерінің нашар болуы. Бұл проблемалар сөйлеу бұзылыстарына қатысты бастапқы сипатта болуы мүмкін, оның нәтижесі жалпы негіз болуы мүмкін немесе бір-бірін де қарастыруы мүмкін.

Сөйлеу бұзылысы бар балалар әңгіме кезінде сенімділікке ие болмайды, ауызша байланыстарға өте сирек түседі. Олар айтылғанды бірден түсінбесе, қарым-қатынастан бас тартады.

Мүмкіндігі шектеулі балалар, оның ішінде сөйлеу бұзылулары бар балалардың қарым – қатынасқа түсу қажеттілігі олардың өздерін кем санауына әкеледі. Өзін бұлай сезіну әлеуметтік байланыстарды бұзады. К.Якововскийдің айтуынша, «Осылайша мұндай адамдардың кемістік кешені достықтың сезінбеуі, олар өздерін орқыныш пен қастықпен қоршалғандай, оқшауланған және жалғыз сезінеді».

Сөйлеу бұзылулары бар балалардың теріс әлеуметтік мінез-құлқының көзі ақпарат беруге қанағаттанбаған жағдайда болуы мүмкін. Балалар сөйлеп жатқанда, олар өздерін қалай сезінетінін табиғи және шынайы түрде көрсете алады. Өзгеріссіз ыңғайсыздық, бұдан былай реттелмейінше, қарқынды дамиды. Осылайша, агрессия, шыдамсыздық, басқа да аурулар мәселесіне тап болады. Сондықтан басқа адамдармен қарым-қатынас жасау қабілеті адамның дамуына және психикалық денсаулыққа ықпал ететін факторлардың бірі.

Сөйлеу бұзылысы бар балаларда оқу қиындықтары тек оқумен шектелмейді. Кейбір жағдайларда сөйлеу бұзылыстары, математикадағы қабілеттіліктің белгілі бір жаста белгіленген стандарттардан әлдеқайда төмендігімен де сипатталады. Осы проблемалардың кейбіреулері ерте басталуы мүмкін. Зерттеулер нәтижесі төрт немесе бес жастағы сөйлеу бұзылысы бар балалар есептеудің негізгі принциптерін түсінеді (мысалы, соңғы сан саналған объектілердің санына тең), бірақ екі жылдан кейін құрдастарына қарағанда санауға байланысты ұқсас проблемаға тап болатынын көрсетті.

Тұтықпасы бар балалардың оқу үлгерімі басқа құрдастарына қарағанда нашар келеді. Оқу барысындағы қиындық мәтінге басқа қырынан қараудан туындайды. Тұтығудың мәні сөйлеу бұзылысын күтуден тұрады. Оқу барысында олар оқу үшін емес, сөйлеу бұзылысын жоюға талпынады.

Оқудағы мәселелер сабақ кезінде ауызша сөйлеуді талап ететін басқа да пәндерден де орын алады. Олар мағынасына сай келмейтін, тек айтуға жеңіл сөздерді таңдайды. Сөйлегенде олар не айтқысы келетінін ойламайды, қалай айтатынын ойлайды. Оқудағы кемшілік те оқушының жігерін төмендетеді. Сабаққа қатысуының шектелуі олардың сабаққа дайын еместігімен бағаланады. Сөйлеуден қорқу, қабылдауын және ойлауын, үрдіске қатысуын тежейді.

Афазиясы бар балалар да ерекше қиындыққа тап болады. Моторлы афазияда олардың сөзі түсінікті болғанымен, мәнерлі сөйлеуінде кемшілік байқалады. Сөйлеуі бұрмаланған, сөздік қоры шектеулі, негізінен зат есімдерден құралған. Кейбір мәселелер сөздерді қайталағанда, дауыстап оқығанда және жазғанда көрінеді.

Осы аталған 4 фактор сөйлеу бұзылысы бар балалардың құрдастарымен тең дәрежеде қарым – қатынас орнатуына кедергі келтіреді, ал бұл өз кезегінде балалардың өзін – өзі бағалауының төмендеуіне, әлеуметтік ортаға бейімделуіне кедергі келтіреді. Сондықтан, бұл жағдайларды ескеру міндетті болып саналады.

Сөйлеу қабілетін қалпына келтіруге арналған түзету жұмыстарының ерекшеліктері

Сөйлеу тілінде кемістігі бар балалармен дер кезінде мамандар түзету жұмыстарын жүргізуі қажет.

Түзету жұмысы келесі бағыттар бойынша жүргізіледі:

- талдау, жинақтау, салыстыру, жалпылау ойлау операцияларын дамыту;
- көріп қабылдауын, талдауын, көріп жадында сақтауын дамыту;
- кеңістікті бағдарлауын қалыптастыру;
- естіп қабылдауын, зейінін, естіп жадында сақтауын дамыту;

– қолдың ұсақ және артикуляциялық моторикасының бұзылуын түзету;

– дыбыс айтуының бұзылуын, сөздің дыбыстық-буындық құрамының бұзылуын түзету;

– сөз қорын дамыту (сөз қорын молайту, сөздің мағынасын анықтау, лексикалық жүйені қалыптастыру, сөздердің арасындағы байланысты бекіту):

Баланың сөйлеу тілін жетілдіруде саусақтарды жаттықтыра отырып бас миының жұмыс істеу қабілетіне күшті ықпал етеміз. Сондай-ақ қолдың жазуға икемділігін арттырамыз. Балалардың дыбысты дұрыс айтуын түзету жұмыстарына кіріспес бұрын, оның жеке тұлғалық белгілерін міндетті түрде білу қажет. Кейбір балалардың сөйлеу тілінің бұзылуымен қатар, нервті-психология саласында да психологиялық ауытқушылықтар болатына да назар аудару қажет. Сол себепті де балалармен күнделікті жұмыста әр баланың жеке қабілетін ескере отырып, жалпы және арнайы моторикасын дамыту үшін ойындар мен тапсырмалар беріп отыру қажет.

Тіл кемістігі бар балалардың ұсақ қол моторикасын дамытуда әртүрлі массаж қолданады. Оның негізгісі сылау, сипау, қысу, сілкілеу, қозғалту, дірілдету арқылы босаңсыту және қатайту массаждары. Сондай-ақ биологиялық активті нүктелерге әртүрлі вибро-массажер, зонд, дөңгелек, массаж доптар, спанжер және өз-өзіне массаж түрлері жасалады. Негізінде алақанға Су-Джок массажері мен саусақ буындарына сақиналары пайдаланамыз. Жалпы массаж жасауға қажетті ұсыныстар.

1) Массаж балаға қолайлы жағдайда мүмкіндігінше жақсы музыкалық сүйемелдеумен өткізілгені дұрыс.

2) Баланың терісі-құрғақ, таза болуы керек. Массаж жасаушының қолы таза, жылы, жарақатсыз болу тиіс.

3) Массаж ұзақтығы 10-12 процедур бір цикл, күн сайын немесе күн аралық. Алғашқы уақыты 2-3 минуттан басталады.

Қол моторикасын дамытуға арналған графикалық диктант баланың тіл мүкістігін, жазу бұзылуын түзетуде айтарлықтай ықпал етеді. Жаттығудың бір түрі мынадай: Алдымен қолды суық және ыстық суға салып алмастыру керек. Осыдан кейін ермек саз, сурет салу немесе графикалық жаттығуларды

жасаймыз. Қамырмен жұмыс жасау да пайдалы. Қамырды домалату, сығу, содан кейін үш саусақпен кішкентай бөлшектерге бөлу арқылы саусақтарды жазуға дайындауға болады. Немесе моншақты, түймелерді жіпке тізу. Мұндай жаттығулардың баланың дамуына септігі көп.

Саусақ ойындары мен жаттығуларын орындату үшін де әр түрлі тәсілдер қолданылады. Саусақ қозғалыстары әртүрлі қысқа ырғақты тақпақтарымен айтылады.

Ол екіге бөлінеді:

- Отырып ойнайтын саусақ ойындары;
- Қолдың нәзік бұлшек еттерімен бірге дененің барлық мүшелері қатысып, секіру бір орында жүгіру, қол, аяқ, бас қимылдары да бірге орындалады.

Логопедтің алдына қойған мақсатына байланысты логопедиялық сабақта да олардыңаралығында да әр түрлі ойындар қолданылады. Бірінші жағдайда ойын дұрыс сөйлеу туралы білім алуға, оларға қажетті дағдылар мен білімдерді тәрбиелеуде ұжымға деген дұрыс қарым-қатынасақалыптастыруда көмектессе. Екінші жағдайда баланы іс-әрекеттің бірінші түрінен екінші түріне ауыстыруға, сондай-ақ демалуына, сабақ барысында алған білімін еш мәжбүрсіз бекітуге мүмкіндік береді.

Қимылды ойындар. Сөйлеу тілінде кемшілігі бар балаларда қимыл бұзылысы жиі кездеседі: қимылдың епсіздігі жинақылық емес ебедейсіз, әр түрлі қимыл икемсіздігі. Сол үшін қимылды ойындардың алатын орны ерекше. Балалар қажет қимылды шыңдайды, ұжымдық ойындар ойнауды үйренді. Олар үшін дыбысталған қимылды ойындардың маңызы зор, логопедияда бұл ойындар логопедиялық ритмика деген атаумен таныс. Бұл ойындар дұрыс тыныс өлең мен дыбыстауды, қимылды сөзбен ұштастыруды тәрбиелеуге әсер етеді.

Әдебиеттер:

[1] Тебенова Қ.С., Рымханова А.Р. «Арнайы психология» Алматы 2011ж

[2] Малдыбаева А.О., Орынбаева Э.Ә. «Дефектология негіздері» Шымкент 2007 ж. 41-43б.

[3] Вторушина Н.Ю. Письмо и письменная речь в

обучении иностранному языку // Альманах современной науки и образования. Тамбов: Грамота, 2010. №1(32). ч. 2. – С. 129–130б.

[4] Jaklewicz H. Zaburzenia mowy czytanej i pisanej u dzieci // Zaburzenia mowy u dzieci / J. Szumska (ed.). – Warszawa, 1982. – 51-55 б.

[5] Өмірбекова Қ., Серкебаев Қ. Логопедия. – Алматы, 1996. – 36-37 б.

© Ф.Е. Абишев, Т. Бош, Д.Е. Тлектесова, 2022

*А.Т. Амантаева,
А. Кабиева,
e-mail: aaamantaeva1@mail.ru,
Д.Е. Тлектесова,
п.э.м, оқытушы,
e-mail: kusainova-0810_d@mail.ru,
КЕАҚ Павлодар педагогикалық университет,
Павлодар қ, Қазақстан*

АУТИСТИК СПЕКТРДЫҢ БҰЗЫЛЫСЫН ТҮЗЕТУ ӘДІСТЕРІ

Аннотация: түзету және абилитация іс-шараларының кешенді жұмысын талап ететін бала аутизмі әлі күнге дейін нақты зерттелмеген бұзушылық болып табылады. Сондықтан ата-аналар оны түзеті жолында дәл солай қайдай әдіске сенім артуға болатынын білмейді.

Түйін сөздер: аутизм, түзету, әдіс, оңалту, диагноз

Ерекше баланы емдеу және оңалту үшін барлық мүмкін әдістер мен тәсілдерді қолданып қателіктерде жасап жатады. Сондықтан аутизмді түзету бүгінде көбінесе арнайы педагогикаға қатысты мамандардың (дәрігерлер, психологтар, коррекциялық педагогтардың) бүкіл тобының жұмысына негізделген.

Аутизмнің даму себептерін не біріктіреді, себебі неде?

– жалпы ақпараттық жүктемелердің нәтижесінде сенсорлық ыдырау

- генетикалық алғышарттар, тұқым қуалаушылық
- міндетті вакцинация
- көптеген метаболикалық бұзылулар
- экологиялық фактор.
- балалар аутизмін түзету

Егер бұл оңалту шараларын бір-бірімен үйлестіретін мамандардың бірыңғай тобының үйлесімді жұмысы болса жақсы. Бірақ мұндай кешенді емдеу арнайы клиникаларда біздің көптеген отбасыларымыздың қалтасы көтермейді, себебі қазір көп оқу орталығы

Ерте балалық аутизмін түзетудің ең танымал тәсілдері

Жақында **холдинг-терапия** әдісі аутист балалармен түзету жұмыстарында жиі қолданылады. Бірақ бұл әдіс жеткіліксіз болғандықтан, оның не екенін, не үшін, қалай жасалатынын, аутист балаға және оның отбасына не көмектесетіні туралы егжей-тегжейлі айтудың уақыты келді.

Холдинг-терапия әдісі ана мен бала арасындағы физикалық байланысты мәжбүрлеп қалыптастыруға тырысудан тұрады, өйткені бұл байланыстың болмауы аутизмдегі орталық бұзылыстың осы әдісінің жақтаушылары болып саналады. Сонымен қатар, бала ата-анасымен бетпе-бет ұсталады, бұл эмоционалды байланыс орнатуға мүмкіндік береді. Анасы орындыққа отырады, баланы тізесіне қаратып отырады, баланың аяғы ананың денесінің бүйірлеріне еркін ілінеді. Анасы баланы физикалық және моральдық қарсылығын жеңе отырып, оны құшақтап ұстайды. Баламен тактильді қарым-қатынас кезінде оған өзінің сезімдері туралы, әкесі мен анасы оны қалай жақсы көретінін, оны қалдырмауды қалай сұрайтынын айтады. Сонымен қатар, егер емдеу кезінде ананың тітіркенуі жоғарыласа, ол да айтылады, оның ішінде оның қарсылығына ашуланудың көрінісі де бар. Мұндай ауызша сүйемелдеу баланы эмоционалды ерекшеліктері ананың сүйіспеншілігін қабылдау процесіне кедергі келтіретініне қарамастан, Ананың тілі мен сезімдерін түсінуге үйретеді. Күнделікті күніне 1-2 рет өткізілетін жүйелі ұстау жаттығулары және балада қозу күйінде немесе оның эмоционалды мінез-құлқындағы басқа да өзгерістерге байланысты өткізілетін арнайы ұйымдастырылған жаттығулар бар.

Психиатр немесе невропатолог (медициналық тәсіл) баланың емделуін білдірмейді ол тек белгілі бір патологиялық жағдайларды жою үшін қолданады.

Биомедициналық емдеу (арнайы диеталар, витаминдер, диеталық қоспалар, вирусқа қарсы препараттар). Бұл препараттарды қолдану үшін жан-жақты тексеріс жасау қажет.

Аутист баланы емдеуде **физиотерапия мен мидың электростимуляциясын** қолдану. Бұл тәсілдер барлық балаға жақпайды, бұл тәсілді қолдану үшін невропатолог және басқа медициналық жолдамалар керек.

Биоакустикалық түзету баланың акустикалық түрде өзгерген өзіндік энцефалограммасын тыңдауды қамтиды.

Бала аутизмін түзетудің көмекші әдістерге баланы **анималотерапия, арт-терапия, музыкатерапия** және т.б. көмегімен оңалту.

Ата-аналар жоғарыда сипатталған әдістерді баланың жағдайына қарай таңдайды және «қабылдайды». Алайда, сарапшылардың көпшілігі аутист балаға көмектесудің негізгі құралы психологиялық және педагогикалық түзету болғанын және солай болып қала беретінін мойындайды. Ол арнайы сабақтарды, аутист баламен ойындарды, ерекше педагогикалық әдісі қамтиды. Дәрі-дәрмектер және түзетудің басқа түрлері тек көмекші құрал бола алады.

Балалардағы аутизмді түзету: оңалту бағдарламалары

«АВА» бағдарламасы. Бұл тәсілмен балаға қиын болатын барлық дағдылар кішігірім кезеңдер мен қадамдарға бөлінеді. АВА терапия мінез-құлық терапиясына негізделген. Бұл баланы дұрыс, қалаған мінез-құлық үшін және дұрыс емес немесе жағымсыз мінез-құлықты елемей үшін ынталандыруды білдіреді.

Олардың әрқайсысы баламен бөлек үйренеді. Мысалы, аутист балаға «шапалақта, тоқылдат» деген нұсқаулық беріледі. Қажет болса, мұғалім әрдайым дұрыс әрекет етуге шақырып, мысал келтіреді (баланың қолын ұстап көмектеседі). Бірнеше әрекеттен кейін «тапсырма – мысал – сыйақы» баладан нұсқауларды тәуелсіз орындау қажет. Егер ол оны дұрыс орындаса, онда ол сыйақы алады. Бала үйренген дағдылардың саны едәуір үлкен болған кезде олардың жалпылануы орын алады. Сарапшылар АВА әдісі көптеген заттар мен әрекеттерді кезең-кезеңімен үйренумен бірге үлкен уақыт пен күш-жігерді қажет ететінін айтады (үй жұмыстары аптасына 30 немесе одан да көп сағатты алады). Ата-аналардың өздері мұндай тапсырманы сирек жеңе алады. Сондықтан АВА бағдарламасын қолдана отырып аутизмді түзету, әдетте, баламен кезек-кезек жұмыс істейтін бірнеше мамандарды процеске тартуды талап етеді. Қаржылық жағынан, бұл аутист бала тәрбиелеп отырған отбасылардың өте аз пайызына қол жетімді.

«Игротерапия» АВА-дан айырмашылығы, бұл

бағдарлама, автордың пікірінше, ата-аналардан баламен міндетті түрде бірнеше сағаттық сабақтарды қажет етпейді. Алайда, супервайзердің кеңестері әлі де қажет. Техника дамудың алты негізгі сатысына негізделген, ол арқылы автордың пікірінше сау бала өтеді. Аутист балада бұл кезеңдер ішінара немесе толығымен өткізілмейді, ал міндет-оларды толтыру, баланың өтуіне көмектесу. Бұл бағдарлама АВА терапиясы сияқты тым қатал «жаттығуды» білдірмейді. Бастапқыда маман немесе ата-ана, керісінше, балаға бейімделіп, бастапқы байланыс орнату үшін оның әрекеттеріне еліктейді.

Сенсорлық интеграция. Балалардың аутизмі көбінесе баланың әртүрлі сенсорлық арналардан алатын ақпарат ағындарын тиісті түрде өңдеу қабілетінің төмендеуімен бірге жүретініне негізделген. Бұл айқын сенсорлық шамадан тыс жүктеме болуы мүмкін (мысалы, бала жанасуға, қатты дыбыстарға немесе ашық түстерге шыдамайды). Немесе айқын сенсорлық тапшылық болуы мүмкін (аутист бала аутоstimуляция арқылы жетіспейтін сезімдерді алуға тырысады). Сенсорлық интеграция әдісінде Монтессори бөлмесі, ауыр көрпеше, әр түрлі матадан жасалған ойыншықтар, «құрғақ бассейн», құрылымданбаған материал ойындары, тактильді ойындар және т. б. қолданылады.

Балалар аутизмін түзету үшін дәл диагноз қажет

Бұл тізімде коррекцияның тек біраз бөлігі ғана, сондықтан ата-аналар мен мамандарға таңдау жасау қиынға соғады. Негізгі қиындық – бала аутизм спектрінің бұзылуының болуы немесе болмауы фактісін анықтауға бағытталған.

Аутизмнің неліктен және қандай баланың пайда болуының нақты себебін түсінбестен, ата-аналар мен мамандар аутист балаға көмек көрсетудің барлық мүмкін жолдарын кезекпен пайдаланып, «соқыр» қозғалуға мәжбүр. Нәтижесінде біз қымбат және орны толмас уақытты жоғалтамыз. Өйткені, аутизмді түзету ерте жаста тиімді. Дәл диагноз-аутизмді сәтті түзету

Біз үшін қарапайым дыбыстар аутист балаға дискомфорт немесе ауырсынуды тудырады. Ол үйдегі шу кезінде де құлақты жабуға тырысады: шаңсорғыш, шаш кептіргіш және т.б.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

[1] Лебединская К.С., Никольская О.С. Диагностика раннего детского аутизма: начальные проявления. – М.: Просвещение, 2004. – 53 с.

[2] Никольская О.С., Баенская Е.Р., Либлинг М.М. Аутичный ребенок. Пути помощи. – М.: Теревинф, 2007. – 369 с.

[3] <http://www.kidsunity.org/new/1164-osnovnye-metodiki-korrekcii-detey-s-narusheniyami-v-razviti.html>

[4] <https://alldef.ru/ru/articles/almanah-19/igrovaja-holding-terapija-pri-autizme> М. Welch (1983, 1988); I. Prekopp (1983); M. Zapella (1983, 1987, 1992); J. Richer & M. Zapella (1989); J. Richer (1991)

© А.Т. Амантаева, А. Кабиева, Д.Е. Тлектесова, 2022

*Н.Ш. Атабек,
А.Н. Убайдулла,
e-mail: atabek.nurai@mail.ru,
Д.Е. Тлектесова,
п.э.м, оқытушы,
e-mail: kusainova-0810_d@mail.ru,
КЕАҚ Павлодар педагогикалық университет,
Павлодар қ, Қазақстан*

6-7 ЖАСТАҒЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУДА МУЛЬТИМЕДИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Аннотация: соңғы жылдары сөйлеу қабілеті бұзылған балалар санының өсуі байқалады және, сәйкесінше, осы категориядағы балаларды тәрбиелеу мен оқытудың тиімді әдісін табу қажеттілігі туындады. Әдетте, сөйлеу қабілеті бұзылған балаларда қабылдау, зейін, есте сақтау, ойлау қабілеттерінің, әсіресе ақпаратты қабылдау және өңдеу әрекеттерінің даму мәселелері бар[1,6.67].

Балалардың қызығушылығын арттыру, оқуды саналы және тиімді ету үшін бізге инновациялық тәсілдер, жеке даму бағдарламалары және инновациялық технологиялар қажет. Осындай жаңалықтардың бірі – соңғы уақытта арнайы білім беру саласында бейімделген және оңай дараланған оқу құралы ретінде кеңінен қолданылатын мультимедиялық технология.

Керекті сөздер: логопед, мультимедиялық технологиялар, ерекшеліктер, диагностика.

Осылайша, жалпы сөйлеу тілі дамымауы бар балалардың даму заңдылықтары мен жас ерекшеліктерін ескере отырып, мультимедиялық технологияларды қолдану түзету арқылы оқыту тиімділігін арттыруға, мектеп жасына дейінгі балаларды сауаттылыққа даярлау үдерісін жеделдетуге және оларда екінші реттік жазбаша сөйлеу тілінің бұзылуларын алдын алуға мүмкіндік береді. Осының бәрі зерттеу мәселесінің өзектілігін анықтайды.

Мультимедиялық технологияны пайдалану арқылы

оқушыға сабақ материалын беру, олардың үш түрлі жадына әсер етеді: көру, есту және қозғалыс (моторикалық).

Зерттеу жұмысы Павлодар қаласындағы Облыстық арнайы жалпы білім беретін мектеп-интернатында өткізілді. Сөйлеу тілі бұзылған 6-7 жастағы балаларға арнайы құралған бағдарлама негізінде 2 айда логопед жетекшілігімен сабақтар жүргізілді. Зерттеу жұмысын жүргізу барысында мынадай міндеттер алға қойылды:

- Кіші мектеп жасындағы балалардың сөйлеу тілінің даму ерекшеліктері мәселесі бойынша әдебиеттерге шолу жасау;

- Сөйлеу тілі бұзылған 6-7 жастағы балалардың сөйлеу тілін дамыту барысында мультимедиялық технологияларды қолдану тиімділігі анықтау [2,6.52].

Зерттеу жұмысын жүргізу барысында сөйлеу тілі бұзылған балаларды оқытудың дәстүрлі формаларына қарағанда ақпаратты мультимедиялық әдіспен берудің артықшылығы анықталды: оқыту ақпаратын компьютер экранында берілуі балада қызығушылық тудырып, онымен бірге әрекеттер істеп сөйлеуге талпындырады; экрандағы мультипликация, қозғалыс, дыбыстар бала назарын өзіне біраз уақытқа дейін аударады, нәтижесінде бала көргенін айтып жеткізуге тырысады. Сонымен қатар, берілетін тапсырмалар балалардың танымдық іс-әрекеттерінің қызығушылығын жеткізгісі келетін белсенді стимулы болады: заттарды балаға жылдам және жеткілікті түсіндіруге мүмкіндік береді, баладан кері байланыс көрініс береді, сөйлеу тілінің анықтылығы байқалады.

Логопед-мұғалімінің жетекшілігімен белгілі слайд-шоу режимінде көшірілген суреттер «Дыбыстарды ажырату», «Сөздерді құрау», «Сөйлем құрау» т.б. тақырыптарға арналған презентациялар жасалды. Сабақ барысында балалармен сергіту сәттерін жүргізуде компьютер қолданды. Компьютер көмегімен жасалатын жаттығуларды балалар көңілді музыка әуенімен, монитордағы адамдар позасын қайталай жүріп, өлеңді бірге айтып, орындады және өз тілдерін жаттықтырды.[3,6.145].

Компьютермен жұмыс жасау кезінде балалардың жас ерекшеліктері және гигиеналық нормалар ескерілді, мәселен:

7 жасқа дейінгі балалар компьютерде күніне 15 минуттан

көп емес жұмыс жасайды; 6 жасқа дейінгі балалар – күніне 10 минуттан көп емес.

Жұмыс жасауға қолайлы мезгіл: күннің бірінші жартысы, ал күннің екінші жартысында сағат 15.30 – 16.30 аралығында ғана әсерлі.

№1 және 2ші суреттерде орындалған тапсырмалардың нәтижесі көрсетілген.

Сурет №1 – Сөйлеу тілі бұзылған 6-7 жастағы балалардың сөйлеу тілі дамуының алғашқы диагностикасы

Көрсеткіштер: 0-30%-төмен, 31-60%-орташа, 60-100%-жоғарғы көрсеткіш.

Сөйлеу тілі бұзылған 6-7 жастағы балалардың сөйлеу тілі дамуының алғашқы диагностикасын жүргізу барысында 4 оқушы 1-ші тапсырмада жаттығуды жақсы орындап шықты, 3 оқушы 2-ші тапсырманы орындау барысында қиыншылық көрді, дегенмен олардың деңгейіне сай орташа көрсеткішке ие болды. Ал 3-ші тапсырманы орындауда барлық оқушы бірдей орташа деңгейді көрсетті. Сонымен сөйлеу тілі бұзылған 6-7 жастағы балалардың сөйлеу тілі дамуының алғашқы диагностикасының қорытындысы бойынша оқушылар орташа үдемелі, яғни 44%-55% үлгерімін көрсетті.

**Сурет №2 – Сөйлеу тілі бұзылған 6-7 жастағы балалардың
сөйлеу тілі дамуының соңғы диагностикасы**

Сөйлеу тілі бұзылған 6-7 жастағы балалардың сөйлеу тілі дамуының соңғы диагностикасының нәтижелері: 1-ші тапсырманы орындау барысында, алғашқы диагностика нәтижелерімен салыстырғанда, балалар өте жоғарғы нәтиже көрсетті: 45%-дан жоғары көрсеткіш, 2-ші тапсырма бойынша 4 оқушы жақсы нәтижені көрсетті, 3-ші тапсырманы балалар еш қиындықсыз орындап, орташа деңгейден көтеріліді.

Түйіндей келе логопед көмегімен құрастырылған бағдарлама бойынша сөйлеу тілі бұзылған және ақыл-ойының жеңіл бұзылысы бар балаларға мультимедиялық технологиямен сабақ жүргізу көрсеткіштерге сай балаларға көп пайдасын тигізді. Сөйлеу тілі бұзылған балалардың сөйлеу тілін осы бағыт арқылы дамыту сабақтың көрнекілігін қамтамасыз ете отырып, оқушының білім алуға ықыласын күшейтіп, мұғалім мен оқушы арасындағы өзара түсінушілікті қамтамасыз етеді.

Сонымен, сабақтарды жүргізі барысында мультимедиялық технологияларды үнемі қолдану сөйлеу тілі бұзылысы бар балаларды оқыту тиімділігін көтереді [8,6.12].

Әдебиеттер:

- [1] Спирова Л.Ф., Ястребова А.В. Учителю о детях с нарушениями речи. – М.:, 1976.
- [2] Тихеева Е.И. Развитие речи у детей. – М., 1981.
- [3] Выготский Л.С. Собр. соч. – М., 1984. Т. 4
- [4] Лапшин В.А. Пузанов Б.П. Основы дефектологии. – М, 1990
- [5] Специальная педагогика. Под ред. Н.М.Назаровой. – М, 2007
- [6] Забрамная С.Д. Ваш ребенок учится во вспомогательной школе. – М., 1993. 7 Захаров А.И. Как предупредить отклонения в поведении ребенка. – Москва, 1986
- [7] Смирнова А.Н. Коррекционно-воспитательная работа учителя вспомогательной школы. – Москва, 1982

© Н.Ш. Атабек, А.Н. Убайдулла, Д.Е. Тлектесова, 2022

З.Б. Аушахманова,
А.Е. Жангуттинова,
дефектология мамандығының 4 курс студенті,
e-mail: aushakhmanova00@mail.ru,
Д.Е. Тлектесова,
п.ғ.м, оқытушы,
e-mail: kusainova-0810_d@mail.ru,
КЕАҚ Павлодар педагогикалық университет,
Павлодар қ, Қазақстан

ЕРТЕ БАЛАЛЫҚ ШАҚТА ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ ТЕЖЕЛУІ

Аннотация: психикалық дамудың тежелуі (ПДТ) – бұл психикалық даму қарқынының баяулауы, нәтижесінде баланың танымдық (танымдық) функциялары (есте сақтау, қабылдау, зейін, ойлау) және эмоционалды-еріктік саласы қабылданған жас нормаларынан едәуір артта қалады.

Керекті сөздер: ПДТ, эмоционалды-еріктік сала-нәрестелік, эмоционалды тұрақсыздық, қозғыштық, инфантильділік

Бүгінгі таңда ПДТ медициналық диагноз емес, ол белгілі бір бұзушылықтардың себептерін көрсетпейтін, тек баланың даму проблемаларын білдіретін сипаттамалық сипаттағы психологиялық-педагогикалық ұғым ретінде қолданылады. Бұл термин тек мектепке дейінгі және бастауыш мектеп жасындағы балаларға (10 жасқа дейін) қолданылады. Үлкен жаста, қажет болған жағдайда, балаға нақты диагноз қойылады.

Ерте балалық шақтап психикалық дамудың тежелуі көбінесе таңқаларлық емес. ПДТ диагнозы бала 4-5 жасқа толған кезде жасалады. Әдетте, балабақшалардың орта және аға топтарының тәрбиешілері бірінші болып дабылды бастайды, олар баланың бір нәрсені бірнешерет түсіндіруі керек екендігіне назар аударады, оны қызықтыру қиын, ол көпаландатады және т.б. көбінесе ата-аналар бұл сигналдарға көп мән бермейді және баланы маманға көрсетпейді, бұл жас ерекшеліктеріне байланысты қиындықтар, олар жайғана "өсіп кетуі" мүмкін. Бұл

жағдайда ПДТ бала мектепке барған кезде айтарлықтай байқалады (оқу үлгеріміне байланысты). Бала оқу материалын әрең игереді; оны ойнау қызықты (бірақ рөлдік ойындар ол үшін өте күрделі); зияткерлік іс-әрекеттермен айналысу оны қызықтырмайды (ол тез шаршайды); оның жалпы білімі өте шектеулі және т. б.

Оқудағы қиындықтардан басқа, ПДТ бар көптеген балаларда тәртіп проблемалары бар. Бақшада да, мектепте де олар көбінесе жаман мінез-құлық туралы ескертулер жасайды. Өйткені, мұндай балаларға бақшаға, мектепке, жалпы ұжымға үйрену қиын, олар үйді қатты сағынады, белгілі бір жалпы қабылданған мінез-құлық ережелері бар екенін түсіну қиын және оларды сақтауды үйрену керек.

Психикалық дамудың кешігуі қалай көрінеді?

ПДТ дамуында артта қалады:

- ойлаудың барлық түрлері-салыстыру, абстракциялау, жалпылау, талдау және синтездеу, ақыл-ой белсенділігі төмендейді;

- жад-көрнекі материал жақсы қабылданады, ақпаратты құлақпен есте сақтау қиын. ПДТ бар балалардың жады нашар дамыған-олар нұсқауларды есте сақтау қиын, мәтінді қайталау немесе тапсырманы қайталау қиын;

- қабылдау-мұндай балаларға құрдастарына қарағанда ақпаратты өңдеуге көп уақыт қажет.

- Олардың айналасындағы әлем туралы түсінік қалыптастыру, шамаларды (ұзындығы, ені, көлемі) елестету қиын, олар зерттеу жұмыстарының төмен деңгейіне ие, кеңістіктік қабылдау азаяды, олар тақырыптың тұтас бейнесін қалыптастыруда қиындықтарға тап болады;

- эмоционалды-еріктік сала-нәрестелік, эмоционалды тұрақсыздық, қозғыштық, өз қызмегін ұйымдастырудағы қиындықтар тән;

- назар аударыңыз-балаға зейін қою, зейін қою, сұрақты немесе тапсырманы соңына дейін тыңдау қиын. Ол кедергі жасайды, ертерек жауап бере бастайды, орнында отыру қиын, ол тым "қатты", импульсивті, шыдамсыз, жиналмаған. Сабақтарда ол жиі аландатады, ақпаратты ішінара қабылдайды (назардың бөлінуі) [16.1-3].

ПДТ бар балаға ғарышта жүру қиын, егер ол ең көрнекті жерде болса да, оның қайда екенін білмесе, ол затты таба алмайды. Сондай-ақ, мұндай балаларға кез-келген затты түрту арқылы анықтау, оның қалай көрінетінін есте сақтау және ол туралы есте сақтау қиын.

ПДТ кезінде балаларда сөйлеу белсенділігі төмен, сөйлеу дамуының артта қалуы жиі байқалады. Олардың сөздік қоры нашар, жас нормаларына сәйкес келмейді, фонемалық есту нашар дамыған, сөйлеу қалыптаспаған, мәлімдемелер қарабайыр және мақсатсыз, олар жиі шатастырады, жіберіп алады немесе сөздер мен әріптерді ауыстырады (парафазия).

ПДТ = ақыл-ойды дамуы?

Көбінесе ПДТ бар балаларға дұрыс емес диагноз қойылады – ақыл-ой кемістігі (УО). Әсіресе, балалар үйінде тәрбиеленетін балалар одан зардап шегеді. Шынындада, УО және ПДТ-дің жеңіл дәрежесі ұқсас белгілерге ие, бірақ бұл әртүрлі бұзылулар, сондықтан оларды саралау үшін маманның ұзақ мерзімді жан-жақты бақылауы қажет.

Ұқсас белгілер

– эмоционалды-еріктік жетілмегендік;

– инфантильділік;

ПДТ және УО арасындағы айырмашылықтар

Ақыл-ой кемістігі-интеллектуалдыққа білеттердің тұрақты және қайтымсыз төмендеуі бар көптеген ауытқулардың жалпыланған атауы. Бұл органикалық зақымданудан, мипатологиясынан туындаған синдромдар кешені (туа біткен немесе алынған). УО-да психикалық функциялар зардап шегеді, жалпы психикалық дамымау, зияткерлік жетіспеушілік байқалады. Ақыл-есі кем баланың ақыл-ойы онымен қаншалықты мұқият жұмыс жүргізілсе, белгілі бір деңгейден аспайды.

УО-дан айырмашылығы, ақыл-ой дамуының тежелуі қайтымды, бала қарапайым балалармен бірдей бағытта дамиды, бірақ әлде қайда баяу. ПДТ-мен ауыратын балалар оқытылады, түзетіледі, іс-әрекеттерде жеткілікті (мысалы, ойнау, ойыншықтарды мақсатына сәйкес пайдалану). Оқу сабақтары кезінде олар мұғалімнің көмегімен тапсырманы орындау принципін үйреніп, оны ұқсас мәселелерді шешу үшін

қолданаалады. ПДТ барбалалар үшін психикалық белсенділіктің барлық түрлерінің дамуының спазмодикалық сипаты тән (мысалы, назар 8-9 жасқа қарай күрттартады). ПДТ-де болжам неғұрлым қолайлы және сапалы психологиялық-педагогикалық қолдау және отбасының қатысуы жағдайында баланы "нормаға" шығару ықтималдығы жоғары. Әрине, УО-да түзету жұмыстарыда қажет, бірақ, әдетте, динамика баяу және өзшегі бар.

ПДТ-ны ақыл-ой кемістігінен мүмкіндігінше ертерек ажырату және түзету жұмыстарын уақытында бастау өте маңызды.

ПДТ себептері

- жүктілік кезінде ананың инфекциясы (токсоплазмоз, тұмау, қызадық және т.б.);

- жүкті әйелдің интоксикациясы (темекі шегу, алкоголь, дәрі-дәрмек және т. б.);

- резус-ана мен баланың қақтығысы;

- құрсақшілік инфекциялар;

- ұрықтың асфиксиясы;

- босану жарақаттары;

- тұқым қуалаушылық; [26.5-6]

- әлеуметтік-тұрмыстық факторлар (өмір сүру, тәрбие жағдайлары, назардың жетіспеушілігі (гипоопека), гиперопия, зорлық-зомбылық, отбасындағы қолайсыз психологиялық климат, педагогикалық немқұрайлылық).

Психикалық дамудың тежелу түрлері

Конституциялық шыққан ПДТ. Ол баланың эмоционалды-еріктік саласының айтарлықтай жетілмегендігімен сипатталады. ПДТ-ның бұл түрі бар балалар өздерінің құрдастарына карағанда дамудың ерте сатысында (психикалық инфантилизм). Олар анасына өте жақын, тәуелсіз емес, жақын адамдарынан, үйден тыс жерде ыңғайсыз, жаңа ортада, бейтаныс командада ыңғайлы болу қиын, ерекше жағдайларға бейімделу қиын. Мұндай бала эмоционалды тұрақсыз, ол жиі қозғалады, тым белсенді. Тіпті кіші мектеп жасында (7 жастан кейін) оның ойын қызығушылықтары басым болады; осы жастағы балаларға тән оқу мотивациясы іс жүзінде жоқ. Мұндай бала әрқашан өз құрдастарынан сәл кіші көрінеді. Конституциялық шыққан ПДТ

тұқым қуалайтын сипатқа ие болуы мүмкін.

Соматогендік шыққан ПДТ. Мұндай кідіріс өте жиі ауыратын, физикалық әлсіз, созылмалы аурулары бар, инфекциялар, соматикалық жүйенің туа біткен немесе сатып алынған ақаулары, аллергия, балалар неврозы және т.б. балаларда кездеседі. Олар танымдық белсенділіктің төмен деңгейімен сипатталады, тез шаршайды, ұялшақ, қорқынышты, сенімді емес. Ата-аналары оларға тым көп қамқорлық жасайтын, тәуелсіздіктің кез-келген көріністеріне теріс жауап беретін, басқа балалармен қарым-қатынасын шектеуге тырысатын балалар (өйткені олар "ренжітеді, жақсы ештеңе үйретпейді" және т.б.). Мешая қалыпты қалыптастыру, гиперопека ата-аналар ықпал етеді қарқынын бәсеңдетуге психикалық даму. Гиперопия проблемасы көбінесе бала көп және жиі ауыратын немесе ауыр созылмалы ауруы бар отбасыларда кездеседі. Ата-аналар оған алаңдайды және ең жақсы ниетпен оны мүмкіндігінше сыртқы әлемнен қорғайды.

Церебральды-органикалық шыққан ПДТ – басқа түрлерге қарағанда жиі кездеседі және түзету қиынырақ. Кешіктірудің себептері жүйке жүйесінің дәрежі емес органикалық зақымдануы болып табылады, олар туындауы мүмкін: жүктілік патологиясы, босану жарақаттары, ұрықтың асфиксиясы, нейроинфекциялар және т.б. мұндай балалар қиялдың жетіспеушілігімен ерекшеленеді, олар эмоционалды емес, басқа адамдардың оларды қалай бағалайтынына немқұрайды қарайды. Церебральды-органикалық шығу тегі бар ПДТ-де жүйке жүйесінің зақымдануы фокустық сипатқа ие және ақыл-ойдың тұрақты бұзылуына әкелмейді. Бұл мұндай балаларды ақыл-есі кем балалардан айтарлықтай ажыратады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

- [1] https://emberint.ru/articles/zaderjka_psih_razvitiya/
- [2] https://detmed.ru/disease/zaderzhka_psihicheskogo_razvitiya_zpr/
- [3] <https://www.detki-psy.ru/glossarij/zpr.html>

© З.Б. Аушахманова, А.Е. Жангуттинова, Д.Е. Тлектесова, 2022

*А.Р. Кітапбаева,
А.З. Жаксыбек,
дефектология мамандығының 4 курс студенті,
e-mail: a_kitapbaeva@mail.ru,
Д.Е. Тлектесова,
e-mail: kusainova-0810_d@mail.ru,
КЕАҚ Павлодар педагогикалық университет,
Павлодар қ, Қазақстан*

БОЛАШАҚ ЛОГОПЕДТЕРДІ СӨЙЛЕУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРЫ БАР АТА-АНАЛАРМЕН ЖҰМЫС ІСТЕУГЕ ДАЙНДАУ

Аннотация: ата-аналармен сөйлеу терапиясының жолдары мен формалары қарастырылады. Логопедтің ата-аналармен дәйекті, үздіксіз байланысы сипатталған, ол сөйлеу терапиясының жеке, ұжымдық, визуалды формаларының көмегімен жүзеге асырылады.

Керекті сөздер: логопед, логоритмика, эмпатия, сөйлеу бұзылысы, ұйымдастыру, түзету-дамыту, семинарлар-практикумдар.

Қоғамның болашақ логопедтерді кәсіби даярлауға деген қазіргі заманғы сұраныстары мектеп жасына дейінгі балалармен бірлескен логопедиялық жұмыс процесіне ата-аналардың қатысу проблемасын және логопедтердің алған білімдерін тиімді пайдалануға ықпал ететін және олардың кәсіби құзыреттілігін арттыратын балалардың сөйлеу бұзылыстарын жоюға белсенді қатысуға ата-аналардың дайындығын зерттеудің маңыздылығын растайды [1].

Болашақ логопедтерді ата – аналармен жұмыс істеуге кәсіби даярлау-бұл кәсіби логопедиялық білім жүйесін оқыту процесі; маңызды психологиялық және педагогикалық дағдыларды тәрбиелеу (аналитикалық-диагностикалық, рефлексивті, конструктивті-ұйымдастырушылық, болжау, коммуникативті); эмоционалды тұрақтылық, эмпатия (эмпатия) сияқты негізгі кәсіби және жеке қасиеттерді қалыптастыру және осы негізде кәсіби құндылық бағдарларын тәрбиелеу [2].

Дайындықтың нәтижесі болашақ логопедтің кәсіби қызметке дайындығының белгілі бір деңгейі болып табылады, ол ішкі әлемнің және мінез-құлықтың коммуникативті, шығармашылық, танымдық, мотивациялық, рефлексивті және моральдық-рухани сипаттамаларын дамытуда, қалыптастыруда және бекітуде көрінеді [3].

Болашақ логопедтердің ата-аналармен жұмыс істеуге кәсіби дайындығын қалыптастыру келесі идеялармен анықталады: қазіргі қоғам ата-аналармен жұмыс істеудің жаппай формаларынан жеке және топқа ауысуды қажет етеді; қазіргі ата-аналар-баланың барлық жас кезеңдерінде сөйлеу процесінің тең қатысушылары; ынтымақтастық пен диалог негізінде отбасымен логопедиялық жұмыс құру қажет [4]. Бұл мақаланың мақсаты: сөйлеу қабілеті бұзылған балаларының проблемаларына ата-аналардың қосылуын зерттеу деректері негізінде ата-аналардың логопедпен бірлесіп жұмыс істеу жолдары мен формаларын қарау, педагогикалық университетте Оқу процесінде логопедтің отбасымен үздіксіз байланысының реттілігін сипаттау.

Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуін тәрбиелеу оның жан-жақты дамуының маңызды міндеттерінің бірі болып табылады, оның орындалуына ата-аналар да, мамандар да жауап береді. Жыл сайын сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың саны артып келеді. Бүгінгі таңда орта есеппен мектеп жасына дейінгі әрбір төртінші бала сөйлеу дамуының кешеуілдеуінен немесе сөйлеу қабілетінің бұзылуынан зардап шегеді. Қазіргі уақытта сөйлеу қабілеті бұзылған балалар санының өсуі ата-аналардың білім деңгейіне немесе олардың әлеуметтік топтарға жататындығына қарамастан, балалар өсетін әлеуметтік-мәдени жағдайлармен түсіндіріледі. Балалардың сөйлеу дамуындағы артта қалудың себептерінің бірі-ата-аналардың балаларымен қарым-қатынасының жеткіліксіздігі. Көптеген балалар үшін ақпараттың негізгі көзі теледидар болады. Отбасы мүшелерінің күнделікті өмірдегі Мол жағдайы және теледидарды үнемі қарау баланың сөйлеуін игерудің қайғылы салдарына айналады. Сөйлеу адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас құралы ретінде қызмет етеді. Оның қалыптасу процесінде маңызды орын отбасылық тәрбиеге жатады. Көптеген ата-аналардың

пікірінше, балалардың сөйлеуін дамыту бала алғашқы негізгі сөздерді айтқан кезде есте қаларлық күн мен сағатта басталады: ана мен әке. Бірақ іс жүзінде әлдеқайда ертерек, өйткені бұл ұзақ және күрделі процесс. Бала туылғаннан бастап дыбыстарды, сөздерді қабылдай бастайды және оларды есіне алады. Бала олармен тікелей қарым-қатынас жасай отырып, үлкендердің сөйлеуіне еліктеп, сөйлеуді меңгереді; дұрыс сөйлеуді үйрену үшін ол ең алдымен ересектердің дұрыс сөйлеуін естуі керек. Егер ересектер өз сөздерін бақыламаса, онда көптеген сөздер балаға бұрмаланған түрде ұшады. Әсіресе, балаға таныс емес, жаңа және ұзақ сөздерді айту керек. Көптеген қазіргі ата – аналардың бақытсыздығы – бұл әлсіз педагогикалық білім және баланың жеке басының дамуының күрделі әлемін түсінгісі келмеуі, бұл жеке тұлғаның дамуына ғана емес, сонымен бірге баланың сөйлеуінің қалыптасуына да әсер ететін одан да үлкен проблемаларға әкеледі. Сөйлеу қабілеті бұзылған баланың даму ерекшеліктері оның отбасындағы жағдайына байланысты. Отбасылық тәрбиені дұрыс ұйымдастыру сөйлеу кемшіліктерін жеңу үшін тиісті психологиялық-педагогикалық жағдайларды құруға мүмкіндік береді. Сөйлеуді дамыту проблемалары бар балалары бар отбасылар бала мен ата-ана арасындағы қарым-қатынастың жалпы белгілеріне де, балада сөйлеудің дамуына байланысты ерекше белгілерге де тән. Жалпы, сөйлеу қабілеті бұзылған баласы бар ата-аналар баламен қарым-қатынаста келесі мінез-құлықтармен сипатталады: ата-аналар жоғалады; ата-аналар баланың сөйлеу дамуында проблемалары бар немесе оны қабылдамайтын баланың жағдайына шағымданады ата-аналар проблемаларды шешудің жолдарын іздейді [5].

ЖОО оқытушылары студенттердің өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруына жағдай жасайды. Бұл тәуелсіз таңдау мен балама ұсынуда, ақыл-ой белсенділігі мен жеке интроспекцияны ынталандыруда көрінеді. Қазіргі уақытта еңбек нарығында қалыптасқан жағдай тұрғысынан тек бастамашыл, өзін-өзі ұйымдастырған, құзыретті мамандар, сондай-ақ кәсіби және жеке жоспарда өзін-өзі жетілдіруге және дамытуға қабілетті мамандар неғұрлым сұранысқа ие және бәсекеге қабілетті болатынын атап өтуге болады [3].

Қабылдау мен сүйіспеншілік балада қауіпсіздік сезімін тудырады және жеке тұлғаның қалыпты дамуына ықпал етеді, ал айқын бас тарту балалардың сөйлеу дамуы мен әлеуметтік дағдыларын кешіктіреді, агрессивтілік пен эмоционалды дамымауға әкеледі. Е. М. Мастюкованың пікірінше, сөйлеу қабілеті бұзылған баланы тәрбиелеп отырған отбасы үшін түзету және дамыту сияқты функция маңызды, оның ішінде мектеп жасына дейінгі баланың жалпы және сөйлеу дамуына қолайлы жағдай жасау; ауызша даму мен осы дамудағы кемшіліктерді мамандардың ұсыныстарына сәйкес мақсатты және жүйелі түрде жұмыс жасау. Бүгінгі таңда сөйлеу қабілеті бұзылған балалардың саны үнемі өсіп келеді, сөйлеу нормадан ерекше ауытқуларсыз дамитын балалар аз және аз болады [4]. Мектеп жасына дейінгі балалардағы сөйлеу ақауларының себептері тек экологиялық, биологиялық және экономикалық факторлар ғана емес, сонымен бірге баланың педагогикалық немқұрайлылығы, отбасының назарынан тыс қалуы мүмкін. Уақыттың жетіспеушілігімен көптеген ата-аналарға өз бетінше және мұғаліммен жұмыс жасаудан гөрі жауапкершілікті маманға тапсыру оңайырақ. Бұл факт ата-аналардың педагогикалық білімін ұйымдастыруды, оларды түзету және сөйлеу терапиясына қосуды қажет етеді [5].

Отбасының балалардың сөйлеуін бұзу проблемасына қосылуы туралы осы мәселе бойынша студенттер практика барысында зерттеу жүргізді. Зерттеу отбасындағы ересектер мен балалар арасындағы қарым-қатынасты дәлірек қарастыруға, сондай-ақ ата-аналардың балаға деген сенімі мен оның сөйлеу кемістігі мен педагогикалық құзыреттілігін талдауға мүмкіндік беретін сауалнама әдісін қолданды. Зерттеу 2016 жылдың ақпан айында Новосібір қаласының по 70 "Солнечный город" д/с мадоу қаласында жүргізілді. Сауалнамаға 25 ата-анадан 18 ата-ана қатысты, ата-аналардың бір бөлігі, атап айтқанда, жеті отбасы себептерін түсіндірместен жауап нысанын толтырудан бас тартты. Сауалнама нәтижелері бойынша ата-аналардың көпшілігі өз баласының сөйлеу тағдырына бей-жай қарамайтындығы анықталды, көпшілігі (84%) баланың қалыпты сөйлеу дамуына мүмкіндік бере отырып, түзету-логопедиялық процеске қатысуға дайын емес. 100% – дан оның баласына

көмектесу ниеті тек 16% – да пайда болды. Жоғарыда айтылғандардан көптеген қазіргі ата –аналардың бақытсыздығы-бұл әлсіз педагогикалық білім және баланың күрделі әлемін түсінгісі келмеуі, баланың тәрбиесіне жауапсыздық сөйлеудің елеулі бұзылуына әкелуі мүмкін екенін түсінбеуі деп қорытынды жасауға болады.Көріп отырғаныңыздай, отбасылық тәрбиенің дұрыс емес түрлерінің болуы балалардағы сөйлеу бұзылыстарының қауіп факторларының бірі болып табылады. Логопедтің сөйлеу қабілеті бұзылған балалары бар ата-аналармен жұмыс жасаудағы негізгі мақсаты –ата-ана мен бала қарым-қатынасын оңтайландыру және түзету.Негізгі міндеттер: біріншісі –ата –аналарға білікті көмек көрсету, екіншісі-баланың қасында жүрген ересектерге көмектесу, оның дамуы үшін қолайлы отбасылық орта құру, үшіншісі –ата –аналардың баланың сөйлеуін тәрбиелеуге және оқытуға белсенді қатысуы үшін жағдай жасау, төртіншісі-ересектер мен олардың балалары арасында барабар қарым-қатынас қалыптастыру.ЖОО-да оқу барысында Педагог студенттерге жеткізеді, логопед ата-аналарға сөйлеудің айтылуымен байланысты мәселелерді шешуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

[1] Гарбузов В.И. Баланы отбасында тәрбиелеу: психотерапевт кеңестері. – СПб.: КАРО, 2015. – 296 с. – URL: <http://www.iprbookshop.ru/60992.html> – ЭКЖ "IPRbooks".

[2] Грибукова О.Г. Педагогикалық университет студенттерінің дамуында қиындықтары бар балалармен жұмыс істеуге кәсіби дайындығын қалыптастыру мәселесі // балалық шақты психологиялық-педагогикалық қолдаудың заманауи бағыттары: ғылыми материалдар. – практ. г. РФ Білім және ғылым министрлігі, Новосібір мемлекеттік педагогикалық университеті. – Новосибирск, 2016. – С. 8-11.

[3] Максакоев А.М. Сіздің балаңыз дұрыс айтады ма? –М.: Ағарту, 1988. – Б. 109-159.

[4] Бачина О.В., Самородова Л.Н. логопед пен баланың сөйлеу қабілеті бұзылған отбасының өзара әрекеттесуі. – М.: сауда орталығы, 2009. – Б. 64-87.

© А.Р. Кітапбаева, А.З. Жаксыбек, Д.Е. Тлектесова, 2022

*А.В. Тазарачева,
магистрант 1 курса
напр. «Педагогическое образование»,
e-mail: tazaracheva98@mail.ru,
Новосибирский государственный
педагогический университет,
г. Новосибирск, Российская Федерация*

СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ ПРЕДШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация: в данной статье рассматривается проблема дошкольной подготовки 5-7-летних детей. Выявлены сущность и особенности дошкольной подготовки, отмечена роль взаимодействия родителей детей и дошкольных учреждений для формирования готовности детей к школе.

Ключевые слова: дошкольное образование, старший дошкольный возраст, подготовка к школе, равные исходные возможности.

Образование ребенка часто является сложным вопросом для родителей. Желая обеспечить своих детей лучшим будущим, взрослые тратят все силы на подготовку ребенка к обучению с раннего возраста. Готовность ребенка к начальной школе является одной из актуальных проблем в российском образовании. В нашей стране не закреплена законом необходимость ребенку посещать детский сад. К тому же у родителей не всегда есть такая возможность. Подготовка к первому классу осуществляется по желанию родителей – в семье, в детском саду, в учреждениях дополнительного образования и в общеобразовательных школах. Отсюда и получается, что при поступлении в начальную школу дети обладают довольно разным уровнем знаний, умений и навыков. Дошкольное образование направлено решить данную проблему.

Целью данного образования является выравнивание исходных возможностей детей перед поступлением в начальную школу для облегчения привыкания детей к новому режиму и к

учебе в целом. Предшкольное образование является системой процессов взаимодействия людей в обществе, которое обеспечивает развитие способностей каждого индивида, а также вхождение в общество (социализацию) [3]. И педагогам необходимо грамотно организовать этот процесс.

Предшкольное образование направлено решить следующие задачи:

1) организовать ребёнка к учёбе как к совершенно новому для него виду деятельности (мотивационная подготовленность, познавательно-речевое формирование);

2) организовать ребёнка к учёбе непосредственно в школе (то есть к работе в коллективе, общению со старшими, ровесниками) [3].

Переход ребенка из ДОО в начальную школу является совершенно новым для него этапом. Происходит переломный для него момент: полностью меняется его режим дня, игровая деятельность перестает быть главной, появляется много новых людей в его окружении, перед ним ставят учебные задачи, которые требуют решения и многое другое. По этой причине предшкольная подготовка содержит в себе совокупность разных комплексов мероприятий, которые ориентированы на формирование условий для гармоничного развития и воспитания ребенка, охраны и поддержания его здоровья.

Исходя из этого, результатом предшкольного образования является подготовленность ребенка к дальнейшему формированию: социальному, личностному, познавательному.

В таком случае, важно помнить, что готовность ребенка к школе не включает в себя лишь его интеллектуальный уровень развития. Не менее важно его психологическое здоровье, физическая готовность. Деятельность воспитателя должна быть направлена на подготовку ребенка подготовительной группы к легкой адаптации и успешному обучению в школе. Немаловажным считается воспитание позитивного отношения к учебе и школе, личностная мотивация. Если ребенок будет посещать школу с радостью и, зная, зачем он это делает, это окажет благоприятное влияние на его эмоциональное состояние, а также даст начало успешной учебной деятельности. К тому же необходимо научить ребёнка ценить и уважать окружающих,

слушаться старших, но при этом всегда уметь формулировать своё мнение и не бояться его высказывать [1].

Предшкольное образование не подразумевает классно-урочную систему, с которой дети познакомятся в начальной школе. Так же не предполагается оценивание навыков и усвоения знаний. Необходимо создавать лишь предпосылки для учебной деятельности. Предшкольное образование должно проходить для детей в привычном режиме, то есть быть целостным и единым с остальной деятельностью детей. В основе – игровые методы и формы обучения, так как ребёнок дошкольного возраста проживает в игровом пространстве. На данном этапе важно не передать ребёнку готовые знания, а стремиться к формированию значимых школьных функций и качеств. Наличие освоенных знаний у детей само по себе не определяет успешность дальнейшего обучения.

В условиях быстро развивающегося общества, потребности, знания детей отличаются от предшествующих сверстников. Они более открытые, любознательные, имеют свободный доступ к огромному количеству информации, привыкли к комфортному уровню жизни. Поэтому для педагога важно суметь создать личностно-ориентированную образовательную среду, которая обеспечит детям возможность удовлетворения и развития этих потребностей. Помимо этого, сам педагог должен быть готов к работе в современных условиях, которые могут быть непредсказуемыми [2].

В работе с детьми дошкольного возраста педагоги стараются использовать как можно больше разнообразных занятий, которые отличались бы тематикой, формой организации, направленностью: традиционные, интегрированные занятия, экскурсии и путешествия (по территории ДОУ), викторины, спортивные мероприятия, занятия в форме знакомых детям игр, использование театрализации, компьютерной техники и другие. Использование такой системы занятий помогает организовать и построить образовательный процесс, используя принцип интеграции познавательной деятельности, что помогает избежать однотипности, потери интереса со стороны детей, не перегружать их деятельность, сохранив физическое,

психическое и социальное здоровье дошкольника перед его поступлением в школу.

Также дошкольники вовлекаются в будущую школьную жизнь посредством прогулок (экскурсий), трудовой деятельности, совместных деятельности с другими детьми и родителями, праздников, тематических выставок, концертов, конкурсов, викторин, кружков.

Основными целями такой деятельности являются:

- 1) обеспечение психологического и эмоционального здоровья детей при подготовке к школе;
- 2) поддержка развития индивидуальных особенностей ребенка, развитие личности каждого;
- 3) оказание психолого-педагогической и социально-педагогической помощи родителям [3].

Ведь одним из принципов дошкольного образования считается направленность на личность ребёнка. Именно ребёнок считается главной целью, а точнее – его потребности и необходимость в их удовлетворении. Каждому ребенку в группе важна поддержка, чувство комфорта и уверенности в собственных возможностях и способностях.

Для успешной адаптации к школе семья ребенка должна быть введена в дошкольный образовательный процесс наравне с педагогом. Следует очень высоко оценивать значимость семьи в подготовке ребёнка к школьному образованию, так как воздействие семьи осуществляется регулярно, в различных ситуациях и условиях жизни. Родители оказывают самое большое влияние на личностное развитие ребенка-дошкольника, и если они недостаточно осведомлены о целесообразности создания специальных развивающих условий для него, то многое может быть упущено. Работа педагога направлена на помощь родителям в знакомстве с образовательной программой, ее содержанием, различными методическими приемами, которые они смогут использовать самостоятельно, обеспечение их активного сотрудничества с педагогами ДОУ и других образовательных учреждений, занимающихся дошкольным образованием.

Готовность ребенка к дальнейшему развитию должно стать итогом дошкольного образования. Ребёнок должен

обладать соответствующими параметрами: уметь пользоваться различными материалами, доводить свои изделия до конечного продукта; уметь действовать в различных ситуациях в социуме; быть готовым к самообучению и самоорганизации; владеть навыками элементарной грамотности (использование навыка счета, чтения, письма и др.); владеть коммуникативными способностями (умением общаться с разными людьми в разных ситуациях, адекватно реагировать в непривычных ситуациях, умением слышать педагога, принимать задачу, объяснять свои действия и другое).

Образование в России является непрерывным и обязательным. Однако посещать ли ребенку ДОУ родители могут сами выбирать. Разумеется, есть множество разных возможностей помимо ДОУ, чтобы подготовить ребенка к школе. Но часто это сводится лишь в передаче готовых знаний, а не готовности к школьной жизни. Поэтому при поступлении в школу у ребенка могут возникать трудности, которые он сам не сможет преодолеть. Родители должны осознавать всю важность предшкольного образования для ребенка. И в системе непрерывного образования предшкольное образование должно считаться обязательным, оно помогает в решении многих задач:

- 1) поддержать и укрепить здоровье детей при подготовке к обучению в школе;
- 2) обеспечить непрерывность между дошкольным и начальным образованием;
- 3) устранить разноуровневую подготовку к обучению, обеспечить равные исходные возможности;
- 4) исключить повтор (дублирование) школьной программы при подготовке к школе;
- 5) формировать навыки учебной деятельности, интерес и мотивации учиться в школе.

Из всего выше сказанного следует, что важнее подготовить ребенка к школьной жизни, а не к процессу обучения. Помимо интеллектуальной готовности дошкольника, следует уделять внимание физиологической, психологической, личностной. Ребенок как личность должен уметь пользоваться арсеналом конкретных знаний, умений и навыков. Предшкольное образование – это важный этап в жизни ребенка,

которому стоит уделить особое внимание, чтобы переход в школу для дальнейшего обучения был комфортным и безболезненным для него.

Список использованных источников и литературы:

[1] Безруких, М.М. Предшкольное обучение: «плюсы» и «минусы» // Начальное образование. 2006. №3. С. 9-11.

[2] Вахитова Г.Х. Вопросы качества подготовки детей на этапе предшкольного образования // Повышение профессионального мастерства педагогических работников в России: вызовы времени, тенденции и перспективы развития. 2019. С. 50-55.

[3] Игнатьева Г.А. Концепция предшкольного образования в Образовательной системе «Школа 2100» (проект) // Начальная школа плюс До и После. №8. 2006. С.4-12.

© А.В. Тазарачева, 2022

*А.Т. Төлеу,
А.К. Шукутаева,
дефектология мамандығының 4 курс студенті,
e-mail: shukutayeva.00@mail.ru,
Д.Е. Тлектесова,
п.ғ.м., оқытушы,
e-mail: kusainova-0810_d@mail.ru,
КЕАҚ Павлодар педагогикалық университет,
Павлодар қ, Қазақстан*

МҮМКІНДІГІ ШЕКТЕУЛІ БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Аннотация: адамның бақыты – балада» Біреу бақытын байлықтан тапқысы келсе, екінші біреу даңқ пен атақтан, мансап пен қызметтен іздестіреді. Адамға нағыз бақытты тәрбиелі ұрпағы ғана сыйлай алады. «Адам ұрпағымен мың жасайды» деген сөз де тегін айтылмаса керек. Адам өмірінің мәні – өз ұрпағы. Шыр етіп сәби дүниеге келген уақыттан бастап ата-ана алдында нәзік те, қиын қыр-сыры мол үлкен қоғамдық міндет тұрады. Ол – бала тәрбиесі. Бала үшін үй ішінен, ата-анасынан артық тәрбиеші жоқ. Адамгершілік, бауырмалдық, татулық, әдептілік, инабаттылық сияқты қасиеттер, яғни тәрбие балаға сөзбен, теориямен дамымайды, отбасындағы үлкендердің үлгісімен сіңеді.

Түйінді сөздер: мүмкіндігі шектеулі бала, инклюзивті білім беру, біріктіре физио, психотерапия, емдік дене шынықтыру жаттығулары

Бүгінгі нақты мәселе ол мүмкіндігі шектеулі жандармен жұмыс жүйесін арттыру. Жалпы алғанда ондай жандар өте көп. Тек елімізде танымал адамдар арқылы біліп отырамыз. Ал негізінде ондай мүмкіндігі шектеулі жандар өздерін қоғамда керек еместігін көп сезінеді. Сондықтан Қазақстан Республикасында әлемдік білім кеңістігіне кіру үшін Мемлекет тарапынан көптеген шаралар енгізіліп жатыр. Бүгінгі күні білім саласында өз шешімін таппай отырған мәселелер жеткілікті Инклюзивті білім беруді дамыту бағыттары 2011 – 2020

жылдарға арналған мемлекеттік дамыту бағдарламасында шешімін тапты. «Қазақстан республикасының 2011-2020 жылдары білім беру жүйесін дамыту бағдарламасында» көрсетілгендей ҚР білім беру саясатының құзырлы міндеті – білім беру сапасын көтеру болып табылады. Басты міндеттердің бірі халықтың барлық сатыдағылары үшін сапалы білім алудың қолжетімдігін қамтамасыз етуді қарастырады. Осы тұжырымдардың барлығы мүмкіндігі шектеулі балаларға да қатысты және 2002 жылы жарық көрген «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзету арқылы қолдау туралы» заңында бекітілген. Осы заңды жүзеге асыру бағытында республикада ана тілінде оқытудың психологиялық және педагогикалық теориясы мен практикасын дамытудың жағымды нышандары жасалуда [1, 2].

Қоғамдағы мүгедектердің жағдайы, олар бастан өткеруге мәжбүр қиындықтар туралы пікірталастар жиі орын алып келеді. Алайда ересек мүгедектердің өз құқықтарын іске асыруына байланысты мүгедектік проблемалары жиі іске алынып жатады, ал кемтар балалардың жағдайына тиісті көңіл бөлінбейді. Бұл кемтар балаларды психологиялық бейімдеу және қоғамға кіріктіру мәселелерінен бастап, олардың тұлға ретінде қажетсіздігіне дейінгі саладағы проблемалар санының көптігіне қарамастан орын алуда. Бұл баланың адамзаттық ар – ожданын кемсітетін, оның дамуға және тіпті өмір сүруге құқығын іске асыруына кедергі келтіретін әр түрлі кемсітуші көріністер болып табылады.

Осы мақсатты жүзеге асыруда біз оқушының деңгейіне мән бермейміз, нәтижесінде көптеген оқушылар осы деңгейге жетпей қалу салдарынан үлгермеушілер қатарына жатады.

Мектептегі үлгермеушіліктің негізгі себебі мектептегі білім беру жүйесінің баланың интеллектуалдық жүйесіне сәйкес келмеуі. Ал біз болсақ, білім беру бағдарламаларын күрделендіру үстіндеміз. Баланың меңгеру деңгейін, оның жас ерекшелігін назарға алмай, бір жағынан баланың жаңа бағдарламамен оқуы қиынға соғатынын түсіне отырып, оны беделді мектепке, мықты мұғалімге беруге тырысамыз. Қазіргі уақытта арнаулы білім берудегі нақты прогресске бірнеше факторлар: мүгедек оқушыларға қатысты үміттің аздығы,

жогтыгы, инклюзивті білім беруге мектептердің дайын еместігі кедергі келтіруде.

Арнаулы білім беруді кез келген білім беру реформаларының бағдарламаларына енгізу, жоспарлау кезінде мүгедек балалардың нақты мүмкіндіктерін ескеру, білім сапасын жақсарту және оны алуға қол жеткізуді қамтамасыз ету, арнаулы заңдарды әзірлеу, ерекше білім алу қажеттіліктері бар адамдардың санаттарының құқықтарын қамтамасыз ету осының барлығы жағдайды едәуір өзгертіп, барлық адамдардың білім идеяларын іске асыру үшін алғышарттар жасап, үйден оқыту мәселесін қатаң қадағалау қолға алынып отыр.

Еліміздің Білім заңында барлық бала жалпы орта біліммен қамтылуы жазылса да, өкінішке орай мүмкіндігі шектеулі балаларды оқыту өзекті мәселе болып отыр. Мүмкіндіктері шектеулі балаларға білім мен тәрбие берудегі ғылымның нәтижеге қол жеткізудің бірі жаңа технологияны игеріп, компьютерді пайдалану. Компьютерді пайдалануда мынадай дидактикалық мүмкіндіктерді көруге болады; логикалық ойлау жүйесін қалыптастыруға, шығармашылық еңбек етуіне жағдай жасайды. Электрондық оқулықтарда теориялық тақырыптар кеңінен беріліп түсіндіріледі. «Бәріне бірдей мүмкіндік » принципін ұстанатын инклюзивтік білім берудің енгізіле бастағанына көп бола қойған жоқ. Бұл термин көбіне « Сапалы білім барлығы үшін » түсінігімен бірге қолданылады. Яғни, жалпы білім беретін мектептерде мүмкіндіктері шектеулі бала мен басқа да әлеуметтік қорғалатын топтарға жататын оқушыларға өзгелермен теңдей білім беру, соған жағдай жасау. Қазіргі кезде Қазақстанда мүмкіндігі шектеулі балалар көбінде арнайы мектеп – интернаттарда білім алады. Жалпы мектептердегі мұғалімдер кемтар бала сыныпқа келген кезде оны қандай оқулықтармен оқытап, қандай әдістемелік құралдарды пайдаланады соны білмейді. Бұл мәселенің артынан туындайтын мәселе – кадр жеткіліксіздігі. Шындығында олар оқшауланған қоғамдық өмірге аса бейім емес. Мәселенің бұлай қалыптасуына бүгінгі қоғамның да кінәсі бар. Өйткені біз мүмкіндігі шектеулі жандарға мүсіркей қараудан арыла алмай келеміз. Жалпы білім беретін орта мектептерде олардың оқып, білім алуына жағдай жасау енді – енді қолға алына бастады.

Инклюзивті білім берудің негізі мектептегі барлық балаға олардың ерекшеліктерінен тыс сапалы білім беру болып табылады [2].

Баланың шындықты тануға ақыл – ой сезімі ең алдымен таңданудан басталады. Таңдану баланың әрбір нәрсенің, құбылыстың, оқиғаның мән – жайын танып, оларды тереңірек түсінуіне жетелейді, оның ізденімпаздық әрекетін тудырады. Ақыл – ой сезімі адамның кез келген әрекеттегі рухтандырушылық маңызы зор көңіл – күй болып табылады. Ал сондай ақыл – ой сезімі кейбір балада жетілмей артта қалып қояды. Оның себебі негізіне тұқым қуалаушылық, ортаның экологиялық әсері, отбасының әлеуметтік жағдайы. Мұндай ауруларға ұшырау салдарынан жапа шеккен балалар, дене кемістіктеріне ақыл – ой кемшілігі қосылып, ақыл – есі тоқырап қалған балалар, тағы да басқа себептермен кеміс болып қалғандар жатады. Сонымен бұл топқа дені сау, бірақ тұрмыс жағдайының ауыр болу себептерінен бір қалыпты дамымай қалған балаларды да қосамыз. Мұндай жәйттер негізінен әлеуметтік жағдайларға байланысты [3].

Ақыл – ойы кем болған балаларға әлеуметтік көмек көрсету барысында медициналық бейімдеудің маңызы зор. Осындай ақыл – ойы кем балалармен жігерлі терапия жүргізе отырып, оларға дәрілік емдеу, физио, психотерапия, емдік дене шынықтыру жаттығулары, жалпы денсаулыққа пайдалы емдеу шаралары қолданылады. Ақыл ойы – кем балаларды оқытудың негізгі әдісі – біріктіру болып табылады. Біріктіре оқыту арқылы бала дамуының ерекшеліктерін анықтап, білім беру стандартына сай қалыпты дамуын қадағалап, зейін тұрақтылықтарын дамыта отырып оқыту, тәрбиелеу – басты мақсат болып отыр.

Біріктіру әдісі – білімді түзетудің, дамытудың заңдылығы болып табылады.

Біріктіре оқыту келесі қағидалар негізінде жүргізіледі:

- дамуындағы кемшілікті ерте бастан түзету;
- дамуында ауытқуы бар балалардың бірнеше қызметтерін

қалпына келтіру қабілеттері.

Біріктіре оқыған балаға түзету көмектері міндетті:

Біріктіре оқуға негізделген балаларды таңдау психоэмоционалдық дамуы терең бұзылған балалар қалыпты

балалар арасында тәрбиелене алмайды. Ақыл – ойы кем балалардың психологиялық қауіпсіздігін сақтау, мейірімділік пен қамқорлық жағдайын туғызу, олардың қиыншылығын түсіну және жағдай жасау [4].

«Ең бастысы мүгедек балаларды сәби кезінен бастап анықтап, олардың ортаға бейімделуіне жағдай жасауымыз керек. Сондықтан күндізгі шағын стационар да арнайы жұмыс тобын құрып, әр баланың қабілет – қарымын анықтап, дұрыс бағыт – бағдар беріп, жарымжан балалардың жастайынан жасық болып өсуіне жол бермеуіміз керек». Мүмкіндігі шектеулі балаларды тәрбиелеу отбасында басталады. Қалыпты емес баланы тәрбиелеу процесінде әр отбасы жасаған негізгі қателік-бұл мәселені өзектендіру, басқаша айтқанда, баланың ақауына немесе ауытқуына ата-аналарды "бекіту". Сонымен, ерте балалық шақтан бастап ата-аналардың өздері балаға оның жетілмегендігі және басқа балалардан айырмашылығы туралы идеяны үйретеді. Әдетте, ата-аналар психикалық немесе физикалық жарақат алмау үшін баланы қоғамның, құрдастарының әсерінен қорғауға және қорғауға тырысады.

Қолданылған әдебиеттер

- [1] ҚР – ның білім туралы Заңы 2011 ж
- [2] ҚР Мемлекеттік Білім стандарты 2018 ж
- [3] ҚР – ның 2011– 2020 жылға дейінгі білім беруді дамыту бағдарламасы, Астана, 2010 ж
- [4] ҚР – ның 12 жылдық жалпы білім беру тұжырымдамасы, Астана, 2006 ж
- [5] Бурабай Л.П. ауыр науқас балалары бар отбасыларға әлеуметтік – психологиялық көмек. // Социально-педагогическая работа. – 1998. №6. – Б.59-63.

© А.Т. Төлеу, А.К. Шукутаева, Д.Е. Тлектесова, 2022

*А.С. Тұрған,
А.С. Құлбай,
дефектология мамандығының 4 курс студенті,
e-mail: saparkyzy001122@mail.ru,
Д.Е. Тлектесова,
п.ғ.м, оқытушы,
e-mail: kusainova-0810_d@mail.ru,
КЕАҚ Павлодар педагогикалық университет,
Павлодар қ, Қазақстан*

ДЕФЕКТОЛОГ КАДРЛАРДЫ ҚАЙТА ДАЯРЛАУ БАҒДАРЛАМАЛАРЫН МОДИФИКАЦИЯЛАУ ҚАЖЕТТІЛІГІ

Аннотация: бұл мақалада білім беру жүйесінде болып жатқан әлеуметтік маңызды өзгерістердің өзектілігіне байланысты дефектологиялық кадрларды қайта даярлау бағдарламаларын өзгерту қажеттілігі туралы мәселе қарастырылады. Біз жүргізген зерттеу аясында біз орынды деп санаймыз: арнайы және жалпы білімнің қазіргі жағдайын сипаттау, біздің ойымызша, дефектологтарды қайта даярлау жүйесі мен практикасына әсер ете алмайтын өзгерістерді анықтау. Білім беру жүйелерінің ерекшеліктеріне назар аударатырып, біз дефектологиялық кадрларды қайта даярлау жүйесінің дамуын анықтайтын және қайта даярлаудың оқу жоспарларын жаңартылған құрылымдау қажеттілігін және қосымша кәсіби білім беру бағдарламаларын мақсатты жобалауды анықтайтын факторларды қарастырамыз.

Керекті сөздер: ерекшеліктер, ауыр қимыл-қозғалыс патологиясы, даун синдромы, терең зияткерлік бұзылулары, ақаудың күрделі құрылымы, билингва-балалар.

Жарты ғасырдан астам тәжірибесі бар дефектолог-мұғалімдерді қайта даярлау әрқашан арнайы түзету және білім беру саласының кадрлық қажеттіліктеріне бағытталған. Арнайы білім беру жүйесінің педагогтерін қайта даярлау қажеттілігі бүгінгі күнге дейін өзекті болып отыр. Алайда, бұл арнайы білім беру жүйесінің мұғалімдерін қайта даярлау қажеттілігін

анықтайтын жалғыз фактор емес, назар аудару керек тағы бірнеше мәселе бар бұл:

- Педагогтің кәсіби даярлығының атқаратын лауазымына сәйкестігіне назар аударылатын арнайы білім беру мекемелерінің қызметкерлеріне қойылатын біліктілік талаптарын өзгерту, педагог кадрларды аттестаттаудың жаңа тәртібі және олардың еңбегіне ақы төлеудің жаңа тәсілдері;

- өкінішке орай, дамуында ауытқулары бар балалардың ерекшеліктерін білетін және түзету-білім беру технологияларын меңгерген педагог-дефектологтың көмегіне мұқтаж мүмкіндігі шектеулі балалардың саны артып келеді;

- түзету-білім беру ортасына мүмкіндіктері шектеулі адамдардың жаңа санаттарын енгізу (ауыр қимыл-қозғалыс патологиясы бар, даун синдромы бар, терең зияткерлік бұзылулары бар, ақаудың күрделі құрылымы бар, РДА-мен, билингва-балалар);

- психологиялық-педагогикалық көмек, әлеуметтік және еңбектік қолдау көрсетілетін адамдардың жас ауқымын кеңейту (өмірдің бірінші жылында және ерте балалық кезеңде дамуында ауытқулары бар балалармен ерте анықтау, диагностика және түзету-педагогикалық жұмыс; жасөспірімдер мен ересектерді әлеуметтендіру проблемаларын шешу; зияткерлік, физикалық немесе психикалық денсаулығының атиптік емес жағдайы бар ересек жастағы адамдарға түзету көмегі);

- педагог-дефектологтың кәсіби қызмет саласын кеңейту. Осыған байланысты дефектолог-мұғалімнің тек түзету білім беру мекемелерінде ғана емес, сонымен қатар білім беру интеграциясы жағдайында, денсаулық сақтау құрылымдарында және әлеуметтік қолдауда жұмыс істеу қабілеті мен дайындығы туралы сұрақ туындайды;

- түзету-білім беру мекемелерінің жаңа түрлерінің және түзету-педагогикалық БҚпал студия жаңа ұйымдастырушылық нысандарының пайда болуы (психологиялық-педагогикалық оңалту орталықтары, консультациялық-диагностикалық қызметтер, лекотекалар, аралас немесе өтемдік түрдегі БҚҚ-да қысқа мерзімді болу топтары, үйде оқыту мектептері, Даун синдромы бар балаларға арналған сыныптар, стационар жағдайында психологиялық-педагогикалық кабинеттер, жеке

түзеу-білім беру мекемелері).[16,2]

Біз қарастырған факторлар арнайы білім беру жүйесіндегі өзгерістерге байланысты кәсіби қайта даярлау жаңа мамандықты игеру мүмкіндігі ретінде де (текнологиялық емес дайындығы бар мұғалімдер үшін) және кәсіптерді біріктіру кезінде қосымша біліктілік алу қажеттілігі ретінде де (дефектолог-мұғалімдер үшін) сұранысқа ие екенін көрсетеді. Демек, дефектологиялық кадрларды қайта даярлау бағдарламаларын, арнайы білім беру жүйесінің қажеттіліктері мен қажеттіліктеріне және мүгедек балалармен жұмыс істейтін мұғалімдердің қажеттіліктеріне бағытталған бағдарламаларды өзгерту қажет.

Қазіргі заманғы жалпы білім беру жүйесін реформалаудың негізгі сәттерінің бірі қарапайым мектеп жағдайында мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдерді сүйемелдеудің кешенді жүйесінің моделін құруды және енгізуді көздейтін білім беру интеграциясы және инклюзивті оқыту болып табылады. Біз н.М.Назарованың ұстанымымен бөлісеміз, ол интеграцияланған білім беруге көшу ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар мен жасөспірімдерді жаппай білім беру процесіне белсенді түрде қосу ғана емес, сонымен бірге барлық балалар мен жасөспірімдердің білім беру қажеттіліктерін қамтамасыз ету жүйесі ретінде жаппай білім беру процесін қайта құру болып табылады.[26.4]

Көптеген зерттеулерді талдау (Н.Н. Малофеев, Н.М. Назарова, В.И. Трифонова және т. б.) білім беру интеграциясы мен инклюзивті оқытудың дамуын ынталандыратын көрсеткіштерге мыналар жатады деп айтуға мүмкіндік береді: ерте кешенді көмек жүйесінің жақсы жұмыс істеуі; білім берудің тұлғаға бағытталған бағыты; арнайы білім беруді стандарттау және білім беру ортасын сертификаттау; инклюзивті оқыту мен білім беруді интеграциялаудың оң формаларының отандық және шетелдік тәжірибесі; ата-аналардың өз балаларын жаппай білім беру мекемесінде оқытуға деген ұмтылысы.

Әдебиеттер тізімі:

[1] Назарова Н.М. Образовательная интеграция:

проблемы внедрения / Коррекционно-развивающая работа с детьми в условиях полифункциональной интерактивной среды: международная научно-практическая конференция. Т. II – М.: ГОУ ВПО МГПУ. 2008.

[2] Трифонова В.И. Педагогическое сопровождение детей с ОВЗ в младших классах общеобразовательной школы в процессе их взаимодействия со сверстниками / В.И. Трифонова автореф. дис. ... канд. пед. наук. – М.: МПГУ. – 2008.

[3] Әбдіғалиев Қ. Шоғырландырып қарқынды оқыту жүйесі. // Қазақстан мектебі. – 1998. – №11-12, 24-35б.

[4] Таубаева Ш.Т., Барсай Б.Т. Оқытудың қазіргі технологиялары // Бастауыш мектеп. – «Социальная реабилитация детей с ограниченными возможностями» Акатов Л.И. М, 2004 г.

[5] Московкина А.Г., Клинико-генетические основы детской дефектологии [Текст]: учебное пособие / А.Г. Московкина, Н.И. Орлова; под ред. В.И. Селиверстова. – Москва: Владос, 2015. – 224 с.: ил. – (Коррекционная педагогика). – Гриф УМО. – ISBN 978-5-691-02102-2.2008.

© А.С. Тұрған, А.С. Құлбай, Д.Е. Тлектесова, 2022

*А.Н. Умирбек,
Ж.М. Садвакасова,
дефектология мамандығының 4 курс студенті,
e-mail: aizhan102@mail.ru,
Д.Е. Тлектесова,
п.ғ.м, оқытушы,
e-mail: kusainova-0810_d@mail.ru,
КЕАҚ Павлодар педагогикалық университет,
Павлодар қ, Қазақстан*

**«ДЕФЕКТОЛОГИЯ» ЖӘНЕ «ДАМУЫНДА АУЫТҚУЫ
БАР БАЛАЛАРДЫ ОҚЫТУ ЖӘНЕ ТӘРБИЕЛЕУ»
ЖУРНАЛДАРЫНДАҒЫ ЖАРИЯЛАНЫМДАР НЕГІЗІНДЕ
ИНКЛЮЗИВТІ БІЛІМ БЕРУДІҢ ӘЛЕУМЕТТІК-
ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІН ТАЛДАУ**

Аннотация: 2006-2018 жылдарға арналған «Дефектология» және «Дамуында ауытқуы бар балаларды оқыту және тәрбиелеу» журналдарында жарияланған инклюзивті білім берудің әлеуметтік-психологиялық аспектілерін зерттеуге арналған мақалалар талданды. Талдаудың мақалалардың саны мен бағыты, мазмұндық аспектісі, жарияланымдар санының динамикасы және инклюзивті білім берудің әлеуметтік-психологиялық аспектілерін зерттеу жиілігі сияқты аспектілері ерекше атап өтілген.

Негізгі сөздер: инклюзивті білім беру, отандық авторлардың зерттеулері, библиометриялық талдау, инклюзивті білім берудің әлеуметтік-психологиялық аспектілерін зерттеу мәселесінің жағдайы.

Ғылыми тәжірибені түсінудің қажетті шарты және осы ізденіс негізінде ғылыми пәнді қалыптастыру мен дамытудың одан әрі бағытын теориялық және эксперименттік тұрғыдан зерттеу нәтижелерін жүйелі және мерзімді түрде жалпылау болып табылады. Белгілі бір уақыт аралығында ғалымдардың белгілі бір ғылыми тақырыпқа қызығушылық динамикасының өзгеру заңдылықтарын зерттеу осы жалпылаумен байланысты екені сөзсіз. Білімді жүйелеу қызметі ғылымның өзі дамуының

ішкі логикасымен және тарихи уақыт контекстіндегі қоғамның практикалық талаптарымен байланысты [Сидоренков.2005: 58].

Сондықтан отандық ғылымдағы инклюзивті білім берудің әлеуметтік-психологиялық аспектілерін зерттеуге ретроспективті талдау жасаған жөн. Біз 2006-2018 жылдар аралығында жарық көрген «Дефектология» және «Дамуында ақауы бар балаларды оқыту және тәрбиелеу» журналдарындағы мақалаларға тоқталдық. Бұл журналдар ұзақ уақыт бойы жарияланып келеді («Дефектология» жарияланады. 1969 жылдан бастап, «Дамуында ауытқуы бар балаларды оқыту және тәрбиелеу және оқыту» – 2002 жылдан бастап) мақалаларды мұқият таңдап алыңыз. «Дефектология» ғылыми-әдістемелік журналы дамуында ауытқуы бар тұлғаларға психологиялық-медициналық-педагогикалық көмекті дамытудың, қалыптастырудың, әлеуметтендірудің және жетілдірудің теориялық және практикалық мәселелерін шешетін мамандар мен зерттеушілерге арналған.

Журнал мүгедектердің әртүрлі санаттарына арнайы көмек көрсетудің кең аспектілерін көрсететін заманауи әдістемелік әзірлемелерді көрсетеді. Журнал оқырмандарды кәсіби қоғамдастық өміріндегі маңызды оқиғалармен таныстырады, мамандардың құзыреттілігі мен кәсіби мәдениетінің деңгейін арттыруға ықпал етеді, жас ғалымдардың жарияланымдарын қамтиды, дамыту және дамытуға бағытталған.

«Дамуында кемістігі бар балаларды оқыту және тәрбиелеу» журналында құқықтық құжаттар, сабақ конспектілері мен кешенді сабақтар, психологиялық-педагогикалық көмек көрсету және оңалту орталықтары туралы мәліметтер жарияланады; жаңа оқу-әдістемелік басылымдар мен түзету-дамыту технологиялары туралы, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға психологиялық-педагогикалық көмек көрсетудің өзекті мәселелеріне арналған бүкілресейлік және аймақтық іс-шаралар (конференциялар, форумдар, оқулар) туралы әңгімелейді.

2017 жылы журнал жаңартылған «Ғылым кандидаты, ғылым докторы ғылыми дәрежесін алу үшін диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелері жариялануы тиіс рецензияланған ғылыми жарияланымдар тізіміне» енді.

Соңғы жылдары елімізде инклюзивті білім берудің дамуына байланысты «Инклюзивті білім беру» (2016 жылы негізі қаланған), «Ашық мектеп» (айдар) атты басқа да танымдық және қызықты ғылыми журналдар шыға бастады. «Инклюзивті білім беру») және т.б. Дегенмен, барлық қолданыстағы журналдарға библиометриялық талдау жүргізу өте қиын, әсіресе олардың көпшілігі 2006 жылдан әлдеқайда кейінірек құрылған.

Әдістемелік аспекті мақалаларында А.Д. Вилшанская, Дж.В. Доронина, Е.А. Чернявская мүмкіндігі шектеулі балаларды инклюзивті мектепте жеке оқу жоспары бойынша оқытуды ұйымдастыру туралы.

Әртүрлі білім беру үлгілері бойынша жеке оқу бағдарламаларын енгізу тәжірибесі қарастырылды, мұндай оқытудың ұйымдастырушылық және мазмұндық мәселелері ашылды. Т.А. Соловьева инклюзивті білім беру процесінде есту қабілеті бұзылған оқушылармен оқулықпен жұмысты ұйымдастыруды оқулықтардың баланың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкестігі тұрғысынан қарастырады.

Есту қабілетінің бұзылуы, еститін құрбыларымен бірге оқу. Г.В. Яковлева қазіргі білім беру саясатының тенденцияларына негізделген қосымша кәсіптік білім беру арқылы мүмкіндігі шектеулі мектеп жасына дейінгі балаларды инклюзивті оқытуды ғылыми-әдістемелік қамтамасыз ету моделін ұсынды. Мақалада Н.А. Таскина және Н.Н. Безизвестных Орынбор қаласындағы балалар мен жасөспірімдердің шығармашылық сарайының қосымша жалпы білім беретін, оның ішінде мүмкіндігі шектеулі балаларға бейімделген бағдарламаларын жүзеге асыратын құрылымдық бөлімшелерінде инклюзивті білім беруді ұйымдастыру тәжірибесін ұсынады. Е.А. Репринцева Л.С. – ның негізгі ұстанымдарын талдайды. Выготский талдау негізінде оның теориясы мен ойын оқытудың (білім беру) байланыстырушы желілерін анықтайды. Автор инклюзивті білім беруде ойын оқытудың мүмкіндіктерін, оны жүзеге асыру кезеңдері мен құралдарын ашып көрсетеді. Мақалада З.Х. Шафикова үй тігін шеберханасында жұмысшы мамандығы бойынша ерекше баланы отбасылық тәрбиелеу тәжірибесінен материалдар

ұсынады, мүмкіндігі шектеулі және мүмкіндігі шектеулі студенттерді қамту жағдайында жұмысшы мамандығына үйде оқытуды ұйымдастырудың инновациялық тәсілі ашылды.

Сонымен, «Дефектология» және «Дамуында ауытқуы бар балаларды оқыту және тәрбиелеу» журналдарындағы мақалаларға ретроспективті талдау жасау басылымдардың белсенділігі артқанымен, инклюзивті білім берудің әлеуметтік-психологиялық аспектілерін зерттеу мәселесінің өзектілігін көрсетті. білім беру туралы заңның қабылдануымен байланысты, мүмкіндігі шектеулі студенттерге бастауыш жалпы білім берудің федералдық мемлекеттік білім беру стандарты. Маңызды талдау «Дефектология» және «Дамуында ауытқуы бар балаларды оқыту және тәрбиелеу» журналдарындағы мақалалар негізінен теориялық аспектілерді қарастыратынын көрсетті. Инклюзивті білім беруді зерттеу мәселесінің өзектілігіне қарамастан, инклюзивті білім берудің әлеуметтік-психологиялық аспектілерін зерттеудің жарияланым белсенділігінің төмендігін және төмен қамтылғанын атап өтуге болады.

Әдебиеттер тізімі:

[1] Дамуында ауытқулары бар балаларға арналған білім беру және білім беру журналы. 2006–2018

[2] «Дефектология» журналы. 2006–2018 2012 жылғы 29 желтоқсандағы No 273-Ф «Ресей Федерациясындағы білім туралы» Заң. М.: Сфера, 2018. 192 б.

[3] Сидоренков А.В. «Вопросы психология» және «Психологиялық журнал» журналдарындағы жарияланымдар негізінде орыс психологиясындағы шағын топтарды зерттеуді талдау //Психология сұрақтары. 2005. №2. 58-67 беттер.

© А.Н. Умирбек, Ж.М. Садвакасова, Д.Е. Тлектесова, 2022

МЕДИЦИНСКИЕ НАУКИ

А.С. Передела,
студент 5 курса напр. «Лечебное дело»,
e-mail: **annaperedela99@gmail.com,**
науч. рук.: **О.В. Тарасова,**
д.м.н., доц.,
СГМУ,
г. Архангельск, Российская Федерация

MODY-ДИАБЕТ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ЭТИОПАТОГЕНЕЗЕ, ДИАГНОСТИКЕ И ЛЕЧЕНИИ

Аннотация: верификация типа сахарного диабета на сегодняшний день остается крайне важным вопросом в медицине, так как наряду с первым и вторым типом сахарного диабета существуют более редкие наследственные формы диабета, в том числе MODY. Моногенные формы диабета составляют примерно 1-5% диабета у детей и подростков, и его заболеваемость увеличилась в последние годы из-за большей осведомленности и более широкой доступности генетического тестирования. Моногенный диабет обусловлен дефектами одного гена, которые в первую очередь влияют на функцию бета-клеток с более чем 30 различными генами. Ранняя диагностика для людей с MODY имеет первостепенное значение, так как применяемое лечение зависит от мутации гена или зависит от конкретного подтипа. В данном обзоре обсуждаются клинические характеристики наиболее распространенных подтипов MODY, а также современные применяемые диагностические критерии и варианты лечения.

Ключевые слова: MODY, сахарный диабет, генетические дефекты β -клеток.

MODY (Maturity-onset diabetes of the young) представляет собой генетически гетерогенную группу моногенных эндокринных расстройств, которые характеризуются аутосомно-доминантным наследованием, началом в возрасте до 25 лет и дисфункцией β -клеток поджелудочной железы. Это редкое

заболевание, на долю которого приходится 1-5% всех случаев диабета и 1-6% случаев диабета у детей. В настоящее время существует 14 генов, которые были связаны с определенным подтипом MODY, каждый из которых отличается функцией, клинической картиной (возраст начала и характер гипергликемии), внепанкреатическими проявлениями, риском осложнений и реакцией на лечение. Хотя патогенные мутации в любом из 14 генов могут привести к MODY, мутации в *GCK*, *HNF1A* и *HNF4A* являются наиболее распространенными причинами MODY [1].

Наиболее распространенная форма MODY вызвана мутациями в гене ядерного фактора 1A гепатоцитов (*HNF1A*). Он экспрессируется в печени, почках, кишечнике и островках поджелудочной железы. В зависимости от мутаций, обнаруженных в *HNF1A*, их эффекты могут быть доброкачественными, вызывать MODY или действовать как фактор риска развития СД2. Кроме того, было высказано предположение, что у пациентов с *HNF1A*-MODY могут быть изменения в путях метаболизма стероидов, что также может объяснить некоторые фенотипические различия, такие как нормальная масса тела, по сравнению с лицами с СД2.

Важно отметить, что у пациентов с *HNF1A*-MODY часто развиваются микро- и макрососудистые осложнения, причем ретинопатия является одним из наиболее распространенных. Заболеваемость сосудистыми осложнениями аналогичны, как и у пациентов с СД1 и СД2. Более того, последние исследования показали, что 66% смертей у носителей *HNF1A*-MODY могут быть вызваны сердечно-сосудистыми заболеваниями или церебральными сосудистыми событиями, что представляет серьезную угрозу для этой группы пациентов.

Механизм сердечно-сосудистых нарушений при *HNF1A*-MODY неясен, но есть предположения, что у пациентов с *HNF1A* снижен уровень аполипопротеина М.

Косвенная оценка функции эндотелия у пациентов с *HNF1A*-MODY показала, что у этих людей наблюдается увеличение толщины интима-медиа, что указывает на нарушения функции эндотелия и наличие ранних проявлений атеросклероза [2].

Ядерный фактор гепатоцитов (HNF) 4A является фактором транскрипции, который контролирует экспрессию многих генов, связанных с критическими метаболическими путями. HNF4A экспрессируется главным образом в печени, но его также можно обнаружить в почках, островках поджелудочной железы и кишечнике. Гетерозиготные мутации в HNF4A относительно редки и составляют 5-10% всех случаев MODY. Было показано, что мутации в HNF4A вызывают повышенную выработку инсулина у человеческого плода, вызывая более быстрый рост, более высокую массу тела и даже макросомию [3].

Ген глюкокиназы (GCK) играет решающую роль в метаболизме глюкозы с секрецией инсулина в β -клетках поджелудочной железы. GCK высоко экспрессируется в гепатоцитах, β -клетках поджелудочной железы и в головном мозге. Мутации в этом гене ответственны за различные нарушения регуляции глюкозы, среди которых случаи GCK-MODY. У пациентов с GCK-MODY наблюдается нарушения в чувствительности к глюкозе, поэтому гомеостаз глюкозы поддерживается на более высоком уровне. Это приводит к легкой и бессимптомной гипергликемии натошак, которая присутствует с рождения. Средний возраст постановки диагноза гипергликемии составляет около 24 лет. Пациенты с GCK-MODY характеризуются повышенным уровнем глюкозы натошак, но большинству из них не требуется никакой фармакотерапии. Исключения составляют беременные женщины, которых следует лечить инсулином, чтобы снизить риск развития диабетической фетопатии у ребенка, который не является носителем мутации. Генотип плода обычно неизвестен, но предположение может быть сделано на основе последовательных ультразвуковых измерений. Несмотря на то, что у пациентов с GCK-MODY наблюдается длительная гипергликемия, у этих людей наблюдается низкая распространенность микро- и макрососудистых осложнений [1].

Ядерный фактор гепатоцитов 1B (HNF1B) является фактором транскрипции, экспрессируемым во многих органах, преимущественно в печени, кишечнике, поджелудочной железе и почках. Гетерозиготные мутации характеризуются ранним

началом диабета, гипоплазией поджелудочной железы, заболеваниями почек и полиорганными нарушениями. Осложнения диабета и сердечно-сосудистые факторы риска широко распространены у лиц с HNF1B-MODY. У этих пациентов были обнаружены как диабетическая ретинопатия, так и невропатия были; однако основные осложнения были связаны с почками, они были зарегистрированы примерно у 44% исследованных пациентов с HNF1B-MODY.

Диагностика MODY относительно сложна, так как многие симптомы очень похожи на СД1 и СД2, что обычно приводит к ошибочному диагнозу. С другой стороны, существует большая клиническая вариабельность между различными подтипами MODY, что чрезвычайно затрудняет правильную диагностику без генетического тестирования. Таким образом, для улучшения диагностики потребуется совместное применение нескольких биомаркеров, но в конечном счете генетический тест является лучшей формой диагностики пациентов с MODY.

В настоящее время генетические тесты на MODY проводятся по методологии NGS из-за более низких затрат и повышенной точности диагностики. Методы NGS позволяют выполнять одновременное считывание миллиардов коротких фрагментов нуклеиновых кислот и проводить секвенирование сразу нескольких десятков геномов [4].

Как упоминалось выше, у большинства пациентов с MODY изначально ошибочно диагностируется СД1 или СД2, и из-за этого им назначается неправильное лечение. Диагноз MODY имеет значительные последствия для лечения диабета. Например, у пациентов с GCK-MODY из-за более высокого уровня глюкозы сахароснижающая терапия неэффективна, поэтому лечение этих пациентов не рекомендуется. С другой стороны, пациенты с HNF1A- или HNF4A-модификацией чувствительны к низким дозам сульфонилмочевины из-за повышенной секреции инсулина поджелудочной железой.

Несмотря на то, что пациенты с HNF1A- и HNF4A-MODY чувствительны к сульфонилмочевине, эта терапия сопряжена со значительным риском гипогликемии. Поэтому также была протестирована комбинация с другими сахароснижающими агентами, такими как ингибитор дипептидилпептидазы-4 или

монотерапия агонистами рецепторов глюкагоноподобного пептида (GLP-1). В последнее время использование инкретинового гормона глюкозозависимого инсулиотропного пептида совместно с GLP-1 были протестированы у пациентов с HNF1A-MODY. Эти терапевтические средства использовались вместе с сульфонилмочевинной, и результаты показывают, что такие комбинации могут быть полезны для пациентов [5].

Подводя итог, можно сказать, что правильное распознавание и диагностика MODY имеют первостепенное значение для правильного лечения диабета. Следует наблюдать за пациентами для определения эффективности лечения и мониторинга возможных сосудистых осложнений при подтипах HNF1A и HNF4A-MODY.

Список использованных источников и литературы:

[1] Skoczek, D.; Dulak, J.; Kachamakova-Trojanowska, N. Maturity Onset Diabetes of the Young–New Approaches for Disease Modelling. Int. J. Mol. Sci. 2021, 22, 7553.

[2] Sanyoura, May et al. “Monogenic Diabetes in Children and Adolescents: Recognition and Treatment Options.” Current diabetes reports vol. 18, 8 58. 22 Jun. 2018.

[3] Sanyoura M, Philipson LH, Naylor R. Monogenic diabetes in children and adolescents: recognition and treatment options. Curr Diab Rep. 2018;18(8):58.

[4] Al-Kandari, H., Al-Abdulrazzaq, D., Davidsson, L. et al. Identification of Maturity-Onset-Diabetes of the Young (MODY) mutations in a country where diabetes is endemic. Sci Rep 11, 16060 (2021).

[5] Nkonge, K.M., Nkonge, D.K. & Nkonge, T.N. The epidemiology, molecular pathogenesis, diagnosis, and treatment of maturity-onset diabetes of the young (MODY). Clin Diabetes Endocrinol 6, 20 (2020).

© А.С. Передела, 2022